

Speciale på Kandidatuddannelse i Socialt Arbejde

Aalborg Universitet

April 2012

Kommunal frivillighed

— en kritisk diskursanalyse

Udarbejdet af:

Studienummer:

Vejleder:

Anslag:

Annika West & Kirsten Daugbjerg Thomasen

20080565 & 20080542

Hennig Olsen

228.595

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	5
2. Eksisterende viden på området	8
2.1 Forskningstendenser	8
2.2 Kommunal frivillighed	11
2.2.1 Definition kommunal frivillighed	11
2.2.2 Viden om kommunal frivillighed	11
2.2.3 Reaktioner på kommunal frivillighed	13
3. Problemstillinger	15
4. Socialkonstruktivistisk tilgang	17
5. Diskursanalyse	20
5.1 Diskussion af diskursanalytisk tilgang	20
5.2 Faircloughs kritiske diskursanalyse	22
5.2.1 Faircloughs tre-dimensionelle model	25
5.2.2 Begreber til analyse	27
5.2.3 Begreber til tekstanalyse	28
5.3 Præcisering af problemformulering	30
6. Empirisk grundlag	31
6.1 Valg af empirisk grundlag	31
6.2 Mentorprojektet	34
6.3 Valg og præsentation af informanter	35
6.4 Interviewguide og –procedurer	37
6.5 Transskription	39
6.6 Analysestrategi	39
7. Analyse	43
7.1 Analyse 1	43
7.1.1 Diskurser på øverste ledelsesniveau: Kommunaldirektør	46
7.1.2 Diskurser på afdelingsledelsesniveau: Afdelingsleder	51
7.1.3 Diskurser på afdelingsledelsesniveau: Projektleder	55
7.1.4 Diskurser på afdelingsniveau: Socialrådgivere	58
7.1.5 Diskurser på praksisniveau: Mentor	60
7.1.6 Opsamling på analyse 1	63
• Oversigt over diskurser og tilslutning	64

7.2 Analyse 2	65
7.2.1 Relationer mellem diskurser	65
• Model 1 Forandringsdiskurser	69
• Model 2 Traditionelle diskurser	72
7.2.2 Kampe og hegemoni	73
• Model 3 Diskursorden	75
7.2.3 Ideologi	75
7.3 Analyse 3	77
7.3.1 Socialpraksis og kriterier for valg af anden teori	77
7.3.2 Governmentality	77
7.3.2.1 Governmentality og kommunal frivillighed	78
7.3.3 Velfærdsmodeller	84
7.3.3.1 Velfærdsmodeller og kommunal frivillighed	87
7.3.4 Opsamling på analyse 3	89
8. Kritiske refleksioner	90
9. Konklusion	92
10. Perspektivering	96
11. Abstract	98
12. Litteraturliste	99
13. Bilagsoversigt	103

Fælles afsnit: Indledning, problemstilling, konklusion, perspektivering og litteraturliste

Annika West er ansvarlig for afsnittene:

Dele af eksisterende viden: Viden om kommunal frivillighed, reaktioner på kommunal frivillighed.

Dele af diskursanalyse: Diskursanalyse, diskussion af diskursanalytisk tilgang, Faircloughs kritiske diskursanalyse.

Dele af empirisk grundlag: Empirisk grundlag, valg af empirisk grundlag, mentorprojektet, valg af og præsentation af informanter.

Dele af analyse 1. diskurser på øverste ledelsesniveau: kommunaldirektør, diskurser på afdelingsledelsesniveau: afdelingsleder, diskurser på afdelingsledelsesniveau. Projektleder.
Dele af analyse 2: relationer mellem diskurser.
Dele af analyse 3: Governmetalilty, governmentality og kommunal frivillighed. Kritiske refleksioner.

Kirsten Thomasen er ansvarlig for afsnittene:

Dele af eksisterende viden på området: Forskningstendenser, kommunal frivillighed, definition af kommunal frivillighed.
Socialkonstruktivistisk tilgang.
Dele af diskursanalyse: Faircloughs tre-dimensionelle model, begreber til analyse, begreber til tekstanalyse, præcisering af problemformulering.
Dele af empirisk grundlag: Interviewguide og - procedurer, transskription, analysestrategi.
Dele af analyse 1: Diskurser på socialrådgiverniveau: socialrådgivere, diskurser på praksis niveau: mentor, opsamling.
Dele af analyse 2: Kampe og hegemoni, ideologi.
Dele af analyse 3: Social praksis og kriterierne for valg af anden teori, velfærdsmodeller, velfærdsmodeller og hegemoniske kampe, opsamling på analyse 3. Abstract.

1. Indledning

Relationen mellem det frivillige sociale arbejde og den offentlige sektor har længe været på den politiske dagsorden (Socialministeriet, 1997). Der er fra politisk side stor opmærksomhed på, at gøre mere brug af frivilligt socialt arbejde i den offentlige sektor som del af løsningen af velfærdsopgaver, med argumenter der går på det store potentiale og særlige kvaliteter der ligger i det frivillige sociale arbejde. Derudover gives der udtryk for, at velfærdsstaten er under pres, og at der derfor er behov for nytænkning af hvorledes velfærdsopgaver fremover skal løses, samt at frivilligt socialt arbejde skal være en central del af denne nytænkning (Regeringen, 2010).

Daværende socialminister Benedikte Kiær udtalte til Information den 6. maj 2011 at:

”Den offentlige sektor skal løse kerneopgaverne i vores velfærdssamfund. Men de frivillige kan noget, det offentlige ikke kan. De møder f.eks. den enlige mor eller den unge misbruger og kan være den tillidsvækkende part, der tidligt får lov til at hjælpe og støtte de udsatte borgere netop fordi de ikke repræsenterer en offentlig myndighed. De frivillige kan altså styrke den tidlige, forebyggende og opsøgende sociale indsats. Derfor handler det om at sikre et velfungerende samarbejde mellem den frivillige sektor og den offentlige sektor, hvor der lokalt er en klar opgave- og ansvarsfordeling, som kommer både det offentlige, de frivillige og ikke mindst borgerne til gode. Så det handler faktisk om at skabe mere samhørighed og fællesskab i vores samfund.”

At der er en bred politisk opbakning til en større inddragelse af frivilligt socialt arbejde, fremgår af regeringsgrundlaget fra efteråret 2011, hvor den socialdemokratiske ledede regering indskrev følgende om det frivillige sociale arbejde:

*”Regeringen påskønner den enorme indsats mange mennesker yder i det frivillige arbejde og anerkender nødvendigheden af de frivilliges inddragelse og medvirken på det sociale område. Et velfungerende velfærdssamfund kræver ikke blot en stærk privat og offentlig sektor, men også en stærk og engageret frivillig sektor. Gennem frivilligt arbejde skabes stærke fællesskaber på tværs af generationer og social baggrund.
Det den offentlige sektor, der har hovedansvaret for marginaliserede børn, unge og voksne. Den frivillige sektor er et vigtigt supplement, fordi den ofte kan skabe en anden form for tillid og kontakt med og mellem mennesker. Socialt arbejde baseret på frivillighed er en afgørende styrke ved det danske velfærdssamfund.
Frivillige organisationer har gennem årene oplevet, at de snærende bånd fra bureaukrati og regler er strammet til. Det risikerer at kvæle initiativ og virkelyst. Regeringen vil derfor arbejde for, at unødigt bureaukrati for frivilligt arbejde begrænses mest muligt.*

Regeringen vil derfor tage initiativer til at gøre det lettere at være frivillig i Danmark” (www.stm.dk).

Der er en opfattelse af, at det frivillige sociale arbejde besidder særlige kvaliteter som adskiller sig fra det offentlige sociale arbejde, og disse særlige kvaliteter ønskes inddraget i opgaveløsningen af velfærdsopgaver. Det frivillige sociale arbejde bliver således fremhævet, som havende særlig selvstændighed og engagement, også kaldes frivillighedens særegenhed. Denne opdelte opfattelse af det sociale arbejde, hhv. i offentlig og frivilligt regi, stiller flere forskere sig kritiske overfor. De finder det ikke frugtbart at tale om en sådan opdeling og særegenhed længere, eftersom der i flere år har været samarbejde mellem den frivillige og offentlige sektor.

”Men helt konkret mener jeg, der er grund til at spørge, om statens og politikernes forventninger til den frivillige sociale sektor altid er i overensstemmelse med den faktiske struktur og de faktiske ressourcer, vi finder der” (Henriksen, 2006).

Ud fra ovenstående er vores undren vakt. Vi undrer os over, hvordan det store fokus på inddragelse af den frivillige sektor i offentlige opgaver, med argumentation om frivillighedens særegenhed, kan eksistere, såfremt særegenheden er udvisket efter flere års samarbejde med det offentlige. Vi finder det paradoksalt, at der på den ene side tales om det frivillige sociale arbejde, som noget der adskiller sig meget fra det offentlige grundet særlige egenskaber, og på den anden side bliver der sat spørgsmålstegn ved dette og påpeget, at det ikke er grundlag for, at tale om denne særegenhed.

I vores forundersøgelse til specialet og med vores ovenstående undren i baghovedet, støder vi på fænomenet ”kommunal frivillighed”. Denne betegnelse bliver brugt ved tiltag, hvor kommuner selv definerer problemområder og organiserer tiltag baseret på frivilligt socialt arbejde, samt selv rekrutterer frivillige. Dette vækker vores interesse, idet det peger på en udvikling i det frivillige sociale arbejde som er interessant, i og med, at der i den offentlige debat og på politisk plan er blevet lavet en klar opdeling imellem hvad det frivillige og hvad det offentlige sociale arbejde kan. Kommunal frivillighed udfordrer denne opdeling, idet de gængse opdelte opfattelser af socialt arbejde sættes sammen i et fænomen, hvor kommuner organiserer frivilligt arbejde.

I kølvandet på kommunal frivillighed har der været kritik. Frivilligrådets formand Susanne Larsen er f.eks. imod, at kommunerne selv rekrutterer frivillige. Hun udtaler i nyhedsmagasinet ”Danske Kommuner”:

”Frivilligheden skal komme fra borgerne selv – ikke styres af kommunerne... hvis kommunerne begynder at bevæge sig ind på de frivillige organisationers område. Det er et skråplan. Vi frivillige har jo den fordel, at vi ikke har flere kasketter” (Brandsen, 2011).

Citatet her, sammen med de foregående citater, underbygger vores tese om en opdeling i opfattelserne af frivilligt og offentligt socialt arbejde. Det ”særlige” ved kommunal frivillighed er, at det på mange områder bryder med de gængse opfattelser af frivilligt socialt arbejde. De opfattelser der har præget frivilligt socialt arbejde bliver udfordret i dette konkrete eksempel. Ved at undersøge kommunal frivillighed, gives et indblik i en udvikling i det sociale arbejde, hvor nogle selvfølgeligheder og opfattelser måske ikke er så entydigt gældende længere. Det er denne udvikling i opfattelserne omkring relationen mellem det frivillige sociale arbejde og den offentlige sektor, som er omdrejningspunktet i specialet, og det område vi ønsker at undersøge nærmere ved at rette fokus mod kommunal frivillighed.

2. Eksisterende viden på området

På baggrund af litteraturgennemgang af feltet, har vi fundet nedenstående tendenser i forskningen omkring frivillighed og relation mellem frivilligt- og offentligt socialt arbejde.¹

2.1 Forskningstendenser

Generelt kan det siges, at siden 1980'erne begyndte det at blive almindeligt at problematisere velfærdstatens udvikling og tale om velfærdstatens krise og den deraf kommende øgede interesse for frivillige organisationer. Her af kommer også et øget ønske om at undersøge området, hvilket afstedkommer en øget forskning af den frivillige sektor (Bundesen, Henriksen, Jørgensen 2001). Der ses indenfor de sidste 5-7 år et stigende ønske om at afdække området, frivilligt arbejde i Danmark. I den forbindelse har bl.a. SFI udarbejdet en omfattende kortlægning af det frivillige arbejde i Danmark, Frivillighedsundersøgelsen. Undersøgelsen er tre delundersøgelser der også bidrager til en international komparativ undersøgelse af frivilligt arbejde. Vi har fra denne undersøgelse viden om det frivillige arbejdes omfang, organisering, hvem der er frivillige og hvor meget de arbejder, hvor stor en del af Danmarks BNP frivilligt arbejde ville udgøre (Koch-Nielsen 2005, Boje, Fridberg og Ibsen 2006, Boje og Ibsen 2006).

Forskningen er i store træk præget af en sektortankegang, hvor frivilligt socialt arbejde og offentligt socialt arbejde betegnes som den offentlige sektor og den frivillige sektor. Den offentlige sektor beskrives med et regelsæt og arbejdsrutiner og den frivillige sektor med sin egen selvstændige særegenhed (Henriksen og Ibsen, 2001). Denne opdeling ses tilbage i 1990'erne, hvor det frivillige arbejde beskrives som havende en særlig evne til at udvikle nye og effektive løsningsmodeller i kraft af deres tætte relation til samfundets udsatte (Løvendahl 1996, Anker 1995).

Samtidigt fremlægges også, at det ikke giver mening at tale om socialt arbejde opdelt i forskellige sektorer. Lars Skov Henriksen skriver, at mens der oprindeligt var tale om en særegen frivillig sektor, så er forskellene blevet udvisket. Der er ikke længere den store forskel på den offentlige og den frivillige organiserede indsats (Henriksen 1999). Per Selle frembringer også dette synspunkt og argumenterer i forhold til, at det ikke er frugtbart at tegne et billede af den frivillige sektor som

¹ Se venligst bilag 1 for information om kriterierne for litteraturgennemgang.

visionær, særegen og uafhængig over for en bureaukratisk og reaktionær offentlig sektor. Selle gør endvidere op med ”fortrængnings-tesen” der hævder, at den frivillige sektor er blevet fortrængt af en ekspanderende offentlig sektor, og betragter mere udviklingen som en parallel vækst og samarbejde (Bundesen, Henriksen og Jørgensen 1999, Henriksen 1999, Selle 1995)

Det frivillige sociale arbejde bliver i større og større omfang afhængig af økonomiske midler fra staten i form af puljeordninger. Denne relation er også blevet behandlet forskningsmæssigt, bl.a. ud fra teser om kolonisering. En del forskning har været fokuseret på diskussionen, om hvorvidt staten ”koloniserer” de frivillige organisationer mod formalisering/professionalisering, som krav for at kunne yde økonomiske støtte. Omvendt hævdes det også, at det er de frivillige organisationer der påvirker det offentlige og socialpolitikken i og med, at de sætter fokus på områder, der bør iværksættes sociale tiltag overfor (Kuhle og Selle 1992, Lorentzen 1994, Henriksen 1996, Bundesen, Henriksen, Jørgensen 2001, Villadsen 2006).

Kurt Klaudi Klausen fremhæver i dansk forskning, at det ikke alene er den frivillige sektor der er blevet påvirket af det offentlige, men at værdier og rationalitetsformer historisk også har bevæget sig fra de frivillige organisationer til det offentlige, dette kaldes ”omvendt kolonisering”. Klausen slår endvidere fast, at der ikke er tale om en situation hvor vækst i den ene sektor medfører tilbagegang i den anden. Formen og opfattelsen af den frivillige sektor er udviklet sideløbende med udviklingen af velfærdsstaten. Samarbejdet mellem stat og frivillige/den tredje sektor, er præget af harmoni frem for konkurrence. Det offentlige har vist den frivillige sektor stor bevågenhed og støttet den økonomisk. Der har længe været en god og tæt samarbejdsrelation, præget af, at den tredje sektor har varetaget opgaver som det offentlige enten ikke ønskede at varetage eller fandt mere hensigtsmæssigt at frivillige varetog grundet antagelsen om særlige kvaliteter. Der har således været tale om supplement (samarbejde) frem for alternativ (konkurrence) (Klausen 1996, Bundesen, Henriksen og Jørgensen 1999).

Kasper Villadsen skriver senere, at den frivillige verden ikke eksisterer som afgrænset domæne, i et samfund hvor opgaver i stigende grad løses af frivillige (Villadsen, 2006). Villadsen ligger sig i forlængelse af andre forskere, eksempelvis Henriksen og Selle ved ikke at anerkende ”frivillighedens særegenhed”, men udelukkende at fokusere på kontekstuelle forhold og diskurser i forhold til, hvordan man på et givent tidspunkt har forstået et socialt problem, og hvordan man har forsøgt at gøre noget ved det (Villadsen, 2006).

I forlængelse af denne diskussion ligger Anders La Cour, som beskriver statens forhold til den frivillige sektor som problematisk. Han beskriver, at de statslige forventninger til den frivillige sociale indsats er store. På den ene side, på det mere overordnede plan, formulerer staten at den ønsker det frivilligheden kan, som det offentlige ikke kan. De kan yde en omsorg, der er fleksibel, personlig og nærværende. La Cour siger, at der fra statens side udtales, at der faktisk ingen grænser er for hvor godt det frivillige arbejde er, bare så længe omsorgen bliver givet af en person der ikke får løn for det, er kvaliteten angiveligt sikret på forhånd. På den anden side bliver de frivillige organisationer i praksis i det konkrete frivillige arbejde i stigende grad mødt med de samme politiske forventninger til deres strukturering og levering af deres ydelser, som de private og offentlige organisationer gør, særligt i forhold til styring og kontrol med indsatsens indhold. Disse formulerede forventninger står ifølge la Cour i kontrast med hinanden. På den ene side fremhæves spontaniteten og fleksibiliteten, og på den anden side ønsker man at styre og kontrollere den. Der bliver sagt et, men insinueret noget andet (la Cour, 2004). La Cour fremhæver at en af konsekvenserne er, at frivilligheden forvilder sig i statens modsigende signaler. Frivilligheden prøver, af blandt andet økonomiske årsager, at leve op til statens krav om fx evalueringsskemaer og moderne ledelsesteknologier, og ændrer sig derved i et forsøg på at efterleve statens krav. Det paradoksale er dog, at denne ændring ikke spiller sammen med det staten udtaler den ønsker af frivilligheden, nemlig som noget der udvikler sin egen autonomi. Ansvar for denne udvikling placerer la Cour hos begge parter, hvor han siger, at i de sidste mange år, har de frivillige organisationer selv været aktivt medvirkende for at finde løsninger til at leve op til statens krav, i stedet for at sætte sig op imod kravene (la Cour, 2010).

Så på trods af, at der i forskningen er skitseret et brud med sektortankegangen, skelnes der fortsat mellem det frivillige og det offentlige sociale arbejde. Der hersker til dels fortsat en opfattelse af, at de repræsenterer noget forskelligt og undersøges særskilt. Dette ses blandt andet i valg af forskningsemner, hvor der fortsat tages udgangspunkt i en forståelse af socialt arbejde som enten frivilligt socialt arbejde eller socialt arbejde i offentligt regi.

I praksis ses tendenser til nye måder at tilrettelægge socialt arbejde, som går på tværs af de gængse måder at opfatte frivilligt og offentligt socialt arbejde, hvilket tyder på, at opfattelsen af det sociale arbejde er i forandring. Kommuner er bl.a. begyndt at tilrettelægge initiativer, hvor de selv rekrutterer frivillige udenfor de frivillige organisationer, til at udføre afgrænsede og definerede opgaver, også kaldet kommunal frivillighed. Dette ser vi som et konkret eksempel på, det ovenfor

skitserede brud med den sektoropdelte tankegang i praksis.

2.2 Kommunal frivillighed

Her vil vi gennemgå eksisterende viden om kommunal frivillighed. Vi finder det nødvendigt først at tydeliggøre, hvordan vi definerer kommunal frivillighed.

2.2.1 Definition af kommunal frivillighed

Vi tager udgangspunkt i Center for frivilligt socialt arbejdes definition af kommunal frivillighed som: *Når kommunale afdelinger, institutioner, forvaltninger eller lign. selv hverver og organiserer "egne" frivillige uden at samarbejde med en frivillig socialforening eller organisation.*

Vi finder det nødvendigt at tilføje at det også er kommunerne der definerer problemområdet. Derfor bliver vores definition på kommunal frivillighed: *Tiltag hvor kommunale afdelinger, institutioner, forvaltninger eller lign. selv definerer, hverver og organiserer "egne" frivillige uden at samarbejde med en frivillig socialforening eller organisation.*

2.2.2 Viden om kommunal frivillighed

Der er ikke meget forskning der beskæftiger sig konkret med kommunal frivillighed. Den forskning der findes omhandlende kommunal frivillighed, vil vi redegøre for her².

Socialministeriet beskriver i en undersøgelse fra 2011, hvorledes kommunal frivillighed kommer til udtryk i kommuner. Der påpeges, at især kommunerne har været initiativtagere til at igangsætte og organisere frivillige aktiviteter i egne institutioner. Der er blevet spurgt, hvorvidt kommunerne inddrager egne frivillige i kommunale aktiviteter, og det svarer cirka to ud af fem bekræftende på. I knap en tredjedel af kommunerne er det en fast indsats, mens det i godt hver tiende er en indsats, der kun finder sted engang imellem og af begrænset varighed. Kommunal frivillighed finder langt overvejende sted inden for ældreområdet – hele 90 % af de kommuner, der har egne frivillige, har afgivet dette svar. Halvdelen inddrager frivillige på bosteder mv. for udsatte mennesker, hver tredje

² Vi har kontaktet Center for frivilligt socialt arbejde, som bekræfter, at der endnu ikke er udarbejdet mere forskning omkring kommunal frivillighed, end det der er refereret her.

kommune inddrager frivillige på handicapinstitutioner og knap hver fjerde på institutioner eller klubber for udsatte børn og unge.

Blandt de kommuner, der ikke i 2010 organiserede egne frivillige, overvejer knap hver fjerde at gøre det fremover. De kommuner, der i dag har kommunale frivillige, ønsker det også fremover (Socialministeriet, 2011).

Center for frivilligt socialt arbejde har udarbejdet en pilotundersøgelse, ”Kommunal frivillighed - tre casestudier”. Fokus for undersøgelsen er, hvorvidt frivilligt socialt arbejde i kommunalt regi kan udvikle det organisatoriske særpræg, vi normalt forbinder med frivilligt socialt arbejde.

Undersøgelsen har således også udgangspunkt i en sektortankegang, hvis tese er, at der i den frivillige sektor eksisterer en bestemt form for organisering, der trues ved samarbejde med det offentlige. Pilotundersøgelsen finder, at det er problematisk at bruge kommunal frivillighed i forhold til at passe på ”frivillighedens særegenhed”. Dvs., at der med kommunal frivillighed er en risiko for, at de særlige kendetegn ved frivilligt socialt arbejde går tabt, eller er svære at føre videre i form af kommunal frivillighed (Koch Nielsen og Michaelsen, 2003).

Center for frivilligt socialt arbejde har endvidere udarbejdet ”Håndbog til kommuner om samarbejdet med foreninger”, hvori der er et kapitel omhandlende kommunal frivillighed. Her opridses de retlige rammer for frivillige hvervet af kommunerne ift. tavshedspligt, forsikring o.a.. Endvidere gives retningslinjer for hvilke områder kommunerne skal være opmærksomme på i et sådan samarbejde (Center for frivilligt socialt arbejde, 2011).

Frivilligrådet³ har udarbejdet en pilotundersøgelse af fire kommuners inddragelse af frivillige i opgaveløsningen. Pilotundersøgelsen viser, at næsten halvdelen af institutioner, projekter og tilbud der deltog i undersøgelsen inddrager frivillige, dette sker særligt på ældreområdet, hvor 13 ud af 14 institutioner løser deres opgaver sammen med frivillige. En tredje del tænker på i fremtiden at udvide samarbejdet, og især de institutioner mv. der i dag inddrager frivillige ønsker at udvide samarbejdet. Af årsager til inddragelse af frivillige angiver lidt over halvdelen at dette skyldes, at frivillige kan skabe en anden relation, og at frivillige giver mulighed for at skabe nye tilbud, samt at frivillige øger kvaliteten på det samlede arbejde for stedet.

³ Vi har haft møde med Sofie Billekop og Sanne Kok, fra Frivilligrådet, hvor vi har drøftet kommunal frivillighed. Frivilligrådet har ikke kendskab til at der er udarbejdet flere undersøgelser specifikt om kommunal frivillighed

De steder der ikke inddrager frivillige angiver halvdelen som årsag, at de ikke finder at det passer til deres fagområde, 31 % at de ikke har overvejet det, og 24 % at frivillige laver arbejde der burde varetages af ansatte.

Der fremkommer tydelig forskel på holdningen til, hvorvidt frivillige opfattes som et supplement til ansatte afhængig af, hvorvidt institutionen mv. allerede inddrager frivillige. Næsten alle de institutioner der allerede inddrager frivillige angiver, at frivillige er et supplement, hvor kun næsten halvdelen af de institutioner der ikke inddrager frivillige, ser det som et supplement og heraf mener 17 %, at frivillige er en erstatning for ansatte (Billekop, 2011).

Af disse undersøgelser fremgår det, at der i kommuner forekommer kommunal frivillighed af et vist omfang, at det hovedsageligt forekommer på ældreområdet, og at der er et ønske om at inddrage frivillige i et større omfang end vi ser nu. Endvidere fremgår det, at der hersker en opfattelse af, at frivilligt socialt arbejde besidder særlige egenskaber, bl.a. i form af særlige evner til at danne relationer. I institutioner hvor der ikke anvendes kommunal frivillighed, er der en opfattelse af, at kommunal frivillighed går ind og overtager ansattes job. I institutioner hvor der anvendes kommunal frivillighed, er opfattelsen overvejende, at kommunal frivillighed er et supplement. Med inddragelse af kommunal frivillighed beskrives en samlet bedre kvalitet af det sociale arbejde, og der gives mulighed for at udvide tilbud.

2.2.3 Reaktioner på kommunal frivillighed

Den viden der findes om kommunal frivillighed giver anledning til både positive og negative overvejelser. Som refereret i viden om kommunal frivillighed hersker der en positiv indstilling til kommunal frivillighed i de institutioner mv. der anvender det. Her fremhæves at kommunal frivillighed ikke overtager ansattes job, men indgår som supplement og at det samlet giver en bedre kvalitet, samt mulighed for at udvide tilbud.

Der gives også udtryk for at der med kommunal frivillighed er en risiko for, at de særlige kendetegn ved frivilligt socialt arbejde går tabt, eller er svære at føre videre i form af kommunal frivillighed. I tråd med dette ligger Frivilligrådets kritik af kommunal frivillighed. Kritikken lyder på, at der med kommunal frivillighed sker nogle brud på, hvordan frivilligt socialt arbejde forstås. Det der kendetegner frivilligt socialt arbejde er bl.a., at frivilligheden selv definerer hvilke områder og målgrupper de ser behøver hjælp. Formanden for Frivilligrådet, Susanne K. Larsen, udtaler i bladet Danske Kommuner, at der er gode perspektiver i at kommunerne fraholder sig fra selv at rekruttere

frivillige. Hun mener, at det vil afspore debatten om, hvor grænsen for frivilligheden skal gå. Hun rejser spørgsmålet om frivillige, med kommunal frivillighed, ikke bare bliver gratis arbejdskraft. Endvidere udtrykker hun bekymring for, at kommunerne i en økonomisk presset tid vil bruge Servicelovens § 18 midler til at finansiere arbejdet med egne frivillige, og ikke bevilge dem til frivillige organisationer. Derved indgår midlerne i kommunernes eget budget og derved i opgaveløsningen.

3. Problemstillinger

Som ovenfor beskrevet er der begrænset forskningsmæssig viden om kommunal frivillighed, men det fremstår som et fænomen af en vis størrelse. Med kommunal frivillighed stilles spørgsmål ved sektoropdelingen af det sociale arbejde, hvilket både møder opbakning og kritik fra forskellig vinkler. Vi ser kommunal frivillighed som et konkret eksempel på, at der i praksis sker brud med hvordan socialt arbejde opfattes, og at det signalerer en udvikling i det sociale arbejde.

Der er flere områder som kunne undersøges nærmere i forhold til ovenstående. I forlængelse af kritikken af kommunal frivillighed, kunne det undersøges, hvor grænsen for den frivillige indsats går, og hvilke omstændigheder der afgør denne grænse. Det kunne undersøges hvorvidt der med kommunal frivillighed rykkes ved ansvarsfordelingen i det danske velfærdssamfund, og hvorvidt der er sket en udvikling i forhold til, hvordan vi forstår velfærdstatens ansvarsområder og individets ansvar i forhold til socialt arbejde.

Endvidere kunne det undersøges, hvorvidt der er områder i kommunalt regi, som er mere egnede til kommunal frivillighed end andre, og hvorvidt der er områder hvor opfattelsen af frivilliges kompetencer ikke er tilstrækkelig i forhold til det sociale problem og kommunernes ansvar. Samt hvilke organisatoriske udfordringer der er forbundet med en sådan form for udvikling og implementering.

Kritikpunktet omkring økonomi kunne endvidere undersøges nærmere. Er kommunal frivillighed et eksempel på en udvikling af det sociale arbejde, som en konsekvens af kommunernes trængte økonomi. I forlængelse heraf, hvorledes det sociale arbejde påvirkes indenfor de områder, hvor der intervereres, og hvorvidt det danner rammer for besparelser på kort og lang sigt.

Eftersom der er meget lidt forskning omhandlende kommunal frivillighed, ønsker vi at træde et skridt tilbage og forsøge at få indblik i, hvordan man kan forstå fænomenet kommunal frivillighed, forud for mere specifikke undersøgelser af dets konsekvenser.

Vi er som nævnt interesseret i at se nærmere på de selvfølgeligheder, der har præget opfattelserne af frivilligt socialt arbejde og socialt arbejde i offentligt regi. Vi undrer os over, at der findes tiltag som kommunal frivillighed, der sætter to opfattelser af socialt arbejde, som i offentligheden har

fremstået som modsætninger, sammen i et fænomen. Vi tænker umiddelbart, at det vil give usikkerhed omkring, hvad det er for et fænomen og tiltag. Samtidig formoder vi, at ved at undersøge hvordan et fænomen opfattes, kan vi blive klogere på, hvad det er for et fænomen.

Derfor ønsker vi at undersøge, hvordan man kan forstå fænomenet kommunal frivillighed. Vi er optaget af, hvordan de eksisterende opfattelser af frivillighed og socialt arbejde kommer til udtryk, og hvorvidt der kan opnås enighed om, hvad fænomenet kommunal frivillighed er.

Vores formodning er, at der i øjeblikket, på baggrund af modsatrettede opfattelser, kæmpes en definitions-kamp om hvad kommunal frivillighed er, og at forskellige interesser påvirker denne proces. På baggrund af ovenstående stiller vi spørgsmålet:

Hvordan kan man forstå fænomenet kommunal frivillighed og hvordan skabes forståelsen?

4. Socialkonstruktivistisk tilgang

Når vi er interesseret i opfattelser af socialt arbejde og undersøger hvorledes de skabes, finder vi det relevant at placere os indenfor et område, der tillægger sociale processer betydning i forhold til at skabe virkeligheden, og som anskuer verden som værende i mere eller mindre konstant udvikling. Vi placerer os derfor indenfor en socialkonstruktivistisk ramme i vores forståelse af verden, viden og problemstillingerne. Vi vil her redegøre for, hvordan det påvirker vores syn på problemstillingerne, og hvorfor vi finder netop denne tilgang brugbar⁴.

Socialkonstruktivisme er i dag et samlet begreb for flere slags aktiviteter indenfor moderne kultur- og samfundsvidenskab, som både dækker en metode med kritisk bid, de-konstruktivistiske tilgange og symbolske handlingsteorier (Järvinen og Bertilsson, 1998:17).

Socialkonstruktivismen er for det første et opgør med en del af den traditionelle tænkning og erkendelsesteori indenfor det forrige århundredes tænkning; heri blandt, realisme, rationalisme, humanisme og positivisme.

For det andet indeholder socialkonstruktivismen en kritisk vinkel, der ikke tager det umiddelbare for givet, men forsøger at afsløre umiddelbare fænomener som overflade fænomener, der skyldes underliggende mere reelle størrelser (Wenneberg, 2000:13).

Modsat den traditionelle erkendelsesteori, spørger socialkonstruktivismen ikke om, hvorvidt viden er sand eller gyldig, men hvordan den er skabt og produceret. Samtidig spørges der ikke kun til dette når viden er falsk, men også i relation til ”sand” viden, heraf den kritiske tilgang. Det sande ses her ikke længere som selvforklarende (Wenneberg, 2000:37).

Det er centralt for socialkonstruktivismen, at samfundsmæssige fænomener ikke er evige og uforanderlige, men derimod er blevet til via historiske og sociale processer, og derved også kan ændres i historien via sociale processer (Rasborg, 2007:349).

Den socialkonstruktivistiske epistemologi og ontologi kan defineres således:

”Socialkonstruktivismens epistemologiske tese går ud på, at viden er alene eller hovedsagligt betinget af de sociale faktorer der omgiver selve forskningsprocessen, snarere end af den virkelighed som er processens genstand.

Dens ontologiske udgangspunkt er, at virkeligheden ikke er uafhængig, men er konstitueret af den erkendelse der har den som genstand: kendsgerninger opstår først,

⁴ Vi reflekterer over denne positionering, i et afsluttende afsnit med kritiske refleksioner.

når mennesker kollektivt fastslår dem, eller opnår konsensus om dem eller i det mindste indfører ord eller begrebsmæssige sondringer ved hjælp af hvilke disse kendsgerninger kan udtrykkes.” (Collins, 1998:41).

Vi tillægger skepsis i forhold til en udgave af socialkonstruktivismen, hvor alt gøres til konstruktioner i evig kamp om konsensus. Vi anerkender, at i forhold til vores sociale virkelighed, er det **hovedsageligt** sociale processer der afgør, hvad der bliver til virkelighed, opnået via bl.a. diskursive processer om betydningskonsensus. Vi anerkender således også, at forhold fra den fysiske virkelighed giver mening at tale om som mere fastlagte begreber, der ikke hele tiden er til forhandling om betydningskonsensus.

Vi tilslutter os derfor en moderat udgave af socialkonstruktivismen, særligt i forhold til det ontologiske udgangspunkt. Vi mener ikke, at det socialkonstruktivistiske argument holder, i forhold til, at tingene omkring os er blotte produkter af en proces, gennem hvilken de erkendes. Argumentet kan godtages i en moderat version, hvad angår den sociale verden, men vi mener, at det er nødvendigt at anerkende, at der findes ting der udviser objektive egenskaber, som dog først eksisterer i kraft af at vi kalder dem for de samme ting. Hvorfor vi, som Collins, opdeler virkelighed i en social- og en fysisk virkelighed, hvor den ontologiske variant af socialkonstruktivismen ikke på samme måde er gældende i forhold til den fysiske virkelighed (Collins, 1998).

For at forklare hvad denne positionering betyder for måden vi går til problemstillingen, inddrager vi Vivien Burr's præmisser for socialkonstruktivisme⁵, som vi mener udfolder vores positionering. I et felt med forskellige opfattelser af hvad der kendetegner socialkonstruktivismen, har Vivien Burr opstillet fire præmisser, som binder feltet sammen (Burr, 1997:2).

Det første, der kendetegner socialkonstruktivismen, er **en kritisk tilgang til viden vi tager for givet**. Viden om verden bliver ikke åbenbaret ved observationer og det, der umiddelbart viser sig for os. Socialkonstruktivismen opfordrer til altid at være forsigtig med at drage konklusioner på baggrund af, hvordan virkeligheden fremtræder. Vi skal derimod fokusere på, hvordan vi kategoriserer verden for at forstå den. Virkeligheden er kun tilgængelig for os gennem kategorier, og viden er ikke spejlbilleder af virkeligheden, men et produkt af vores måde at kategorisere verden

⁵ Vivian Burr bruger begrebet *socialconstructionism*, vi vælger at se bort fra forskelle i brugen af begreberne socialkonstruktivisme og socialkonstruktionisme og bruger begrebet socialkonstruktivisme.

(Burr, 1997:3). I forhold til vores problemstilling, er det interessant at se på måden kommunal frivillighed produceres, behandles og kategoriseres. Vi søger ikke en sand forståelse af kommunal frivillighed, men ønsker at undersøge kategoriseringsprocessen af fænomenet.

Det andet, der kendetegner socialkonstruktivismen, er præmissen om, at **vi grundlæggende er historiske og kulturelle væsner**, og vores syn på og viden om verden er altid kulturelt og historisk indlejret (Burr, 1997:3). Jørgensen og Phillips skriver om dette, at vores verdensbillede og identiteter således ikke er konstante. De kunne have været anderledes og kan forandres over tid. (Jørgensen og Phillips, 1999:14). Det betyder, at vores forståelse og kategorisering af kommunal frivillighed udelukkende er et indblik i, hvordan feltet er konstrueret lige nu. Frivillighed har ikke en særlig essens eller væsen, som eksisterer uændret gennem tid eller i forskellige kontekster, derfor er vi skeptiske overfor opfattelser der tager udgangspunkt i ”frivillighedens særegenhed”.

Det tredje der kendetegner socialkonstruktivismen, er præmissen om, at **viden om verden og vores måde at forstå verden er skabt og opretholdt af sociale processer**. Derfor er alle former for social interaktion, særligt sprog, af stor interesse for socialkonstruktivister. Burr skriver, at det vi finder som sandhed er aktuelle accepterede måder at forstå verden, ikke objektive observationer, men snarere et produkt af de sociale processer og interaktioner, som mennesker indgår i (Burr, 1997:4). Jørgensen og Phillips uddyber dette med at pointere, at viden skabes i social interaktion, hvor man både opbygger og kæmper om, hvad der er sandt og falsk (Jørgensen og Phillips, 1999:14). Vi fokuserer således på sociale processer (diskurser), som har været medskabende for, hvordan kommunal frivillighed opfattes. Samt ser på hvorvidt og på hvilke områder, der er opnået enighed om forståelse af fænomenet. Fokus rettes på, hvorledes kommunal frivillighed italesættes og på sociale processer, der indgår i konstruktionen af kommunal frivillighed.

Den fjerde præmis omhandler social handling. Der er **sammenhæng mellem accepterede forståelser og en bestemt måde at agere på**. En bestemt måde at forstå et fænomen, afføder eller inviterer til en bestemt handling eller intervention (Burr, 1997:5). Det er aktuelt at se på, hvordan kommunal frivillighed forstås i forhold til, hvordan det kan og skal bruges i det sociale arbejde og hvordan aktører handler i forhold til fænomenet. Endvidere giver handlinger indblik i, hvordan det forstås. Det er således relevant at undersøge, hvordan kommunal frivillighed udføres for derigennem at få indblik i hvorledes det forstås.

5. Diskursanalyse

Ud fra ovenstående positionering har vi således hovedsageligt fokus på sociale processer, hvorigennem kategorisering af kommunal frivillighed italesættes og skabes. Vi skal undersøge, hvilke opfattelser der kæmper eller er konsensus omkring i forhold til kommunal frivillighed, og hvilke sociale processer der har været medvirkende til, at det er blevet sådan. På baggrund af dette finder vi diskursanalyse anvendelig, da fokus her er på sprogets konstituering af den sociale verden og betydningskonstruktioner.

Diskursanalyse har som analytisk tilgang grundlæggende et metodisk sigte, der adskiller sig fra andre teoretiske tilgange. Groft sagt kan man sige, at hvor positivistisk metode søger ”objektive facts”, søger filosofisk-hermeneutisk metode efter ”den dybere mening”. Diskursanalyse derimod træder et skridt tilbage og orienterer sig mod de netværk af betydningsrelation, der udgør den horisont, hvor indenfor selvfølgeligheder kommer til syne. Her rettes blikket mod de historiske betingelser for produktion af det der i positivismen betragtes som ”objektive facts”, og i den filosofiske hermeneutik betragtes som ”den dybere mening” (Dyrberg, Hansen og Torfing, 2011:10).

Diskursanalysen er derfor relevant at anvende i forhold til specialets problemstilling, som omhandler en undersøgelse af selvfølgeligheder og forståelser af socialt arbejde, og hvorledes dette har betydning for konstruktionen af kommunal frivillighed.

5.1 Diskussion af diskursanalytisk tilgang

Inden for diskursanalyse findes flere tilgange. I det følgende præsenteres og argumenteres der for den valgte tilgang – Faircloughs kritiske diskursanalyse, og den sammenholdes med dele af Ernesto Laclau og Chantal Mouffes poststrukturalistiske diskurstheori med henblik på at argumentere yderligere for vores valg. Vi vil fremhæve forskelle mellem de to retninger med henblik på at tydeliggøre, hvorfor vi netop vælger Faircloughs retning.

Faircloughs kritiske diskursanalyse lægger vægt på, at diskurs er med til at skabe den sociale verden, men han betoner, at diskurs kun er ét aspekt af social praksis. Han skelner mellem diskursiv praksis og anden social praksis på den måde, at diskursbegrebet reserveres til tekst og tale, og den diskursive praksis indgår i et dialektisk samspil med andre sociale praksisser, så de to former for praksis, gensidigt konstituerer hinanden. ”Det sociale” beskrives således ikke kun som diskurs, da

der eksisterer en materiel virkelighed, som rækker ud over det diskursive, fx produktionsapparater, kulturelle omgangsformer, værdier osv. (Fairclough, 1992:7). Derimod skelner Laclau og Mouffe ikke mellem diskursive og ikke-diskursive sociale praksisser, idet alle praksisser ses som diskursive. Der findes således ikke et dialektisk samspil mellem diskurs og ikke-diskurs, da diskursen er fuldt ud konstituerende for vores verden (Jørgensen og Phillips, 1999:28).

Da vi har positioneret os moderat socialkonstruktivistisk, ser vi diskurs som kun et af flere aspekter af social praksis, og derfor kan vi ikke tilslutte os Laclau og Mouffes opfattelse af, at alle praksisser er diskursive. I forhold til specialets problemstilling vil det ikke være fyldestgørende kun at lave tekstanalyse, og derved udelukkende beskæftige os med, hvordan sprog konstituerer fænomenet, som det ville være ud fra Laclau og Mouffes tilgang. Derimod er det i en undersøgelse af, hvorledes forståelsen af kommunal frivillighed skabes, vigtigt at inddrage anden social praksis, som rækker ud over det diskursive (Jørgensen og Phillips, 1999:78). Som vi præsenterede indledningsvis, udtaler forskellige aktører sig om området og aktørerne fungerer i organisatoriske, politiske og økonomiske rammer. De rammer er således vigtige at inddrage, da de påvirker italesættelser og derved både forståelse og konstruktion af kommunal frivillighed. For at forstå forholdet mellem rammer og italesættelser er et tværgående perspektiv relevant, hvor tekstanalyse kombineres med social analyse. Til den sociale analyse inddrages der ifølge Fairclough anden teori.

Fairclough og Laclau og Mouffe adskiller sig ligeledes i deres brug af begrebet hegemoni. Et nøgleord i Laclau og Mouffes diskursteori er ”diskursiv kamp”, hvor forskellige diskurser kæmper mod hinanden om at opnå hegemoni, dvs. et bestemt synspunkts overherredømme (Jørgensen og Phillips, 1999:15). For specialets problemstilling er dette fokusområde interessant, da vi undersøger, hvordan forståelse af kommunal frivillighed skabes. Det vil være yderst relevant at se på, hvilke diskursive kampe der kæmpes om på området. Vi har også til hensigt at gøre dette, men har fravalgt Laclou og Mouffes tilgang. Som ovenfor beskrevet vægter vi vigtigheden af, at inddrage ikke-diskursive praksisser, for at undersøge forholdet mellem diskursiv praksis og social praksis, samt hvordan det påvirker konstruktioner af kommunal frivillighed. For Fairclough betyder hegemoniske kampe en konstant økonomisk, politisk, ideologisk kamp mellem grupper om at konstruere, opretholde eller destabilisere alliancer og dominansrelationer (Fairclough, 2008:52). Vi vil ud fra Faircloughs tilgang se på kampe, der udkæmpes på området med fokus på, hvordan

magtrelationer og forhandlingsprocesser indgår i konstruktionen af kommunal frivillighed som del af social praksis. Se mere herom i næste afsnit.

Afgørende for valg af Faircloughs kritiske diskursanalyse frem for Laclau og Mouffes diskursanalyse, findes i vores metateoretiske positionering, hvilket bevirker, at vi vægter ikke-diskursive processer og mulighed for at inddrage anden teori som vigtigt for at belyse forståelsen af kommunal frivillighed

5.2 Faircloughs kritiske diskursanalyse

Formålet med den kritiske diskursanalyse er at kaste lys på den lingvistisk-diskursiv dimension af sociale og kulturelle fænomener og forandringsprocesser. Fairclough anvender den detaljerede tekstanalyse til at få indsigt i, hvordan diskursive processer kan aflæses lingvistisk i specifikke tekster. Samtidig finder han at tekstanalysen alene ikke er tilstrækkelig, og som tidligere nævnt er det nødvendigt, at kombinere tekstanalyse og social analyse. Fairclough beskriver hensigten med tilgangen således:

”...to bring together linguistically-oriented discourse analysis and social and political thought relevant to discourse and language, in the form of a framework which will be suitable for use in social scientific research, and specifically in the study of social change.” (Fairclough, 1992:62).

Nedenfor præsenteres hovedtræk i Faircloughs kritiske diskursanalyse omhandlende dialektik, forandring, reproduktion, ideologi og hegemoni som danner den teoretiske ramme for tilgangen.

Fairclough pointerer vigtigheden af at karakterisere diskurs som stående i et *dialektisk* forhold til andre sociale processer. Det betyder, at diskurs om kommunal frivillighed både konstituerer den sociale verden og konstitueres af sociale praksisser. Således bidrager diskurs om kommunal frivillighed ikke kun til at forme og omforme sociale strukturer og processer, men afspejler dem også. Dette er relevant for problemstillingen, da vi undersøger, hvordan opfattelser af frivillighed og socialt arbejde konstruerer forståelser af kommunal frivillighed - opfattelser der både er præget af italesættelser, selvfølgeligheder, strukturer og processer, og derfor må undersøges både som diskursive og sociale praksisser.

Ved at gå dialektisk til forholdet mellem diskurs og social praksis vil vi undgå faldgruberne med på den ene side at overvurdere, hvor socialt determinerende diskurser er, eller på den anden side, hvor

socialt konstruerende de er. Den første position gør diskurs om kommunal frivillighed til en simpel afspejling af en dybereliggende social virkelighed, mens sidstnævnte fremstiller diskurs som noget, der udelukkende skaber det sociale (Fairclough, 1992:65).

Diskurs er således en vigtig form for social praksis, der bidrager til at konstituere den sociale verden. Det er delvist gennem diskurs, at social og kulturel *reproduktion* og *forandring* finder sted, og derved også reproduktion og forandring af viden, identiteter og sociale relationer. Mennesker bruger diskurser som ressourcer, hvor de skaber nye sammensætninger af ord, som bliver til sætninger, der aldrig er blevet sagt før. I tale vælger sprogbrugere forskellige elementer fra forskellige diskurser. I den slags produktion af nye diskurser fungerer mennesker som aktører i diskursiv og kulturel forandring (Jørgensen og Phillips, 1999:27). Om der sker en reproduktion eller forandring af diskurser, afhænger af hvorledes der i konkret sprogbrug trækkes på forskellige diskurser og allerede etablerede betydninger. Sammenføres elementer fra forskellige diskurser, kan konkret sprogbrug forandre de enkelte diskurser og dermed også den sociale og kulturelle omverden. Indføres omvendt ingen nye elementer, reproduceres diskurser. Vi har i problemstillingen skitseret en mulig forandring i socialt arbejde med kommunal frivillighed. Ved at undersøge hvordan forståelsen af kommunal frivillighed skabes, undersøges hvorvidt der sker en reproduktion eller forandring.

Hvorvidt der kan tales om forandring eller reproduktion, afhænger af diskursens karakter. I denne sammenhæng inddrages endnu et hovedtræk i Faircloughs begrebsverden, begrebet *ideologi*. Diskurser kan være mere eller mindre ideologiske, og dermed i højere eller mindre grad bidrager til forandring eller reproduktionen. Ideologi er:

”Betydninger/konstruktioner af virkeligheder, der er bygget ind i forskellige dimensioner af diskursive praksissers form, og som bidrager til produktion, reproduktion og transformation af dominansrelationer” (Fairclough, 2008:46).

Begrebet er relevant at inddrage i en undersøgelse af konstruktion af kommunal frivillighed, idet ideologiske diskurser bidrager med at opretholde eller transformere magtrelationer. Ideologi kan anvendes til at undersøge hvilke magtrelationer, der påvirker processen og hvilke konsekvenser det medfører konstruktionen. Diskurser er ideologiske, hvis de bidrager til at opretholde

dominansrelationer, og som sådan skal de bekæmpes med moddiskurser, hvilket afføder hegemoniske kampe.

Hegemoni, som vi overfladisk har anvendt i tidligere afsnit, betyder hos Fairclough forhandlingskamp, der skaber betydningskonsensus. Forskellige diskurser, som hver for sig repræsenterer en bestemt måde at tale om og forstå den sociale verden på, kæmper mod hinanden for at opnå hegemoni. Under kampen om magten kan en eller flere diskurser momentvis få overtag gennem samtykke eller forhandling, men en egentlig sejr vil aldrig finde sted, fordi kampen til stadighed vil foregå:

”Hegemony is about constructing alliances, and integrating rather than simply dominating subordinate classes, through concessions or through ideological means, to win their consent” (Fairclough, 1993:92).

Ifølge Fairclough giver hegemonibegrebet os en måde til at analysere, hvordan diskursiv praksis indgår i en større social praksis med magtrelationer, idet magt er hegemoni og magtrelationer udvikles gennem hegemonisk kamp (Fairclough, 2008:45). Ved at anvende hegemonibegrebet, kan vi mere nuanceret beskrive konstruktion af kommunal frivillighed, idet de definitionskampe der udkæmpes, medtænkes som en af flere faktorer, der har indflydelse på konstruktionsprocessen.

Efter at have gennemgået de teoretiske hovedtræk, finder vi det nødvendigt at redegøre for, hvorledes Fairclough anvender diskursbegrebet, inden vi bevæger os videre til den mere analytiske ramme for den kritiske diskursanalyse.

Fairclough skelner mellem:

- 1) Diskurs som en abstrakt størrelse, der dækker over ”sprogbrug som social praksis” i bred forstand, og
- 2) Diskurs i mere snæver forstand, hvor det er en måde at give betydning til erfaring fra et bestemt perspektiv (Fairclough, 2008:10).

Vi anvender diskursbegrebet som interaktion mellem mennesker, hvor verden italesættes og konstrueres, men hovedsageligt på den måde der er givet betydning til et område, hvordan det er kategoriseret og betydningstilskrevet. Vi taler indledningsvis om den sektoropdelte opfattelse af området, hvilket kan dække over en frivillighedsdiskurs og en diskurs om offentligt socialt arbejde.

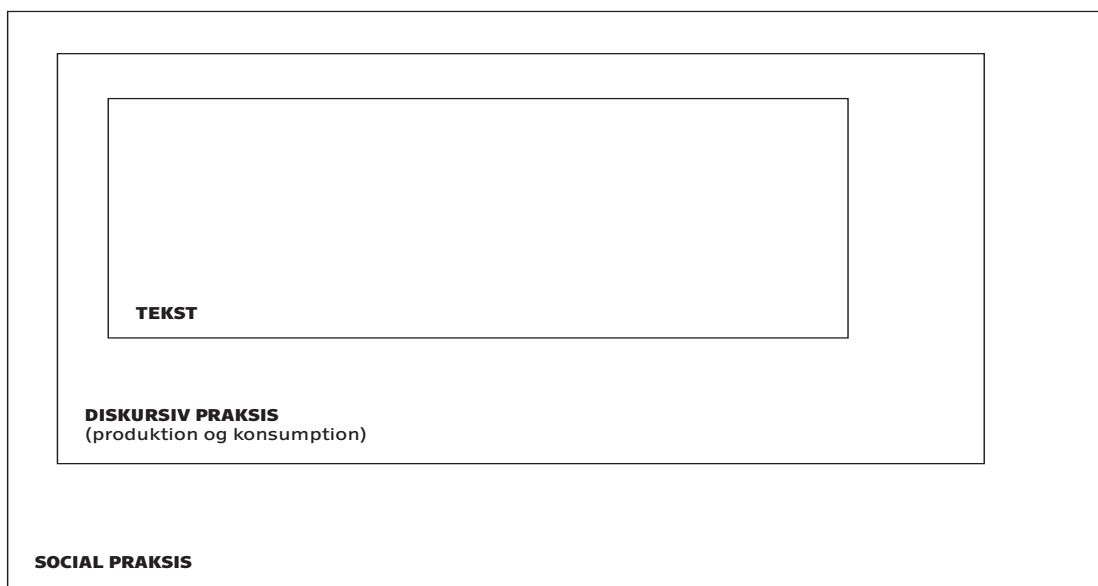
5.2.1 Faircloughs tre-dimensionelle model

Fairclough opstiller en tre-dimensionel model som analytisk ramme, der forsøger at forene tre analytiske tilgange. Det er henholdsvis lingvistikens tradition for sprog- og tekstanalyse, den makro-sociologiske tradition for at analysere social praksis i sammenhæng med sociale strukturer og den fortolkende-mikrosociologiske tradition, hvor man ser social praksis som noget, folk aktivt producerer og tilskriver mening på basis af fælles common sense-procedurer (Fairclough, 1992:73).

Modellen har tre grundelementer, som udgør hvad Fairclough kalder en kommunikativ begivenhed:

1. *Tekst*, dvs. tale, skrift, visuelle udtryk eller en blanding heraf.
2. *Diskursiv praksis*, som indebærer produktion og konsumtion af tekster.
3. *Social praksis*, dvs. den bredere sociale kontekst, som kommunikative begivenheder er en del af.

Den del af den diskursanalytiske procedure, som omhandler tekstanalyse, kan kaldes ”beskrivende”, og den del, som handler om analyse af henholdsvis diskursiv praksis og social praksis, som diskursen er en del af, kan kaldes ”fortolkning” (Fairclough, 2008:29). Vi vil nedenfor gennemgå de tre grundelementer.

Faircloughs tre-dimensionelle model for kritisk diskursanalyse (Fairclough, 1992:73).

Fairclough adskiller de tre trin med argumenter om, at enhver betydningsdannelse er en proces, der finder sted i alle tre dimensioner. En undersøgelse bør af samme grund gennemføres under inddragelse af alle dimensioner, med det for øje, at der er et dialektisk forhold mellem det

diskursive og det ikke diskursive, så den sociale verden delvist konstitueres gennem diskursive praksisser, mens diskursive praksisser også konstitueres af forhold, der ikke er diskursive.

Fairclough beskriver formålet således:

”... to systematically explore often opaque relationships of causality and determination between (a) discursive practices, events and text, and (b) wider social and cultural structures, relations and processes; to investigate how such practices, events and texts arise out of and are ideologically shaped by relations of power and struggles over power; and to explore how the opacity of these relationships between discourse and society is itself a factor securing power and hegemony” (Fairclough, 1993:135).

I tekstanalysen foretages en detaljeret analyse af en teksts egenskaber, og der fokuseres på formelle teksttræk, som konstruerer diskurser lingvistisk. Der skal anvendes bestemte redskaber med det formål at kortlægge, hvordan diskurser iværksættes tekstuel. Derudover skabes indblik i måder, hvorpå tekster behandler begivenheder og sociale relationer, og dermed konstruerer bestemte versioner af virkeligheden (Jørgensen og Phillips, 1998:95). Fremover vil begrebet ”tekst” referere til denne definition.

Hvad konkrete redskaber anvendt i tekstanalysen angår, vender vi tilbage til i næste afsnit.

I dette speciale er ”tekst” interviews med personer, der er involveret i kommunal frivillighed via et mentorprojekt i Roskilde Kommune. Analysen vil være tekstnær med det formål at beskrive diskurser, som teksterne repræsenterer. Nærmere beskrivelse af empirien følger i senere afsnit.

Diskursiv praksis er tæt forbundet med tekstdimensionen, idet man stort set ikke taler træk ved en tekst uden reference til tekstproduktion (Fairclough, 2008:29). Den diskursive praksis koncentrerer sig om produktions- og konsumptionsprocesser. Diskursiv praksis bliver i specialet, at undersøge hvorledes interviewpersonerne trækker på allerede eksisterende diskurser for at skabe en tekst, og hvordan vi og andre tekstmodtagere anvender forhåndenværende diskurser i konsumtion og fortolkning af teksten, også kaldt *interdiskursivitet*, hvilket behandles i næste afsnit.

I social praksis rettes fokus på bredere sociale kontekster, som kommunikative begivenheder er en del af. Diskursen er en del af det sociale, men det sociale rækker ud over diskursen og indeholder mere end diskurs alene (Fairclough, 2008:10). Det er i denne dimension, at der som nævnt trækkes på anden fortolkende teori til at analysere social praksis. Valget af anden teori afhænger af, hvilke

diskurser der identificeres i empirien, samt hvilke forhold af ikke-diskursiv karakter, som vi ud fra empirien kan se påvirker konstruktion af området. Derfor forekommer valg af anden teori i bearbejdelsen af empirien, og der vil være teoripræsentation i analysen.

5.2.2 Begreber til analyse

Vi vil i følgende afsnit beskrive og definere de udvalgte analyseværktøjer.

Når diskurser⁶ analyseres, skal der fokuseres på to overordnede dimensioner: 1) den *kommunikative begivenhed*, som vi har beskrevet som den tredimensionelle model og 2) *diskursordenen*, som er summen af diskurstyper, der bruges inden for en social institution eller et socialt domæne. Diskursordenen betegner forskellige diskurser, der delvist dækker samme terræn, som de konkurrerer om at indholdsudfylde (Jørgensen og Phillips, 1999:147). Diskursordenen er summen af alle diskurser, som bruges inden for et socialt domæne. Diskursordenen er frem for alt en form for system, som både former og formes af specifikke tilfælde af sprogbrug, og er dermed både struktur og praksis. Diskursordenen for specialets problemstilling bliver således et system omfattende diskurser om kommunal frivillighed.

Artikulation af forskellige diskurser indenfor og på tværs af diskursordner er udtryk for *interdiskursivitet*. Interdiskursivitet kan anvendes med fordel i forhold til at se på, hvordan der i konstruktion af kommunal frivillighed trækkes på eksisterende diskurser, og hvorvidt der foregår nye artikulationer eller andre sproglige udtryk, således at der kan tales om forandring af diskursordenen. Når vi identificerer diskurser i empirien er der således tale om interdiskursivitet. Det er som nævnt ved at sammenføje elementer fra forskellige diskurser, at konkret sprogbrug kan forandre diskursordner. Ifølge Fairclough hænger høj interdiskursivitet sammen med *forandring*, mens ringe interdiskursivitet tyder på *reproduktion* af det bestående (Fairclough, 1992:55). Ved at trække på eksisterende diskurser på nye måder skaber man forandring, men mulighederne for forandring begrænses af magt relationer, som bl.a. sætter rammer for forskellige aktørers adgang til forskellige diskurser (Jørgensen og Phillips, 1999:85). Vores formodning er at der i konstruktion af kommunal frivillighed kæmpes en definitionskamp, hvor magtrelationer gør sig gældende. Til analyse af dette, inddrages begreberne ideologi og hegemoni, som beskrevet i afsnit om Faircloughs kritiske diskursanalyse.

⁶ For begrebsafklaring af diskursbegrebet se venligst afsnit om Faircloughs kritiske diskursanalyse.

5.2.3 Begreber til tekstanalyse

Fairclough har et bredt begrebsapparat til selve tekstanalysen (Fairclough, 2008:31). I den diskursive praksis har vi fokus på at identificere, hvilke diskurser der trækkes på i den indsamlede empiri (i teksten), altså interdiskursivitet. Til det har vi brug for værktøjer, der gør det muligt at se, hvorledes der tekstuel trækkes på de identificerede diskurser. Ved at anvende de nedenfor stående begreber, kan vi nærme os en beskrivelse af, hvorledes kommunal frivillighed forstås.

Ordvalg bruges til at analysere, hvorfor et ord bruges frem for andet, og hvordan det giver betydning til verden (Fairclough, 2008:33). Ved at analysere hvilke ord, som afsenderen vælger, kan der skabes indblik i diskurser der trækkes på, samt hvilket perspektiv eller fokus der gennem en tekst ønskes fremsat. *Ordbetydning* er også et relevant begreb, som adskiller sig fra ordvalg ved at fokusere på den betydning som knyttes til det valgte ord (Fairclough, 1992:185).

Modalitet anvendes til at vurdere i hvor høj eller lav grad de interviewede tilslutter sig deres udsagn og de diskurser de trækker på. Modalitet betyder ”måde”, og fokuserer på forskellige måder at udtrykke sig på, forskellige modaliteter, hvor afsenderen forbinder sig forskelligt med sit udsagn (Fairclough, 1992:158). Vi vil i analysen have følgende former for modalitet for øje:

Sandhedsmodalitet hvor afsenderen tilslutter sig fuldstændig sit udsagn, og fremsætter det italesatte som en sand og uomtvistelig viden. *Kategorisk modalitet* vises ved at tale i nutid, der understreger en fuld tilslutning, mens *intonation* hvor fx en tøvende tone kan lægge afstand til det udtalte, eller ved ”*hedges*” hvor ved at anvende ord som fx ”lidt” og ”ligesom”, gør at påstanden i udsagnet modereres. Alt efter hvilke modaliteter der anvendes i det udtrykte, kan de bruges til at påvise i hvilken grad afsenderen tilslutter sig sit udsagn, eller ifølge Fairclough, om de udtrykker høj eller lav *affinitet* (Fairclough, 1992:158). Modalitet kan også være *subjektiv*, hvor afsenderens egen grad af affinitet bliver tydelig, fx ”jeg synes” eller ”jeg tvivler på”. Derimod i anvendelsen af *objektiv* modalitet, kan det forekomme uklart hvis perspektiv der bliver repræsenteret i det udtrykte, fx ”kommunal frivillighed fremmer aktivt medborgerskab”, samt er det uklart, om det er et forsøg på at gøre egne perspektiver universelle, eller der tales på vegne af andre enkeltpersoner eller grupper. Objektiv modalitet involverer ofte en form for magt, samt fremmer og afspejler autoritet (Fairclough, 1992:158).

Vi finder således modalitetsbegrebet yderst relevant, idet det giver os adgang til at nuancere undersøgelsen ift., hvorledes interviewpersonerne tilslutter sig deres udsagn, samt adgang til at undersøge hvorledes det konkrete sprogbrug påvirker konsumtionen i diskursiv praksis.

Begrebet *markør* anvender vi i forlængelse af modalitet, hvor styrkende eller svækkende markører som fx sætningsbiord ”måske”, ”selvfølgelig”, ”nok” osv., siger noget om hvor høj eller lav modalitet der er i et udsagn.

Grammatik anvendes til at se hvorledes grammatiske former som fx aktiv eller passiv, kan være med til at minimere eller maksimere fokus på nogle begivenheder frem for andre (Fairclough, 1992:77). Dette fører os videre til begrebet *transitivitet*, som anvendes i undersøgelsen af, hvordan begivenheder og processer forbindes med subjekter og objekter, samt om der er nogle forhold eller personer der fremhæves mere end andre. Begrebet kan også anvendes til at belyse, hvilke aktører der tillægges de aktiviteter som foregår, og hvem teksten generelt er centreret om (Fairclough, 1992:177). Disse to begreber finder vi anvendelige, i forhold til at undersøge om afsenderen taler i passiv form, eller om der modsat inddrages en agent der har betydning for, hvordan afsenderen forholder sig til sit udsagn, og er derved endnu et redskab i en nuanceret beskrivelse af, hvorledes der trækkes på de identificerede diskurser.

Metafor anvendes, idet begrebet opfattes som et udtryk for, hvordan afsenderen opfatter og strukturerer virkeligheden (Fairclough, 1992:194). Vi kan således, ved at se på hvorledes interviewpersonerne gennem billedsprog udtrykker sig, undersøge deres opfattelser og tilslutninger til diverse udtalelser, og vil være behjælpeligt i forståelse af hvorledes kommunal frivillighed italesættes.

Etos beskæftiger sig med aktørernes kropssprog, og hvordan identiteter og subjektpositioner konstrueres gennem sprog og ikke-sproglige træk (Fairclough, 1992:166).

Vi er opmærksomme på, at vi har valgt forholdsvis mange begreber, men idet vores tekstnære analyse er grundlaget for hele undersøgelsen, finder vi det nødvendigt at have adgang til så mange analyseredskaber som muligt. Vi anvender hovedsageligt de tekstnære analysebegreber *ordvalg*, *modalitet* og *markør*, da vi finder disse mest anvendelige til at identificere diskurser og bestemme

interviewpersonens tilslutning. De øvrige begreber anvendes mere ad hoc, hvor vi finder deres egenskaber anvendelige ift. empirien.

5.3 Præcisering af problemformulering

Vi har ovenfor valgt metateoretisk position, analysetilgang og analysebegreber. For at sikre sammenhæng mellem vores problemformulering og endelige analysestrategi, ser vi tilbage på vores problemstilling, forud for de metodiske valg. Vi har sammenholdt hvert teoretisk begreb med problemformuleringen, for derefter at formulere arbejdsspørgsmål, som præciserer problemformuleringen, med henblik på at skabe et teoretisk og metodisk sammenhængende undersøgelsesforløb.

Problemformuleringen:

Hvordan kan man forstå fænomenet kommunal frivillighed og hvordan skabes forståelsen?

- Hvilke diskurser kan identificeres i forhold til mentorprojektet og kommunal frivillighed i det empiriske materiale? Hvilke diskurser udgør diskursordenen for området?
- Hvordan italesættes diskurser om kommunal frivillighed i tekstdelen af den kommunikative begivenhed? I hvilken grad tilslutter informanterne sig diskursen.
- Hvilke diskurser trækkes der interdiskursivt på i italesættelsen af kommunal frivillighed?
- Er nogle diskurser mere fremtrædende end andre? Hvor er der kampe mellem forskellige diskurser, og hvor opnås hegemoni i forhold til kommunal frivillighed?
- Hvordan påvirker social praksis konstruktionen af kommunal frivillighed?
- Forandres eller reproduceres diskursordenen med konstruktionen af kommunal frivillighed, og hvilke konsekvenser medfører dette evt. for social praksis?

6. Empirisk grundlag

I dette afsnit præsenterer vi det mentorprojekt, som er grundlaget for undersøgelsen. Vi vil redegøre for valg af empirisk grundlag, valg af interviewpersoner og for opbygningen af interviewguide, samt overvejelser i forbindelse med selve interviewsituationen. Endvidere gennemgås de kriterier, som vi har lagt til grund for vores behandling af interviews i form af transskription.

6.1 Valg af empirisk grundlag

I det følgende redegøres for overvejelser i forbindelse med valg af empirisk grundlag, samt argumenteres der for valg af mentorprojektet som egnet kilde til viden om kommunal frivillighed

Et muligt empirisk grundlag kunne være at gennemføre diskursanalyse af samtlige artikler om kommunal frivillighed i Danmark, for herigennem at identificere diskurser, og undersøge hvilke opfattelser af frivillighed og socialt arbejde der trækkes på i konstruktionen af kommunal frivillighed. Det kunne hermed undersøges, hvorledes diskurser kæmper om at betydningsfastlægge kommunal frivillighed, hvorledes social praksis påvirker italesættelser, og hvilke ideologiske forhold, der gør sig gældende i forhold forståelser af kommunal frivillighed.

Medier påvirker konstruktion af kommunal frivillighed, og deres påvirkning af diskurser er yderst relevant at undersøge. Vi finder det risikabelt udelukkende at bruge artikler som empirisk grundlag, da tekstdelen er produceret med henblik på at indgå i medierne. Således bliver produktions- og konsumtionsforhold et spørgsmål om at positionere sig i forhold til eksisterende diskurser i medierne, for ad den vej at påvirke konstruktion af kommunal frivillighed.

Derudover findes der ikke mange artikler om kommunal frivillighed, og i artiklerne præsenteres markante holdninger til fænomenet. Der italesættes enten en ”for” eller ”imod” diskurs, som næppe vil give en dækkende og nuanceret forståelse af fænomenet. Afsenderen er bevidst om mediernes påvirkning af konstruktionen, og dermed bruges medierne i skabelsen af kommunal frivillighed intentionelt. Artikler giver et vedkommende indblik i interesser og magtrelationer, der påvirker konstruktioner, og vi har anvendt artikler i forberedelsen til undersøgelsen, for at få indblik i opfattelser, interesser og diskurser, der præger feltet. Vi ved blandt andet herfra, at der findes en økonomisk interesse i forhold til at inddrage kommunal frivillighed i kommunernes opgaveløsning, og at interesseorganisationer for frivillige er skeptiske overfor tiltaget og dermed repræsenterer

”imod”-diskurser. Endvidere ved vi, at der findes diskurs omhandlende nytænkning i den offentlige sektor, som del af ”for”-diskurser.

En anden mulighed er at undersøge dokumenter fra flere kommuner, hvor fokus er på diskursanalyse af projektbeskrivelser om konkrete projekter baseret på kommunal frivillighed. Her opnås indblik i diskurser om kommunal frivillighed fra kommuner, der har gjort sig tanker om fænomenet og formuleret projektbeskrivelser. Italesættelserne tager her udgangspunkt i opfattelser af kommunal frivillighed, som man ønsker at det skal tage sig ud i et konkret projekt. De forholder sig ikke udelukkende teoretisk/ideologisk til kommunal frivillighed og er ikke alene formuleret med det formål at påvirke konstruktion af, hvorvidt det er positivt eller negativt for samfundet.

I forhold til Vivian Burrs fjerde præmis om social handling, er der overensstemmelse mellem accepterede forståelser og en bestemt måde at handle på. Med en analyse af projektbeskrivelser opnås indblik i, hvordan kommunal frivillighed formuleres med henblik på handlinger. En undersøgelse af empirisk materiale på dette niveau vil give indblik i italesættelser i forhold til konkrete handlinger, og dermed også forståelse af kommunal frivillighed. Det kunne være relevant at undersøge, hvorvidt der trækkes på de samme diskurser på tværs af kommuner i beskrivelserne af konkrete projekter. Hermed er det muligt at sammenligne forståelse af kommunal frivillighed på tværs af kommuner.

Med dette mulige valg finder vi det vanskeligt at belyse, hvorledes forståelse skabes, da vi er usikre på, hvorvidt der er materiale nok til at analysere social praksis. Vi må antage, at kommunerne har taget stilling til, at denne form for frivillighed er gavnlig. Derved kan der være risiko for, at projektet udelukkende beskrives via positive diskurser, og dermed opnås ikke et tilstrækkeligt indblik, i hvilke interesser der præger diskurserne, samt hvilke kampe, der udkæmpes. Endvidere har vi ikke fundet projekter, der i udformning ligner hinanden tilstrækkeligt til, at vi kan sammenligne dem. I projekter, der kan defineres som kommunal frivillighed, er der forskel på, hvilke opgaver der løses, og i hvilken udstrækning de er af forebyggende karakter. Da det er projektbeskrivelser, der analyseres, frygter vi, at projekternes forskellige udformning vil overtage fokus og vanskeliggøre en sammenligning frem for fokus på, hvordan kommunal frivillighed italesættes.

I forhold til ovenstående skitserede eksempler, er det nødvendigt at vælge en mellemvej. Det empiriske grundlag skal give os indblik i opfattelser af kommunal frivillighed, både af teoretisk og ideologisk karakter, men også i opfattelser, der forholder sig til konkrete handlinger i forhold til kommunal frivillighed. I eksemplerne ovenfor, er det ikke muligt at udfordre eksisterende diskurser og opfattelser, da de bygger på allerede produceret materiale. For at kunne udfordre og konfrontere diskurser, er det nødvendigt at indsamle empiri, fx via interviews. Ved at gennemføre interviews er det muligt at få indblik i diskurser, der har ideologisk magt. Dette gøres ved at udfordre anvendte diskurser, og se i hvilken grad de udtrykker variation eller konsistens. Dette siger noget om, i hvor stor grad de tilslutter sig den diskurs, som de trækker på i deres argumentation, og fortæller noget om hvilken relation og magtposition diskursen har for konstruktionen (Kvale, 2009:176).

For at få et så tilstrækkeligt empirisk grundlag som muligt, må vores empiri indsamles således, at vi får adgang til diskurser på flere niveauer. Vi finder det nødvendigt både at få indblik i, hvorledes konkrete handlinger i forhold til kommunal frivillighed beskrives i praksis, samt indblik i mere teoretiske og visionære/ideologiske opfattelser, endvidere at indgå i produktionen af empirien. For at imødekomme disse kriterier, har vi valgt at foretage kvalitative interviews med personer der har forskellig organisatorisk placering i forhold til et konkret projekt, der bygger på kommunal frivillighed.

Med dette valg opnås indblik i diskurser, benyttet af personer, der direkte er involveret i kommunal frivillighed, samt indblik i hvilke opfattelser, de har af kommunal frivillighed, i forhold til at beskrive deres konkrete handlinger. Endvidere får vi adgang til diskurser formuleret i forhold til kommunens visioner og planlægning, hvilket vi formoder har mere teoretisk og ideologisk karakter. Det gøres muligt at stille spørgsmål til selvfølgeligheder og udfordre opfattelser, der præger området, samt at konfrontere vores informanter med opfattelser og interesser, som vi har stiftet bekendtskab med fx i artikler, og høre deres overvejelser vedr. disse. Informanterne kan ligeledes konfronteres med opfattelser udtrykt ved andre interviews, for at se variation og konsistens i opfattelserne på tværs af organisatorisk placering i kommunen. Ved at undersøge kommunal frivillighed i et konkret projekt, gives der mulighed for at undersøge, hvorvidt opfattelserne stemmer overens med måden, hvorpå kommunal frivillighed udføres. Derved er vi loyale over for Vivien Burrs fjerde præmis.

6.2 Mentorprojektet

Vi har valgt at undersøge ”Mentorprojektet” i Roskilde Kommune. Projektet falder ind under vores definition af kommunal frivillighed, dvs. tiltag, hvor kommuner definerer områder, hvor der iværksættes frivillige tiltag, og selv hverver frivillige udenfor foreninger.

Vi har kendskab til mentorprojektet fra Mandag Morgens projekt ”Fremtidens velfærdsalliancer”, som startede i maj 2010. Projektet sætter fokus på velfærdstatens udfordringer og påpeger vigtigheden af investering i innovativ social forebyggelse. Samarbejdspartnerne i ”Fremtidens velfærdsalliancer” mener, at velfærdsløsningerne og den måde hvorpå forskellige aktører bliver organiseret og inddraget, skal nytænkes (Mandag Morgen, 2011).

I styregruppen til projektet sidder bl.a. Roskilde Kommune, og det påpeges, at en række kommuner direkte inddrager borgere som frivillige, uden at de behøver at være medlem af en forening. I denne sammenhæng inddrages Roskilde Kommunes mentorprojekt, som startede i 2010. Kommunen har samlet et mentorkorps, hvor frivillige stiller op som rollemodeller og mentorer for udsatte unge, som skal hjælpes fri af en kriminel løbebane (Mandag Morgen, 2011).

Roskilde Kommune, dvs. social- og sundhedsforvaltningen samt familie- og børneafdelingen, har fået midler fra Bikubenfonden til at etablere mentorprojektet, og der er ansat en projektleder samt en netværksmedarbejder. Projektet er forankret i forebyggelsesteamet, som organisatorisk er del af socialforvaltningens familie- og børneafdeling. Ungeteamet sagsbehandler unge- og familiesager og forvalter Servicelovens Kap. 8, herunder myndighedsdelen. Målgruppen for afdelingen er unge over 13 år og deres forældre. Det er familier med sociale problemer, og de unge befinder sig oftest i en situation, hvor de er truet i deres udvikling og derved omfattet af Servicelovens tilbud.

Forebyggelsesteamets opgave er at vurdere, hvorvidt en ung skal tilbydes støtte og visiteres til en sagsbehandler i ungeteamet.

Mentorerens opgave er kort fortalt, at de skal fungere som rollemodeller og livsmentorer for unge og hjælpe dem på vej i livet og i at fastholde et liv uden kriminalitet.

Ifølge en artikel i Danske Kommuner er Roskilde Kommunes socialforvaltning den første i Danmark til at etablere en mentorordning af denne type som del af en tidlig forebyggende indsats (Brandsen, 2010). Vi kender til eksempler på kommunal frivillighed i andre meget anderledes projekter, hvor kommuner f.eks. rekrutterer frivillige til aktiviteter for ældre på plejehjem, eller

kommuner der rekrutterer frivillige til at fungere som ”legeonkler” i frikvarterer på skoler. (Koch-Nielsen og Michaelsen, 2003).

Vi har valgt mentorprojektet i Roskilde Kommune, fordi det er det første projekt af sin slags, og fordi det organisatorisk placerer sig interessant i forhold til andre. Mentorprojektet indgår som del af Roskilde Kommunes tilbud til kriminalitetstruede andengangskriminelle unge⁷. De unge skal enten visiteres af forvisitationen eller deres faste sagsbehandler og har således haft problemer, hvorom det har været vurderet, at de faldt indenfor målgruppen til ungeteamet og dermed Servicelovens forpligtelser. Vi balancerer således mellem en myndighedsopgave og en forebyggende opgave i forhold til at støtte og hjælpe de unge. Andre projekter med kommunal frivillighed placerer sig med et mere forebyggende sigte. Vi tænker at denne placering vil bidrage med en nuancering til besvarelsen, der er nødvendig, da vi finder dilemmaet i forhold til inddragelse af frivillige i kommunens opgaveløsning og kommunernes myndighedsopgave væsentlig, når man søger at skitsere forståelser af kommunal frivillighed.

6.3 Valg og præsentation af informanter

Eftersom vi anerkender, at diskurs både er konstitueret og konstituerende for social praksis, finder vi det relevant, at få indblik i både diskursiv og social praksis hos personer med forskellige placeringer og interesser i forhold til projektet. Ved at interviewe på tværs af organisatorisk placering, er det muligt for os at få indblik i, hvorvidt opfattelser af og interesser i forhold til kommunal frivillighed ændrer karakter alt efter placering og forhold til projektet, eller hvorvidt der er konsistens i opfattelserne og dermed hegemoni om fænomenet i organisationen.

Vi har en formodning om, at social praksis, der påvirker sprogbrug/diskursiv praksis på øverste ledelses niveau, er anderledes end eksempelvis hos den der udfører det frivillige arbejde.

Kriterier for valg af informanter tager således udgangspunkt i fokus på opfattelser af kommunal frivillighed og på konstruktion af fænomenet. Vi ønsker et så nuanceret indblik som muligt i, hvorledes fænomenet konstrueres, og vi har en formodning om, at opfattelserne af frivillighed og interesserne for at gøre brug af det i kommunalt regi, kan variere efter organisatorisk placering. På baggrund af dette gennemføres fem interviews med personer i Roskilde Kommune:

Kommunaldirektøren, afdelingslederen for børne- og familieafdelingen, to socialrådgivere i

⁷ Projektets målgrupper blev efter evaluering af projektet udvidet til unge kriminalitetstruede uden nødvendigvis at have en forhistorie med begået kriminelitet.

ungeteamet, projektlederen for mentorprojektet samt en mentor. På den måde har vi valgt at interviewe personer, der befinder sig på fire forskellige organisatoriske niveauer.

Kommunaldirektøren er øverste ledelsesniveau, som bl.a. er med i beslutningsprocesser om kommunens udviklingsmæssige planer og visioner. Vi har en formodning om, at interviewet med kommunaldirektøren vil repræsentere en teoretisk og måske mere generel ideologisk og visionær tilgang til fænomenet. Derfor vil vores fokus ved dette interview være, at få adgang til de ordvalg han bruger til at beskrive, hvorfor kommunen har valgt at satse på dette område samt hvilke visioner og opfattelser, der er til grund for dette. Vi ønsker at få et indblik i, hvordan han italesætter frivilligt socialt arbejde, og hvordan han kategoriserer mentorprojektet i forhold til dette, for at se hvilke diskurser, han trækker på for at beskrive visionen med projektet og dermed forståelse af kommunal frivillighed. Ved dette interview regner vi ikke med at få indblik i diskurser omhandlende projektets konkrete udformning og det frivillige arbejde i praksis, men snarere i, hvorledes projektet og tankerne bag italesættes på øverste ledelsesniveau for at se, om måden, hvorpå projektet kategoriseres og italesættes, smitter af på måden, hvorpå det opfattes og udføres på afdelingsledelsesniveau.

Afdelingslederen og projektlederen er på afdelingsledelsesniveau og har til opgave at føre projektet ”ud i livet”, og at evaluere det løbende. I forhold til disse interviews, befinder vi os på et andet organisatorisk niveau. Også her ønsker vi at få et indblik i, hvordan de kategoriserer frivilligt socialt arbejde, hvordan de kategoriserer mentorprojektet og se hvilket ordvalg, der her bruges, og hvilke diskurser der trækkes på. Men på dette niveau forventer vi at få et indblik i tankerne bag, hvordan det konkrete projekt er udformet, og hvilke diskurser, der trækkes på i beskrivelsen af dette. Vi vil være opmærksomme på, om kommunens visioner kan spores i deres måde at italesætte projektet.

Socialrådgiverne har kompetence til at visitere unge til mentorprojektet, og deres vurderinger afgør, hvorvidt mentorprojektet findes egnet til den unge. Vi har valgt at interviewe to socialrådgivere ved samme interview, for at få indblik i deres opfattelser af hvad mentorprojekter er, og derigennem få indblik i forståelser af kommunal frivillighed. Ved at foretage interview med begge samtidig, ønsker vi indblik i, hvorledes de positionerer sig overfor hinanden, og hvordan de argumenterer. Der er dog en fare ved dette, da det kan blive den mest dominerende informant, der fastlægger

betydninger og dennes opfattelser der bliver styrende. Dette ser vi som en interessant mulighed for at observere argumenter, der i så fald vil dominere og hvilke diskurser der trækkes frem.

I interviewet med mentoren er fokus på konkret frivilligt arbejde og dennes opfattelse af at være frivillig i en kommune. Mentoren udfører det konkrete frivillige sociale arbejde og er i kontakt med unge, der gør brug af projektet. I dette interview får vi adgang til italesættelser omhandlende konkrete handlinger og mulighed for at undersøge hvilke diskurser der trækkes på i forhold til udførelse af kommunal frivillighed.

6.4 Interviewguide og -procedure

Ifølge Kvale er formålet med det kvalitative forskningsinterview at forstå temaer i den daglige livsverden ud fra interviewpersonernes eget livsperspektiv (Kvale, 2010:44). Vi har valgt at benytte det kvalitative interview i vores analyse, idet vi ønsker at undersøge, informanternes personlige forståelse og oplevelse af kommunal frivillighed for at undersøge, hvorledes de italesætter denne. Vi har udarbejdet en spørgeramme til hvert af de 5 interviews, hvor denne fungerer som ledetråd for interviewet⁸. Da vi laver kvalitative interviews, haves ikke et egentligt skema med spørgsmål, men en kort liste over spørgeområder der omfatter store emneområder. Udgangspunktet er i vidt omfang, at lade interviewpersonen styre rækkefølgen i samtalen og valget af delaspektet i interviewet (Trost og Jeremiassen, 2010:75).

Spørgerammen er udarbejdet på baggrund af vores viden fra vores litteraturvandring, og med henblik på både at få viden af generel karakter i forhold til kommunal frivillighed og mentorprojektet, men også konkret viden om, hvorledes informanter italesætter det konkrete projekt og kommunal frivillighed. Præciseringen af problemformuleringen ligger til grund for spørgerammen, hvor fokus er på de første to arbejdsspørgsmål, som er målrettet den tekstnære del af undersøgelsen omkring at identificere diskurser og anvendelse af tekstnære begreber.

Emneområderne for vores spørgeramme er således:

- Hvordan italesættes kommunal frivillighed, i forhold til at få indblik i diskurser.
- Præsentere moddiskurser for interviewpersonen.

⁸ Spørgeramme er vedlagt specialet som bilag 2.

Emneområderne danner rammen for interviewene. Under dem har vi formuleret igangsættende spørgsmål, der skal hjælpe med at få indblik i interviewpersonens opfattelse af kommunal frivillighed og præsentere moddiskurser (Kvale, 2009:159). De forskellige spørgerrammer er sammenlignelige og har hovedsageligt samme indhold, men er ikke identiske, da de er tilpasset hver interviewperson og deres placering organisatorisk (Trost og Jeremiassen, 2010:77).

Vi har valgt begge at være til stede under interviewene, bl.a. for at sikre interviewfokus. Det har været den enes rolle at få andre diskurser i spil under interviewet, og at konfrontere informanterne med disse. Den andens opgave har været at sikre fokus fra spørgerammen. Vi har forsøgt at skabe en uformel stemning og forsøgt at gøre interviewsituationen til en samtale om mentorprojektet og informanternes tanker om det. Det er vigtigt for os at kunne vende tilbage og måske stille spørgsmål ved det samme område flere gange, for at få indblik i hvor stor variation der er i italesættelserne, hvorfor det tillige har været en fordel at være to tilstede for at bevare overblikket (Kvale, 2009:176). Endvidere har vi ikke fulgt vores forslag til spørgsmål, men ladet spørgsmålene komme af svarene. Vi efterstræber smidighed i gennemførelsen af interviewet, frem for at gennemtvinge egen orden (Trost og Jeremiassen, 2010:76).

I forhold til databearbejdelse har det tillige været en fordel, at vi begge har deltaget, idet et interview er et direkte socialt samspil, hvor tempo, stemmeleje og kropssprog fremtræder for deltagerne, men ikke for den, der uden for konteksten læser interviewet. Såfremt den ene ikke havde deltaget i interviewet, kunne erindringen af datamateriale blive uens og besværliggøre databearbejdelse. Dette er måske mere relevant fx ved hermeneutisk analyse, hvor fokus er på fortolkning, og hvor forståelse af meninger er mere i fokus end ordvalg og modalitet.

Vi har indledt hvert interview med at fortælle kort om specialets fokus og problemformulering, hvilket også er sendt til informanten pr. mail forud for interviewet. Dernæst er vi gået videre til vores forberedte spørgsmål og fokusområder. Vi har tilladt plads til at informanterne kunne tale i længere passager og ikke blev afbrudt, da vi har fundet det vigtigt, at deres associationer og formuleringer kom frem, både af hensyn til den senere analyse og af hensyn til at skabe en positiv relation.

6.5 Transskription

Vi har optaget alle interviews og transskriberet dem til brug i analysen⁹. Vi har valgt selv at transskribere, både grundet det begrænsede antal interviews, men også for at kunne indskrive bemærkninger fra interviewet. Vi har transskriberet efter hvert interview og finder, at det har været en god måde at komme ind i materialet og en god forberedelse til næste interview. Vi er bevidste om, at transskriptionsprocessen er en fortolkningsproces, men vi har forsøgt at være så tro mod interviewet som muligt og har efterstræbt en så stor detailfokusering og nøjagtighed som muligt, bl.a. ved at transskribere interviewene ordret, med angivelser, når både interviewer og informant tøver, holde pauser, griner eller reformulerer sig. Dette er sket i form af punktummer, som angiver pauser, udskrivning af ”øh” og angivelse af interviewkommentarer i transskriptionen. I forhold til at datamaterialet skal bruges til en detaljeret diskursanalyse, er det endvidere væsentligt, at vi har så detaljerede transskriptioner som muligt, da informantens formuleringer og måden at udtrykke sig på, er yderst væsentlig. At fokusere på detaljer i transskriptionsprocessen, har tillige hjulpet os med at skærpe vores opmærksomhed på nuancer, samspillet og vores interviewpåvirkning (Kvale, 2009:204).¹⁰

I forhold til at sikre reliabilitet i transskriptionen har den ene af os lavet første transskription, hvorefter den anden har lyttet igennem og lavet rettelser (Kvale, 2010:206). Til sidst har begge hørt interviewene i gennem samtidig med, at vi har læst transskriptionerne. Generelt har vi været tilfredse med kvaliteten af vores optagelser, der har sikret et tydeligt og brugbart materiale.

6.6 Analysestrategi

Vores analyse bygger på Faircloughs tredimensionelle model, hvor der er et dialektisk forhold mellem diskursiv praksis og social praksis. Fokus er både på en tekstnær sproglig analyse af italesættelser af kommunal frivillighed, og samtidig en analyse af, hvorledes konkrete italesættelser afspejler den sociale praksis og omvendt. Udgangspunktet for vores analyse er således deduktivt, men som det vil fremgå af analysestrategien, vil der være dele af analysen, hvor der arbejdes induktivt.

⁹ Se bilag 3 for transskriberede interview der er vedlagt som CD-rom.

¹⁰ I enkelte tilfælde har vi valgt ikke at transskriberer passager i interviewet, fordi det er uvedkommende for specialets problemstilling, og oplysningerne udelukkende er af privat karakter, tager med i interviewsituationen for at skabe en god og tillidsfuld stemning.

For at sikre sammenhæng mellem de valgte analytiske begreber, vælger vi at strukturere vores analyse både efter den tidligere udarbejdede præcisering af problemformulering, samt Faircloughs tre dimensionelle model. I præciseringen af problemformuleringen bevæger vi os på tværs af Faircloughs tre dimensioner, specielt tekst- og diskursiv praksis-dimensionerne, da de er tæt forbundne. Dette gøres netop for at kunne analysere samspillet mellem dimensionerne ved iværksættelse af diskursiv praksis.

Analyse 1

Vi starter analysen på de to midterste niveauer i Faircloughs model, og beskæftiger os med diskursiv praksis i forhold til hvorledes diskurser om kommunal frivillighed produceres og konsumeres, og analyserer hvorledes dette kan påvises tekstuel i den kommunikative begivenhed. Vi anvender her Faircloughs definition af diskurs som en måde at give betydning til erfaring fra et bestemt perspektiv.

Datamaterialet gennemlæses med henblik på at identificere anvendte diskurser. I første gennemlæsning angives passager i teksten, hvor interviewpersonen giver udtryk for betydninger omkring forhold vedrørende kommunal frivillighed fra bestemt perspektiv (produktionsprocesser). Denne første kodning skal induktivt aflede kodekategorier, der gør det muligt at identificere diskurser på tværs af interviews (Boolsen, 2006:206).

Vi retter dernæst fokus på diskurser, som interviewpersonerne interdiskursivt trækker på i disse passager (produktionsprocesser), og tematiserer og navngiver kodekategorierne, fx økonomisk diskurs, innovationsdiskurs (konsumptionsprocesser).

Denne proces vil fremstå som en præsentation af diskurser, som vi har identificeret i datamaterialet, og en beskrivelse af hvilken betydning der ligger i diskurserne.

Vi får hermed indblik i diskurser, der udgør diskursordenen for området. Vi bestræber os på at identificere og beskrive betydningen af så mange diskurser som muligt, og vil ikke i dette analysepunkt lave en udvælgelse af, hvilke der er de mest fremtrædende og relevante for den videre analyse. I vores identificering af diskurser indgår tolkning, og i den proces kan der ske en udvælgelse af diskurser frem for andre, men vi bestræber os på at beskrive diskursordenen så bredt og dækkende som muligt.

Vi bevæger os dernæst til det tekstmære niveau. Vi læser datamaterialet igennem, først for at se hvilke ordvalg interviewpersonerne anvender i italesættelsen af diskurserne om kommunal frivillighed, og bruger begrebet modalitet til at undersøge i hvilket omfang informanterne tilslutter sig diskursen. Dernæst anvender vi de øvrige tekstmære begreber i forhold til at udfolde analysen, hvor vi har fundet det anvendeligt i forhold til empirien. Vi arbejder overvejende deduktivt i denne del af analysen, idet vi analyserer ud fra nogle af Faircloughs begreber, samtidig induktivt idet vi lader empirien aflede øvrige begreber, som vi anvender.

Den tekstmære analyse af datamaterialet fungerer som argumentation for identifikationen af diskurser, og udføres i praksis i vekselvirkning. Som del af identificeringsprocessen af diskurser, ses der også implicit på eksempelvis ordvalg, metafor og modalitet, da dette ligger til grund for, at en formulering fremstår som en betydning fra et bestemt perspektiv, altså som en diskurs. Dette ekspliciteres dog først i den tekstmære analyse, hvor en grundigere analyse af selve ordvalget og dets sammenhæng med en given diskurs behandles, og undersøges sammen med informantens tilslutning til diskursen via begrebet modalitet.

For at få indblik i hvorvidt der trækkes på forskellige diskurser alt efter organisatorisk placering, har vi opdelt den tekstmære analyse i afsnit efter organisatorisk placering. Vi opdeler således analysepunkt 1 i fem afsnit, og laver tekstmær analyse af hvert interview. Der vil være enkelte steder, hvor der skiftes fra det tekstmære til det diskursive niveau, for at kunne anvende de analyserede tekstpassager på tekstmære niveau, til også at sige noget om både produktions- og konsumptionsprocesserne, på diskursivt niveau. Alle niveauer står som nævnt i et dialektisk forhold og kan være vanskelige at adskille analytisk. Vi vil gøre opmærksom på niveauskifte, når det forekommer.

Analyse 2

I dette analysepunkt træder vi et skridt tilbage med det formål at undersøge og kortlægge relationerne mellem diskurserne, både i forhold til hvor de deler betydning, og hvor de adskiller sig fra hinanden. På baggrund af dette opnår vi viden om diskurser, der er fremtrædende i datamaterialet, og et overblik over, hvor der er overensstemmelse mellem betydninger/diskurser i forhold til kommunal frivillighed, og hvor der er kampe. Vi gennemgår relationerne mellem diskurserne ved at tage en diskurs ad gangen, og kortlægge hvilke relationer der er til de øvrige diskurser, samt hvilken tilslutning der er til den pågældende diskurs blandt interviewpersonerne.

Afslutningsvis vil vi skitsere hvilke diskurser der er mest fremtrædende, og hvor der er hegemoniske kampe om betydningsfastlæggelsen af kommunal frivillighed.

Analyse 3

I dette analysepunkt retter vi fokus på den bredere sociale praksis som den kommunikative begivenhed konstrueres i, og ser på sociale processer og ikke-diskursive kræfter, som skaber rammerne for den diskursive praksis. Vi beskæftiger os med Faircloughs sidste dimension omhandlende social praksis.

Det er i denne del af analysen, at vi inddrager anden teori til at forklare den sociale praksis som påvirker konstruktionen af kommunal frivillighed. Valget af anden teori foretager vi i udarbejdelsen af denne del analysen, på baggrund af empirien og viden fra tidligere analysepunkter. Vi arbejder således induktivt ift. at afgøre valg af anden teori. Der vil være en kort præsentation af teori som anvendes i forhold til at forklare rammerne for den diskursive praksis.

7. ANALYSE

7.1 Analyse 1

Vi vil indledningsvis i dette afsnit kort præsentere de diskurser, som vi har identificeret i datamaterialet. Dernæst kommer selve den tektnære analysedel med fem analyseafsnit opdelt efter interviewpersonerne, hvor vi argumenterer for de identificerede diskurser via tektnære analyseredskaber.

Vi valgte metodisk at undersøge kommunal frivillighed på tværs af organisatoriske skel i Roskilde Kommune, og lave interviews fra øverste ledelsesniveau til mentor i det konkrete projekt for at få indblik i flest mulige diskurser ud fra en antagelse om, at der ville være forskellige diskurser repræsenteret, alt efter hvor man befandt sig organisatorisk. Denne antagelse har vist sig delvis at holde stik. Vi identificerer diskurser af mere generel karakter i forhold til kommunal frivillighed på de øverste niveauer, og diskurser af mere konkret karakter i forhold til italesættelsen af mentorprojektet, jo tættere vi befinder os på udførelsen af kommunal frivillighed. Vi identificerer også diskurser af generel karakter på dette niveau. Flere diskurser er der tilslutning til på alle niveauer, og alle interviewpersoner italesætter en fælles betydning af bestemte områder i forhold til kommunal frivillighed. Der identificeres også diskurser, der kæmper om at meningsudfylde områder, både på tværs af niveauer, men også i italesættelsen hos de enkelte interviewpersoner¹¹.

Vi bestræber os som nævnt på at skitsere så mange diskurser som muligt. I analysearbejdet er det blevet klart for os, at der tegner sig flere diskurser som i deres betydning ligger tæt på hinanden. Man kan argumentere for at disse repræsenterer samme diskurs, da deres overordnede betydning er den samme, og identificerer dem som udtryk for samme diskurs. Vi anvender som nævnt Faircloughs definition af diskurs som, en måde at give betydning til erfaring fra et bestemt perspektiv. Vi finder at diskurserne udtrykker en delvis lig betydning, men fra forskellige perspektiver, og kan derfor ikke identificeres som samme diskurs.

Diskurserne adskiller sig i deres indhold og perspektiv, så for at sikre os et så bredt skitseret ”diskurslandskab” som muligt, identificeres diskurserne som udgangspunkt ikke som

¹¹ Se også opsamling i analyse 1.

sammenhængende. Vi skitserer her de diskurser, som vi identificerer i den tekstnære analyse, og i næste analyse ses på relationerne mellem diskurserne.

I det samlede datamateriale er følgende diskurser identificeret:

Økonomidiskurs: Forståelsen er her, at vi befinder os i en økonomisk krisesituation, ikke bare nationalt, men også internationalt. Denne diskurs omfatter en anerkendelse af, at den økonomiske krises konsekvens er, at Danmarks velfærdsstat ikke kan opretholde sin nuværende udformning og ansvarsfordeling, og der skal arbejdes på at finde nye veje at forme velfærdstaten.

Aktiv medborgerskabsdiskurs: Forståelsen er her, at borgere skal bidrage til at løse velfærdstatens opgaver ved at engagere sig aktivt i deres lokalsamfund og yde en frivillig indsats for samfundet. I diskursen indgår også forståelsen om, at det er ansvarlige borgere der er aktive medborgere.

Innovationsdiskurs: Her udtrykkes behov for nytænkning i forhold til en anderledes løsning af velfærdstatens opgaver. Der udtrykkes stor villighed til at bryde gamle mønstre og indretninger i forhold til at imødekomme høje krav på en mere effektiv måde, herunder åbnes op for en mindre skarp opdeling af den offentlige - og frivillige sektor.

Ansvarsdiskurs: I denne diskurs er opfattelsen, at velfærdsstatens opgaver er gået for vidt. Borgere fralægger sig ansvar og forventer løsninger på sociale problemer fra velfærdstaten. Der udtrykkes ønske om, at ansvaret skal lægges væk fra velfærdstaten, og tilbage til at individet tager mere ansvar for sit liv og samfundet generelt.

Supplementdiskurs: Denne diskurs repræsenterer forståelsen, at frivillige skal inddrages i løsningen af sociale problemer, men at frivillighed udgør et supplement og ikke erstatter kerneopgaver i velfærdstaten. Denne diskurs har rødder tilbage i det frivillige arbejdes historie og udvikling, hvor samarbejdet mellem stat og frivillige/den tredje sektor, er præget af harmoni frem for konkurrence. Der har således længe været tale om frivillige som supplement (samarbejde) frem for alternativ (konkurrence).

Fagforeningsdiskurs: Denne diskurs er repræsenteret ved en mistillid til øget inddragelse af frivillige i den offentlige opgaveløsning. Det er her et spørgsmål om at varetage faggrænser og passe på at arbejdspladser ikke går til og at frivillige overtager opgaverne. Som det fremgår af vores forskningsgennemgang, er det ofte kritikere af kommunal frivillighed der trækker på denne diskurs.

Sektoropdelt diskurs: Denne diskurs lægger sig i forlængelse af de opfattelser vi har skitseret indledningsvis for specialet, med italesættelser af, at det sociale arbejde er opdelt i en offentlig sektor og i en frivillig sektor. Den offentlige sektor har ansvaret for velfærdstatens kerneopgaver, men som følge af mange regler og lovgivningsmæssige hensyn og forpligtelser, er tung og bureaukratisk. Over for den offentlige sektor står den frivillige, som er fri for regler og lovgivningsmæssige forpligtelser. Den er fri, innovativ og kan hurtigt omstille sig behov hos dens frivillige og den målgruppe der arbejdes med. I denne diskurs omtales frivillighed ofte med en særlig evne og engagement som kommer af, at såfremt man yder en frivillig indsats, så brænder man særligt for det område og kan bidrage med et særligt engagement, som ikke findes blandt lønnede medarbejdere.

Hierarkidiskurs: Denne diskurs er baseret på italesættelser af mentorprojektet og derved kommunal frivillighed. Her er forståelsen at mentorprojektet/ kommunal frivillighed er en ny måde at arbejde på. At det er kommunen der bestemmer rammerne, og er den i relationen der er øverst i hierarkiet i kraft af, at det er kommunen der træffer afgørende beslutninger. Denne diskurs anerkender, at der er en opdeling mellem de frivillige og det kommunale, som det også skitseres i sektortankegangs diskursen, men adskiller sig fra denne ved at opdelingen er hierarkisk. Kommunens overordnede placering, hænger bl.a. sammen med dens placering på myndighedsområdet og dens juridiske ansvar for borgerne og samfundet.

Brobyggerdiskurs: Denne diskurs er også baseret på konkrete italesættelser af mentorprojektet. Her deles forståelsen af, at organiseringen med de frivillige der er ”ansat” af kommunen, fordrer at samarbejdet mellem frivillige og kommunen bliver nemmere og mere smidig i form af kommunal frivillighed, da følelsen af at være tættere på hinanden fordrer, at kommunikationen bliver nemmere. Det bliver derved hurtigere at få den rette hjælp til borgere, her den unge i mentorprojektet.

Diskurserne er nu beskrevet og nu gennemgås hvert interview. Der argumenteres for identificerede diskurser på pågældende niveau, ved at påvise dem tekstuel via valgte tekstnære analyseredskaber. Der gives ikke i dette analysepunkt en fuld gennemgang af de identificerede diskurser. Af hensyn til læsevenligheden, har vi placeret dele af den tekstnære analyse som bilag 4, og det vil fremgå i afsnittene, hvilke diskurser og tilhørende tekstnæranalyse der er lagt som bilag.

7.1.1 Diskurser på øverste ledelsesniveau, interview med kommunaldirektør

Økonomidiskurs: Kommunaldirektøren trækker på en diskurs om økonomi, omhandlende en forståelse af, at grundet den økonomiske krise, som samfundet befinder sig i, er det nødvendigt at tænke anderledes. Kommunaldirektøren udtaler:

”...nu er jeg selvfølgelig som kommunaldirektør, som I nok har regnet ud, optaget af den ressourceklemme vi er i...” (Bilag 3, s. 2, l. 22).

Passagen har høj modalitet. Der er ingen svækkende styrkemarkører, men en styrkende markør ”selvfølgelig”, samt er tidsangivelsen nutid, som viser kategorisk modalitet. Høj modalitet vidner om, at kommunaldirektøren fuldt ud tilslutter sig den kendsgerning, at samfundet befinder sig i en økonomisk krise, samt trækker på en fællesskabs følelse ved at anvende personlig pronomen ”vi”, og markerer at dette gælder os alle.

Som uddybende argumentation for at kommunaldirektøren tilslutter sig og trækker på en økonomidiskurs, inddrages følgende to passager:

”...så der er ikke nogle danskere der mener, at man ikke skal have en velfærdsstat, men vi kommer til at få nogle diskussioner om, hvordan redder vi vores økonomi, ik, fordi der er 100 milliarder i underskud” (Bilag 3, s. 3 l. 7).

”...men vi skal blive bedre til at undgå en yderligere vækst i de offentlige udgifter, fordi det har vi ikke råd til som samfund” (Bilag 3, s. 9, l. 33).

I første passage anvendes ordvalget ”redder” der kan ses som en understregning af, at den økonomiske situation er meget alvorlig, idet når der er behov for at redde, også er fare for at noget sker, hvis ikke der reddes. Ordvalget henviser også til, at det er nødvendigt med en aktiv indsats og nogle tiltag. Derudover er der i både første og anden passage høj modalitet. I første passage er tidsangivelsen gennemgående nutid, samt anvendes objektiv modalitet som ”der er ikke nogle” og ”der er 100 milliarder i underskud”. I anden passage anvendes ”skal” som styrkende markør, samt at der er tale om sandhedsmodalitet ”vi skal blive bedre” og ”det har vi ikke”. Derudover anvendes i

begge passager personlig pronomeren ”vi”, hvor der trækkes på, at det er et fælles ansvar og i fællesskab at løse den økonomiske krise i samfundet. Derved tilslutter kommunaldirektøren sig fuldstændig udsagnet, samt fremstiller en sand utvivlsom viden omkring den økonomiske situation, og at der må gøres noget.

Aktiv medborgerskabsdiskurs: Der kan identificeres tilslutning til diskursen aktivt medborgerskab. Kommunaldirektøren udtaler til spørgsmålet omhandlende, hvordan han vil beskrive betegnelsen ”kommunal frivillighed”:

”For det første så bruger vi ikke den betegnelse, altså vi snakker om om om frivillig... frivillig og aktivt medborgerskab...vi repræsenterer så den offentlige sektor, og det vi øver os på i disse år, det er, hvad skal vi sige, at udnytte på den gode måde de ressourcer der er blandt vores medborgere eller civilsamfundet meget mere aktivt end vi gør det lige aktuelt i Roskilde og i øvrigt i Danmark.” (Bilag 3, s. 1, l. 3).

”...og det som jeg også er optaget af, er at den enkelte medborger meget mere aktivt deltager i forhold til løsning af diverse samfundsopgaver” (Bilag 3, s. 4, l. 9).

Kommunaldirektørens direkte og tydelige udtalelse om, at der ikke anvendes begrebet ”kommunal frivillighed” men derimod ”frivillig” og ”aktivt medborgerskab”, viser i forhold til ordvalg, at ”aktivt medborgerskab” vælges frem for ”kommunal frivillighed”. Kommunaldirektørens italesættelse herom viser, at dette er et bevidst valg, og kan forstås som et ønske om at signalere noget bestemt og noget andet end det ”kommunal frivillighed” gør. Ved at se på ordvalgene ”at udnytte på den gode måde de ressourcer” og ”meget mere aktivt end vi gør det lige aktuelt” ligger der en fremstilling af virkeligheden omhandlende, at der i civilsamfundet hos den enkelte borger er en uudnyttet ressource, der med fordel kan anvendes i løsningen af samfundsopgaver. Disse ordvalg er med til at konstruere en sandhed omhandlende det potentiale der ligger i at inddrage civilbefolkningen i løsningen af samfundsopgaver i langt højere grad end på nuværende tidspunkt. Kommunaldirektøren tilslutter sig således i høj grad diskursen.

De tænkepauser og de lidt tøvende og usikre formuleringer, som ses i passagens første og anden linje ”*snakker om om om frivillig...*”, kan ses som lav modalitet, og at kommunaldirektøren i lav grad tilslutter sig diskursen. Der kan argumenteres for, at dette ikke skal ses som udtryk for at kommunaldirektøren i ringe grad tilslutter sig diskursen, idet det mere er et vilkår i den direkte samtale/i interviewet og et udtryk for en naturlig tænkepause i formuleringen i et interview, hvor den interviewede er uforberedt på de spørgsmål der stilles.

Der kan på den anden side argumenteres for, at der er høj modalitet i udsagnet. Kommunal- direktøren udtrykker, at der ”er” ressourcer i civilsamfundet, som det offentlige med fordel kan udnytte (passage 3). Han siger fx ikke, at der ”kan” være ressourcer, men derimod at der er ressourcer, hvor verbet ”er” er en styrkende markør. Han udviser en skråsikker holdning, tilslutter sig fuldstændigt udsagnet, og derfor fremstilles det som en uomtvistelig viden. Derudover er tidsangivelsen nutid ”er”, hvilket giver en kategorisk modalitet, som betyder at udsagnet tages for givet. Kommunaldirektøren anvender også en del gange personlig pronomen ”vi”, som kan forstås som en henvisning til ”vi som kommune”. Det viser, at han personificerer institutionen (kommunen), og derved skaber et billede af et lige forhold mellem ”os som kommune” og ”vores medborgere” og det samarbejde, som de to parter skal have omkring fælles løsning af samfundsopgaver. Ved at bruge personlig pronomen ”os”, viser han derudover, at han inkluderer sig selv som del af ”os”, og derved underbygger det en tilslutning til udsagnet, som opsamlende kan beskrives som fuldstændig tilslutning. Den høje grad af sikkerhed kan også ses som et forsøg fra kommunaldirektørens side om at ”promovere” egne ideer og visioner som del af hans placering i organisationen.

Innovationsdiskurs: Kommunaldirektøren trækker på en innovationsdiskurs omhandlende en nytænkning og villighed til at afprøve nye tiltag i en mere effektiv løsning af det offentliges opgaver (velfærdsopgaver).

Kommunaldirektøren udtaler:

”Vi sidder og arbejder med innovationsdagsorden, og det er der mange kommuner der gør, og alle de kommuner der er offensivt tænkende omkring det, de ser ikke det løser det hele, men der ligger nogle muligheder i at arbejde med aktive medborgere på en helt anden måde, fordi noget af det vi ikke er så gode til i Danmark, det er at invitere frivillige ind til at løse opgaver” (Bilag 3, s. 1, s. 21).

Ordvalgene ”innovationsdagsorden”, ”offensivt tænkende”, ”ligger nogle muligheder”, ”arbejde med aktive medborgere på en helt anden måde” og ”invitere frivillige ind” viser, at kommunaldirektøren i sin udtalelse tilslutter sig en innovationsdiskurs. I ordvalgene udtaler han en dagsorden, der bærer præg af at gøre noget andet end der tidligere er gjort, altså tænke nyt i forhold til løsningen af kommunens opgaver. Der anvendes sandhedsmodalitet ”der ligger nogle...” og ”det vi ikke er...”, som fremsætter det til en utvivlsom kendsgerning, at der er muligheder i at arbejde med aktive medborgere og frivillige i løsningen af samfundsopgaver på en anden måde end det gøres på nuværende tidspunkt. Der er en enkelt svækkende markør ”nogle muligheder”, der

modererer udsagnets sikkerhed, men kan også ses som en konstatering af at inddragelse af medborgere ikke er løsningen på det hele, men en del af den. Her ses en sammenhæng med supplementdiskursen, idet kommunaldirektøren trækker på en forståelse af at inddragelse af borgere kun skal være et supplement. Trods denne parallel til supplementdiskursen udtaler kommunaldirektøren sig i forhold til hvilke opgaver frivillige kan varetage:

”...der er ingen grænser for frivillige, det er simpelthen et spørgsmål om hvad for nogle mentale... hvad skal vi sige... forestillinger vi har, om hvad frivillige kan, og hvad de ikke kan” (Bilag 3, s. 1, s. 18).

Kommunaldirektøren anvender ordvalget ”ingen grænser” om hvilke opgaver frivillige kan varetage, og ordvalget ”mentale forestillinger” som hentyder til, at det er nogle forestillinger, som vi har, der står i vejen for at udvide hvilke opgaver, de frivillige kan varetage. Kommunaldirektøren tilslutter sig derved i høj grad en innovationsdiskurs, hvor der bl.a. er fokus på nye måder at løse velfærdsstatens opgaver på, samt risikovillighed i at afprøve nye tiltag. Som underbyggende for dette, har det udtrykte høj modalitet, idet der tales i nutid, samt objektiv modalitet ”der er ingen grænser” og ”det er simpelthen et spørgsmål...”, som fremsætter udsagnet med høj grad af sikkerhed og en sandhed der ikke kan sættes spørgsmålstejn ved. Der er en enkelt svækkende markører ”hvad skal vi sige”, men set i sammenhæng med en høj modalitet og fuldstændig tilslutning i resten af passagen, kan dette tolkes som værende af mindre betydning.

Kommunaldirektøren udtrykker i forbindelse med, at der spørges til hvorvidt samfundet kan styre, at medborgere i så høj grad skal inddrages:

”Prøv at høre, det er ikke noget der er svært i det her, altså jeg vil enlig sige det sådan, altså det er bare om at komme i gang, fordi det er ikke intellektuelt svært at forstå” (Bilag 3, s. 8, l. 14).

I ordvalget ”er ikke intellektuelt svært at forstå” udtales det som noget, der er indlysende at gøre, og derfor ville alt andet være dumt. Tidsangivelsen er i nutid, og den kategoriske modalitet betyder udover en høj modalitet, at der er høj grad af autoritet i udsagnet, som sammen med styrkende markører ”altså” og ”bare”, gør det udtalte til en uomtvistelig sand viden. Kommunaldirektøren tilslutter sig derved fuldstændigt udsagnet.

I nedenstående passage italesætter kommunaldirektøren på en anden måde end i de andre en tilslutning til innovationsdiskursen.

”...jeg har også i hele denne tankerejse skulle gøre vold på mig selv, og det skal jeg jo fortsat når man begynder at diskutere det konkret ik, fordi det er ikke det vi er

uddannet til og vokset op med, det er nogle andre forforståelser om hvordan kører vores samfund, det er det jeg tror, hvis man vil forandring, så skal man gøre op med det” (Bilag 3, s. 12, l. 19).

Ved ordvalget ”tankerejse” ligger, at han tankemæssigt har flyttet sig. Hans måde at tænke løsninger af velfærdsopgaver har flyttet sig fra en mere traditionel måde, som han siger ”vi er vokset op med” og trækker her også på en kræve/ansvarsdiskurs, hvor velfærdsstaten forventes at løse velfærdsopgaver. Og til en mere innovativ måde, hvor fokus er på, som han siger, ”forandring” og en anderledes måde at løse velfærdsopgaver på. Denne ”tankerejse” samt de diskussioner, som han har i forhold til konkrete innovative holdninger, italesættes som værende en svær proces. Det viser han ved at anvende metaforen ”gøre vold på mig selv” og gennem billedsprog udtale, at det har og stadig er særdeles svært for ham at ændre på/bryde med egne opfattelser og tankemønstre. Derudover fremkommer det i passagen, at han, ved ”at gøre vold på sig selv”, sætter spørgsmålstejn ved en selvfølgelighed omhandlende det, han udtrykker som ”forforståelser om hvordan kører vores samfund”, og underbygger en høj tilslutning til innovationsdiskursen, og en forståelse af at det er nødvendigt at løse velfærdsopgaver mere effektivt, hvis de høje krav skal imødekommes.

At kommunaldirektøren selv har været igennem en proces, hvor han fra at tænke løsning af velfærdsopgaver som samfundets opgave, til at tænke anderledes i forhold til, hvordan de kan løses mere effektivt, kan have indflydelse på, at kommunaldirektøren i så høj grad har tilsluttet sig økonomi-, innovations-, ansvars- og aktivt medborgerskabsdiskursen. Hvis vi vender os mod den diskursive praksis og tekstkonsumtionen, kan den høje grad af modalitet og fuldstændige tilslutning til ovenfor nævnte diskurser, være et udtryk for en måde at promovere egne holdninger på. At kommunaldirektøren udtrykker sig ved høj grad af modalitet, kan ses som et forsøg på overbevisende at føre sine argumenter frem, og derved bedre trænge igennem med sit budskab overfor modtageren, med det formål at få flere til at gøre som han har gjort, nemlig at sætte spørgsmålstejn ved de gældende ”forforståelser”.

Kommunaldirektøren trækker endvidere på en fagforenings- og en ansvarsdiskurs. Se venligst bilag 4 for den tekstmære analyse.

7.1.2 Diskurser på afdelingsledelsesniveau, interview med afdelingsleder

Økonomidiskurs: Afdelingslederen trækker på en økonomidiskurs og tilslutter sig en forståelse af, at samfundet befinder sig i en økonomisk kritisk situation, hvor nye måder at indrette kommunens/velfærdstatens opgaver er nødvendig.

”Men vi har en økonomi der er under pres. Ikke bare i Roskilde, men på landsplan og globalt. Hele verdens økonomi er under pres. Så hvordan kan vi være med til at finde nogle andre veje, hvor vi indenfor den økonomiske ramme vi har, kan løse opgaverne.” (Bilag 3, s. 9, l. 25)

Afdelingslederen benytter ordvalget ”under pres” om Danmarks økonomi og konkluderer, at det er nødvendigt at finde andre måder at løse velfærdsproblemerne. Der er høj grad af modalitet i sætningen, og hun tilslutter sig fuldstændigt diskursen. Den første sætning er kort og uden svækkende markører, hvilket viser stor tilslutning til udsagnet og kategorisk modalitet. Sætningen er formuleret i nutid, hvilket også giver kategorisk modalitet. Hun underbygger dette med objektiv modalitet ved at referere til, at hele verdens økonomien er under pres, hvilket bevirker at udsagnet om Roskildes situation bliver del af en større krsediskurs, som har været meget benyttet i de seneste år. Dette virker også styrkende for sætningens modalitet. Når hun i så høj grad tilslutter sig diskursen, bliver det også naturligt, at der må handles i forhold til budskabet i udsagnet. At indrette sig anderledes bliver en naturlig følge af tilslutningen til, at økonomien er under pres.

Afdelingslederen benytter pronomen ”vi” til at gøre handlingen vedkommende og et fælles ansvar, som alle bør tage del i. Hun kunne have valgt velfærdsstaten eller samfundet, og derved lavet en distance mellem problemet og de ansvarlige for løsningen, men i stedet vælger hun at benytte referencer til en fællesskabsfølelse, dette kan evt. hænge sammen med hendes tilslutning til diskursen om aktivt medborgerskab (se bilag 4) og ansvarsdiskursen, som vi vil vise efterfølgende.

Ansvarsdiskurs: Afdelingslederen tilslutter sig ansvarsdiskursen, hvor opfattelsen er, at velfærdsstatens ansvar er gået for vidt. Borgere fralægger sig ansvar og forventer løsninger på sociale problemer fra velfærdstaten. I denne diskurs er ønsket om at ansvaret skal lægges væk fra velfærdstaten.

”Der har været en, hvis jeg ser på det sociale arbejde, der har været en tendens til at det offentlige har taget over. Det er et socialt problem, det skal vi nok løse for dig, ikke sammen med dig, men for dig. Hvor den måde vi tænker i dag er i langt højere

grad, og det synes vi selvfølgelig er mere rigtigt, at gøre det sammen med borgeren”
(Bilag 3, s. 2, l.10)

Angående transitivitet nedtones forbindelsen mellem aktørerne grammatisk ved at gøre brug af passiv form ”der har været”. Fokus minimeres på hvorfor denne tendens har været, mens fokus maksimeres på den begivenhed omhandlende at det offentlige har taget over. Senere i passagen optones forbindelsen mellem aktørerne ”vi tænker... gøre det sammen med borgeren”, som transitivt forbinder ”vi” og ”borgeren” på en ligeværdig måde og fremmer et personligt forhold, som viser en tilslutning til ansvarsdiskursen.

I ordvalget ”taget over” ligger også, at ansvaret er taget fra nogen, og at borgerne tidligere selv havde ansvaret. At tage over efterlader ikke noget tilbage. Det signaleres, at velfærdstaten har overtaget ansvaret for de sociale problemer. Ved at gøre opmærksom på, at der er en mere rigtig måde at løse problemerne på, udtrykkes også et ønske om at flytte sig fra den eksisterende. Endvidere formulerer afdelingslederen sig i før-datid i forhold den ”forkerte og forældede” tilgang til løsningen af sociale problemer. Om den ”rigtige” og mere tidssvarende er formuleringen i nutid, hvilket vidner om høj modalitet til diskursen. Endvidere er der anvendt styrkende markører i form af adverbiet ”selvfølgelig”, om at der er behov for en udvikling i en anden retning og væk fra tendensen til, at velfærdstaten har overtaget ansvaret for løsningen af alle sociale problemer.

Sektoropdelt diskurs: På spørgsmålet om, hvorfor Roskilde Kommune ønsker at inddrage frivillige, svarer afdelingslederen:

”Det er både ud fra en strategi om aktiv medborgerskab, det vil vi gerne i kommunen, og det er også ud fra en tænkning om at frivillige ikke er bundet op på regler og normer og kan noget andet” (Bilag 3, s. 3, l. 23).

Her gives der både udtryk for tilslutning til aktiv medborgerskabsdiskursen og til den sektoropdelte diskurs. Ved at bruge ordvalget ”kan noget andet” laves en opdeling af det sociale arbejde, mellem det offentlige og det frivillige, som havende to forskellig kvalitet. Der siges indirekte, at kommunen skal følge et bestemt regelsæt, men det er frivillige ikke på samme måde forpligtet af og ved siden af dette, besidder de også nogle andre kvaliteter. Afdelingslederen tilslutter sig denne diskurs med høj modalitet, sætningen formuleres i nutid og hun lader ordene kan ”noget andet” stå for sig selv, uden behov for yderligere forklaring, som tegn på objektiv modalitet. Adspurgt hvad

dette dækker, gives indblik i, at indenfor denne diskurs indgår vigtigheden af at mentorerne ikke får løn for deres indsats, og at deres indsats dermed er forbundet med en særlig lyst.

”...og noget af det vi har kunnet lære noget af, det er de unge har været optaget af, det er, at her er en voksen som ikke får penge for det. Pædagogen får penge, skolelæreren får penge, socialrådgiveren får penge, vi får alle sammen penge for det, det er vores job. For den frivillige er det drevet af lyst. Det er noget de har lyst til, de vil gerne give en hånd med.”(Bilag 3, s. 3, l.25).

I den sektoropdelte diskurs hersker en forståelse af, at det der bl.a. gør frivillighed til noget særligt er, at det er ”drevet af lyst”, frem for at være styret af at kunne tjene penge på det. Det fremhæves, at målgruppen er omgivet af mange professionelle, som er sammen med de unge, fordi de får penge for det, og derved kommer de frivillige til at fremstå som en gruppe, der repræsenterer noget særligt. Sætningen ”for den frivillige er det drevet af lyst er” fremsat med objektiv modalitet og endvidere benytter afdelingslederen gentagelse i hendes formulering, for at underbygge sin pointe. Begge virker som styrkende markør og vidner om høj tilslutning til diskursen.

Hierarkidiskurs: Afdelingslederen benytter også denne diskurs, hvor det er forståelsen, at kommunen har styringen i relationen til mentorerne, og det er kommunen, der sætter rammerne, som de frivillige må indordne sig under. Adspurgt hvorfor mentorerne overvejer at organisere sig som en selvstændig forening, svarer afdelingslederen, at det dels er af praktiske årsager i forhold til at det kun er foreninger der kan søge økonomiske midler¹², og dels ønsket om at kunne udvikle projektet på de frivilliges egne betingelser.

”Vi har jo også en interesse....vi er jo også interesseret i at de frivillige bevarer deres engagement, og hvad skal der til for at de gør det. Hvad skal der til for at de kan slå lidt mere med armene, for indtil nu har det været os som kommune der har defineret rammerne ”(Bilag 3, s.7, l.15)

Ordvalget at kommunen har ”defineret rammerne”, og nu skal de frivillige have mulighed for at ”slå lidt mere med armene”, kan vidne om at de frivillige ikke har haft plads til at udfolde sig tilstrækkeligt i den udformning, som organiseringen har været hidtil, og at kommunen har været den i relationen, der har haft mest at skulle have sagt. Der lægges op til en ændring af dette, for at kunne bevare de frivilliges engagement, og det siges indirekte, at det at kommunen har haft styringen over projekter, har haft konsekvenser for det frivilliges engagement. Det er således referencer til en

¹² Fx servicelovens § 18 midler og puljemidler.

sektoropdelt diskurs, hvor de frivillige italesættes som frie og selvstændige, og at dette tiltag påvirker det som i en sektoropdelt diskurs ville blive kaldt frivillighedens særegenhed.

Supplementdiskurs: Afdelingslederen italesætter kommunal frivillighed som et tiltag mellem den offentlige sektor og den frivillige. Samtidig tilslutter hun sig supplementsdiskursen, hvori indgår at kommunal frivillighed ikke skal erstatte kommunale foranstaltninger.

”Når vi kigger på det med andre briller, så når vi lukker ned(lukker en sag), så kan vi da godt se nogle unge som kunne have gavn af stadigvæk at have en hånd, ikke en hånd som er begrundet af at skulle visiteres af det sociale system, men en hånd som sådan man følger på vej.” (Bilag 3, s.7, l.17)

Med denne passage opfatter afdelingslederen mentorprojektet som et supplement til kommunens tilbud, som ligger udenfor kommunens lovmæssige forpligtelse. Når afdelingen har lukket en sag, skal der ifølge lovgivningen ligge en faglig vurdering til grund, som tager udgangspunkt i, at de mål, der er opstillet for den unge i handleplanen, er opnået. Afdelingslederen anerkender, at der stadig vil være nogle unge, som har behov for en støtte, der følger dem på vej, på trods af denne vurdering. Hun benytter ordvalget ”have en hånd”, hvilket signalerer at de ikke har behov for en egentlig foranstaltning, men blot en håndsækning udenfor systemet, til at komme videre. Havde hun anvendt ord som støtte eller hjælp, havde det i større grad signaleret, at det er kommunens ansvar at sikre den unge dette. Ved at det ikke italesættes om kommunens ansvar, men som noget ekstra udover kommunens forpligtelse, erstatter det heller ikke, men bliver et supplement. Et andet citat signalerer afdelingslederens tilslutning til supplementsdiskursen:

”Jeg tænker at det frivillige supplerer den offentlige opgaveløsning, jeg tænker ikke at det tager over. Men jeg tænker at det supplerer (Bilag 3, s. 2, l. 6).”

Der udtrykkes subjektiv modalitet, hvor afdelingslederens egen høje grad af affinitet bliver tydelig, og der er således fuld tilslutningen til supplementsdiskursen.

Afdelingslederen trækker endvidere på en innovations- og en aktiv medborgerskabsdiskurs. Se venligst bilag 4 for den tekstmære analyse.

7.1.3 Diskurser på afdelingsledelsesniveau, interview med projektleder

Sektoropdelt diskurs og hierarkidiskurs:

Projektlederen trækker på den sektoropdelte diskurs flere gange i interviewet.

”...så man kan sige det der kendetegner de frivillige mentorer og det sociale fællesskab de har, det er, jamen de er engagerede, de er ildsjæle og de vil gerne handle hurtigt, altså og der er jo, det står jo som et modstykke til den kommunale kultur.”(Bilag 3, s.8, l. 18).

Hun tilslutter sig med høj modalitet forståelsen af, at de frivillige præsenterer noget andet end det kommunale. Ordbetydningen af ”de frivillige mentorer” italesættes som værende engagerede, fleksible og handlingsorienterede, og bliver sat i modsætning til hvad det kommunale står for. Opdelingen her imellem udtrykkes med ordvalget ”står jo som et modstykke”. Projektlederen udtrykker sig i nutid, anvender objektiv modalitet og styrkende markører i form af adverbiet ”jo” til at underbygge tilslutningen til udsagnene.

Projektlederen trækker nedenfor både på en sektoropdelt diskurs samt en hierarkidiskurs:

”...de frivillige de engageres og motiveres når de selv får indflydelse og har mulighed for at påvirke uden at skulle spørge en masse om lov først, og i denne konstruktion, hvor det har været kommunen der har sat rammerne for projektet, der har de, har de frivillige ikke sådan haft samme handlerum som de ville have haft i en selvstændig forening” (Bilag 3, s. 1, l.15).

Projektlederen trækker på en sektoropdelt diskurs, idet hun beskriver de frivillige med de egenskaber, at de generelt engageres og motiveres ved selvbestemmelse og ikke ved at skulle spørge andre om lov. Hun sætter det op imod en hierarkidiskurs, hvor mentorprojektets udformning fremhæves. Det fremhæves, at det er ”kommunen der har sat rammerne for projektet”. Ordvalget beskriver organiseringen, hvor kommunen har bestemt udformningen og ”sat rammerne”, som de frivillige udfylder, men det er kommunen, der bestemmer grænserne. Det signalerer, at kommunen har en særlig hierarkisk placering over de frivillige. Det er ikke en ligeværdig relation, hvor begge har lige stor indflydelse, og adskiller sig derved fra den opfattelse af egenskaber, der kendetegner frivilligt socialt arbejde i en sektoropdelt diskurs¹³. Dette underbygges endvidere af projektlederen, da hun senere i passagen sammenligner de frivilliges handlerum i kommunen med deres handlerum i en selvstændig forening, og siger at de ikke har samme handlerum i denne organiseringsform. Frivilliges handlerum og selvstændighed italesættes således indskrænket med kommunal

¹³ Vi går mere i dybden med relationerne mellem de forskellige diskurser i næste analysepunkt.

frivillighed. Projektlederen tilslutter sig den opdelte opfattelse med kategorisk modalitet, hvor sætningen om de frivilliges særlige egenskaber formuleres i nutid, samt med objektiv modalitet, hvilket også virker styrkende for tilslutningen til både sektoropdelt diskursen og til hierarkidiskursen.

”...her er de frivillige placeret her og så har man styregruppen og lederne og mig herover, så der er ligesom skodder imellem de frivillige, det ville det ikke være i en frivillig forening på samme måde” (Bilag 3 s. 5, l. 6).

Projektlederen anvender metaforen ”skodder imellem” som billedsprog på, at der blandt de involverede i mentorprojektet er en tydelig hierarkisk opdeling mellem ledelsen og projektlederen på den ene side som dem, der styrer projektet, og mentorerne på den anden side, som ikke havende samme grad af indflydelse på projektets udformning. I det billede som projektlederen tegner, trækker hun også på en sektoropdelt diskurs, ved at italesætte denne situation som særlig for kommunal frivillighed, idet hun anvender ordvalget ”det ville det ikke være i en frivillig forening på samme måde”.

I dette interview finder vi det relevant at inddrage begrebet ethos. Under interviewet fremstår projektlederen som en person, hvor det er vigtigt, at hun udtrykker sig korrekt og med velovervejede ord og formulering. Dette kan bevirke, at hendes formulering tekstuel fremstår med lav modalitet og svækkende styrkemarkører, men det stemmer ikke overens med det oplevede under interviewet. Her er det nærmere indtrykket at velovervejethed, forårsager tænkepauser, gentagelser og andre svækkende markører.

Fagforeningsdiskurs:

Projektlederen giver også udtryk for tilslutning til en fagforeningsdiskurs.

”min oplevelse er, at det er blevet modtaget godt, men blandet. Der er nogen rådgivere der forholder sig ret skeptiske, og måske har den holdning at frivillige ikke skal ind på vores område her. Og så er der andre der er positive og er mere...de...de kommer med unge og er klar til at eksperimentere lidt.”(Bilag 3, s.21, l.17)

Overordnet mener hun, at projektet er modtaget godt, men modificerer dette med bisætningen, ”men blandet”. Projektlederen giver udtryk for, at der er socialrådgivere, som via deres skepsis har signaleret utryghed i forhold til, at der med tiltaget bliver rykket ved faggrænser, og at deres job kan være i fare. Ordvalget ”ikke skal ind på vores område” er et udtryk for denne diskurs. Hun italesætter, at de socialrådgivere der har visiteret unge til projektet er mindre skeptiske, og ikke føler sig truet på deres fagprofession, og skitserer dermed samtidig en afstandstagen til diskursen.

På baggrund af denne passage kan der være tvivl om, hvorvidt hun tilslutter sig diskursen. Adspurgt om hun tænker der er nogen der har følt sig truet ved inddragelse af frivillige svarer hun:

”Jo det er der da sikkert. Der er sikkert nogen der har følt sig truet, det er jo klart nok. Det er der jo i det øjeblik man kommer og inddrager frivillige er der sikkert nogen der tænker, er der så nogle andre ydelser der bliver afskaffet eller sparet væk...” (Bilag 3, s.21,1.25)

Hun vælger at benytte samme ordvalg som i spørgsmålet, ordvalget: ”føle sig truet”, og slutter dernæst at det er naturligt at føle sig truet når man inddrager frivillige. Projektlederen anerkender diskursen, og i sidste passage med høj modalitet, hvilket viser sig i anvendelsen af styrkende markører ”sikkert”, ”klart nok” og ”jo”.

Brobyggerdiskurs: Projektlederen trækker også på en brobyggerdiskurs ved italesættelse af mentorprojektet. Hun siger:

”Vi har løbende haft dialog med mentorerne sådan om, hvordan det gik og uden nødvendigvis at få detaljer om hvad den unge fortalte til mentoren, men sådan mere overordnet, nå men er der nogle ting at mentorer bliver bekymret over hos den unge, og der er også et par gange, hvor mentorerne er kommet og sagt... jeg er altså lidt bekymret for den her ung, og hvor det har resulteret i, at der er blevet startet en sag op, og det kan man sige, det... det ser jeg ikke som noget dårligt, altså det ser jeg kun som noget godt, at var der aldrig blevet koblet en mentor på, så havde vi ikke fået kendskab til den unge havde de her problemer, så kunne der måske være gået meget længere tid.” (Bilag 3, s. 2, 1.17)

Projektlederen benytter ordvalget ”resulteret i” om udfaldet af den tætte samarbejdsrelation mellem mentorerne og projektlederen. At deres løbende dialog har *resulteret i* at den unge har fået støtte til et behov/problem, som kommunen ellers ikke ville vide eksisterede. Mentorernes placering i kommunen og dermed mulighed for løbende kontakt fordrer, at kommunikationen bliver nemmere, og det hurtigere er muligt at sikre den unge den rette støtte. Mentorprojektet virker her som brobygger mellem den unge og kommunen. I forhold til passagens transitivitet udtales der to tydelige agenter ”vi” og ”mentorerne”. At passagen er centreret om disse to agenter viser at de begge to tillægges en betydning for et samarbejde med fokus på hvad det har af positive konsekvenser. Dette og at projektlederen udtrykker høj modalitet, gør at der i italesættelsen fremmes et personligt forhold mellem aktørerne, og projektlederen tilslutter sig diskursen.

Projektlederen trækker endvidere på en supplements- og en aktivt medborgerskabsdiskurs. Se venligst bilag 4 for den teksthævede analyse.

7.1.4 Diskurser på socialrådgiverniveau, interview med socialrådgivere

Økonomi-, innovations- og aktiv medborgerskabsdiskurs: Der kan i nedenstående passage både identificeres en økonomi-, en innovations- og en aktiv medborgerskabsdiskurs, som socialrådgiverne trækker på i deres artikulation.

”...der er helt vildt meget fokus på, hvordan kan man drage det frivillige mere ind, og jeg tror også det kommer automatisk, fordi der netop er besparelser, og jeg tror også det handler rigtig meget om økonomi i forhold til at alle kommuner skal spare, vi får ikke flere penge, tværtimod, og kravene bliver ikke mindre, hvordan skal man som kommune skulle løse den opgave med at man har færre penge og større krav, så må vi finde nogle muligheder, så er det man tænker innovativt (griner), og så er det man tænker frivilligt, der er måske noget man kan drage ind, eller drage folk ind udefra gaden... jeg synes faktisk tanken er okay, altså medborgerskab er okay, at man hjælper hinanden lidt, næstekærlighed, det skal bare ikke erstattes, men som supplement synes jeg det er fint. Der er masser af folk udenfor som har et stort hjerte og gerne vil gøre lidt ekstra, for søren ikke bruge de folk og de ressourcer der er, det skal bare gøres på den rigtige måde” (Bilag 3, s. 8, l. 12).

I de første seks linjer identificeres en økonomidiskurs. Der er høj modalitet, der tales i nutid ”er”, og styrkende markør som ”helt vildt meget” anvendes. Derudover er der sandheds modalitet ”alle kommuner skal spare”, ”vi får ikke flere penge”, ”kravene bliver ikke mindre”, ”så må vi finde nogle muligheder”. Den høje modalitet betyder for udsagnet, at socialrådgiverne fremsætter en sand og uomtvistelig viden om kommunernes situation, omhandlende at de grundet deres dårlige økonomi og sparedagsorden kombineret med stigende krav, må tænke nyt i forhold til at løse velfærdsopgaver. Derved tilslutter de sig fuldstændig deres udsagn. Der ses et par gange subjektiv modalitet ”jeg tror”, som viser socialrådgiverens egen affinitet som usikker. Det kan også ses som mere en personlig opfattelse i forhold til, hvorfor der efter hendes mening er så meget fokus på at inddrage det frivillige mere i løsningen af det offentliges opgaver, at *hun tror* det hænger sammen med den økonomiske krise.

I linje seks trækkes der på en innovationsdiskurs. Ordvalget ”så er det man tænker innovativt” henviser til det dilemma kommunerne er i, hvor der på den ene side er dårlig økonomi, og på den anden side er stigende krav til kommunerne. Til dette dilemma stilles der i passagen spørgsmålet: ”hvordan skal man som kommune skulle løse den opgave”, og socialrådgiveren svarer på eget spørgsmål ”så er det man tænker innovativt”. Der trækkes således på en innovationsdiskurs, men i interviewet bliver der af socialrådgiveren ”grinet ironisk” efter hun har sagt ”innovativt”. At hun

griner, kan ses som at modaliteten udtrykkes ved ”hedges” som henviser til lav modalitet, og hun lægger afstand til udsagnet. Derfor tilslutter socialrådgiveren sig i lav grad sit udsagn.

Fra linje seks i passagen kan der identificeres en aktiv medborgerskabsdiskurs. I forhold til ordbetydning af ”medborgerskab” knyttes en betydning omhandlende det at hjælpe hinanden og værende et udtryk for næstekærlighed, samt at der blandt civilbefolkningen er ressourcer der fra kommunens side ville være dumt ikke at gøre brug af. Metaforerne ”drage folk ind udefra gaden” og ”der er masser af folk udenfor” er bemærkelsesværdige, idet socialrådgiveren skitserer et billede af kommunen som indenfor og civilsamfundet som udenfor. Hermed karakteriseres det som to adskilte fænomener, som også kan have forbindelse med en sektoropdelt diskurs. Indenfor hentyder til, at kommunen er et lukket land, der har egne regler og arbejdsgange, og på den anden side er der alt det, der er udenfor. I passagen åbnes dog op for at inddrage noget af det der er udenfor (civilbefolkningen) i det kommunale arbejde og i løsningen af dets opgaver. Således trækker socialrådgiveren på en aktiv medborgerskabsdiskurs. Modaliteten er dog skiftende. Der er flere svækkende styrkemarkører ”der er måske”, ”tanken er okay”, ”medborgerskab er okay” og ”hjælper hinanden lidt”. Derudover anvendes objektiv modalitet ”jeg synes”, som sammen med de svækkende markører er med til at markere en lav affinitet, og udtrykker en usikkerhed i tilslutningen hos socialrådgiveren. Dette kommer også til udtryk i ordvalgene ”skal bare gøres på den rigtige måde”, der kan forstås som en skepsis overfor hvordan aktiv medborgerskabstanker skal udføres i praksis. De sidste tre linjer viser derimod høj modalitet, der ses objektiv modalitet, og det sagte udtrykker høj grad af sikkerhed som fx ”der er masser af folk” og ”for søren ikke bruge de folk”, som viser en fuld tilslutning til udsagnet omkring at inddrage de ressourcer der er blandt borgere. Graden af sikkerhed til tilslutningen til aktiv medborgerskabsdiskursen varierer således en del, og der kan derfor ikke identificeres en fuld tilslutning.

Supplementdiskurs: Der trækkes på en supplementdiskurs, der udtaler mentorprojektet som et supplement til det offentlige indsats overfor en bestemt udsat gruppe. Nedenstående tre passager anskueliggør dette.

”Det synes jeg det blev præsenteret som fra start af, at vi skulle huske på, også fra ledelsens side, det har afdelingslederen pointeret flere gange, at vi skulle huske at det ikke var en erstatning, men det var et supplement”.

”Men det er med til at dække nogle huller, tror jeg, i det system vi har, altså en ekstra hånd under vores sikkerhedsnet, altså de der huller er lidt for store...” (Bilag 3, s. 6, l. 30)

I første passage tydeliggøres, at mentorprojektet skal ses som et supplement, hvor der i ordvalgene ”erstatning” og ”supplement” opstilles disse to ord som modsætninger, der understreger at projektet ikke er en erstatning men et supplement. Modaliteten er ret høj, og der anvendes subjektiv modalitet ”det synes jeg...” som udtryk for socialrådgiverens egen høje affinitet.

I anden passage påpeges også, at det ikke er en erstatning, hvor der med ordvalgene ”dække nogle huller” hentydes til, at der er nogle mangler i velfærdssystemet, som det offentlige ikke tager sig af, men som der burde tages hånd om. Metaforen ”en ekstra hånd under vores sikkerhedsnet”, udtrykker også en supplementstankegang, hvor mentorprojektet italesættes som noget ekstra udover det kommunen kan tilbyde.

Socialrådgiverne trækker endvidere på sektoropdelt diskurs, fagforenings- og hierarkidiskurs. Se venligt bilag 4 for den tekstnære analyse.

7.1.5 Diskurser på praksisniveau, interview med mentor

Økonomidiskurs: Mentoren trækker på en økonomisk diskurs og en forståelse af, at grundet den økonomiske situation, er det nødvendigt at tænke anderledes i forhold til løsningen af velfærdsopgaver. Hun udtaler:

”og jeg tænker, at med de samfundsproblemer vi står overfor, og vores økonomiske situation vi står i i den kommende tid, så er det en god måde at få borgerne ind på... øh... der sidder uanede mængder af positive og gode kræfter i landet” (Bilag 3, s. 4, l. 14).

Transitivt udelades agenten i passagen, hvor ”de samfundsproblemer vi står overfor, og vores økonomiske situation” fremstår som en slags naturfænomen, noget der er opstået uden at en agent kan stilles til ansvar. Når agenten udelades fremhæves effekterne, her fremhæves samfundsproblemerne og den økonomiske situation, og der er fokus på hvordan disse kan løses. I ordvalgene ”samfundsproblemer” og ”økonomiske situation” ligger en forståelse af, at der ikke er overensstemmelse mellem de problemer, som samfundet skal løse, og de penge, der er til rådighed. Grundet denne situation er et projekt som mentorprojektet et godt tiltag. Mentoren udtrykker sig ved høj modalitet, hun anvender personlig pronomen ”vi”, og inkluderer derved sig selv i udsagnet. Samt taler hun i nutid, og tilslutter sig derved i høj grad udsagnet. Hun trækker i udsagnet også på en aktiv medborgerskabsdiskurs ved ordvalget ”der sidder uanede mængder af positive og gode

kræfter i landet”, hvor den økonomiske situation udtales som en årsag til at tænke inddragelse af medborgere.

Aktivt medborgerskabsdiskurs og ansvarsdiskurs: Mentoren bliver spurgt, hvordan hun forstår begrebet aktivt medborgerskab, og det at borgere aktivt involveres i løsningen af velfærdsopgaver:

”Aktiv medborgerskab, men jeg har på ingen måde nogen negativ følelse omkring det, og faktisk synes jeg vi har en forpligtelse til at yde hvad vi kan for et samfund, det med at læne sig tilbage og få det hele gratis det... jeg mener, at vi skal yde det vi kan”
(Bilag 3, s. 7, l. 20).

I forhold til begrebet aktivt medborgerskab udtrykker mentoren sig ved en usikker tilknytning i ordvalget ”jeg har på ingen måde nogen negativ følelse omkring det”, hvor hun udtrykker sig ved lav affinitet, og derved modererer sætningens påstand på en måde så der bliver tvivl om, hvordan hun forholder sig til begrebet. Ordvalget ”yde hvad vi kan for et samfund”, som også bliver gentaget sidst i passagen, viser tilslutning til forståelsen i aktivt medborgerskab diskursen omhandlende at borgere skal engagere sig og bidrage til lokalsamfundet. Dette bliver udtalt ved høj modalitet, der anvendes styrkende markør ”faktisk”, og italesættes med subjektiv modalitet ”jeg har”, ”synes jeg” og ”jeg mener”, som viser mentorens egen høje grad af affinitet bliver tydelig i udsagnet.

Der trækkes i passagen også på en ansvarsdiskurs i ordvalget ”det med at læne sig tilbage...”, hvor hun tilslutter sig en forståelse af, at det ikke er gavnligt at forvente, at velfærdssamfundet løser alle velfærdsopgaver, men at borgere skal tage et medansvar.

Mentoren udtaler, i forhold til hvad hun ved at være frivillig mentor gør for samfundet:

”og så tænkte jeg lidt at øh at øh, så betaler jeg tilbage til samfundet på min måde”
(Bilag 3, s. 2, l. 25).

I forhold til transitivitet optones forbindelsen mellem aktørerne ”jeg” og ”samfundet”, som betyder at de transitivt forbindes på en ligeværdig måde, og der udtrykkes at der gensidigt bliver givet til hinanden. I ordvalget ”betaler jeg tilbage til samfundet” tilslutter mentoren sig en forståelse, at det er af betydning at kunne betale tilbage til velfærdssamfundet og være en aktiv medborger. Modaliteten udtrykkes ved intonation, idet hun anvender en tøvende tone, som modererer tilslutningen til udsagnet.

Hierarkidiskurs: Mentoren benytter en hierarkidiskurs. Adspurgt om, hvad hun tænker om benævnelsen kommunal frivillighed om mentorprojektet, svarer hun:

”I mit hoved så er det mere frivilligt end det er kommunalt.....men i mit hoved er det det kommunale der har sat skibet i søen. Og i mit hoved er det de frivillige der tager over og løber med det....og udfører. Samtidig er jeg helt bevidst og glad for, at vi har et tæt samarbejde med kommunen, fordi ellers kan det her ikke lade sig gøre.”(Bilag 3, s. 1, l. 2)

Med metaforen ”sat skibet i søen”, er det kommunen, der har bygget skibet, udformet det og sørget for at det var klar til at blive brugt. Mentoren signalerer med dette, at det er kommunen, der har truffet de afgørende indledende valg, og de frivillige der tager over og sejler skibet, hvis vi skal blive i metaforen. Dette kan hænge sammen med, at der er tale om, at de frivillige skal danne en forening, når bevillingen af fondsmidler fra Bikubenfonden er opbrugt. Men også at mentoren opfatter projektet som mere frivilligt end kommunalt, fordi det er frivillige, der udfører projektet. Mentoren tilslutter sig diskursen delvist. Hun tilslutter sig, at det er kommunen der sætter rammerne og anerkender at kommunen har en afgørende rolle i forhold til projektets eksistens. Hun formulerer sig med styrkende markører i sidste del af passagen, hvor hun siger ”ellers kan det her ikke lade sig gøre” om kommunens rolle. Samtidig kan der ikke direkte sættes høj modalitet ved tilslutningen til at kommunen er øverst i hierarkiet, da hun beskriver projektet som mere frivilligt end kommunalt og signalerer mere ligestilling i relationen.

Sektoropdelt diskurs: Mentoren trækker på en sektoropdelt diskurs, når hun udtrykker sit forhold til mentorprojektet:

”Jeg er frivillig, og det er jeg af hele mit hjerte og vil meget gerne gå ind og gøre en forskel, men i mit hoved der skal regeringen ikke lige pludselig regne med at kunne diktere mig, og så vil vi i øvrigt godt have at du går der over eller nu skal det gøres sådan eller et eller andet. Fordi det, så går det i stykker(frivilligheden)” (Bilag 3, s. 1, l. 24)

I beskrivelsen af sig selv som frivillig tilslutter hun sig en sektoropdelt diskurs. Med ordvalget ”af hele mit hjerte” gives udtryk for den del af diskursen, hvor frivillige beskrives som engagerede, og at de brænder for det område de beskæftiger sig med. Samtidig er de frivillige selvstændige og drevet af lyst, der kan slukkes, hvis de ikke får medbestemmelse, hvilket italesættes i sidste del af passagen. Her er ordvalget ”så går det i stykker” et udtryk for dette. Mentoren tilslutter sig diskursen med høj modalitet. Hun formulerer sig uden svækkende styrkemarkører og i nutid.

Fagforeningsdiskurs: Mentoren giver også udtryk for en fagforeningsdiskurs:

”jamen jeg har ingen intentioner om at jeg skal ind og lege socialrådgiver, eller på anden vis. Jeg er helt på plads med hvad min rolle er. Og jeg mener heller ikke, at vi som frivillige skal ind og udfylde nogle roller som i forvejen er defineret.”(Bilag 3, s.11, l. 34)

Hun trækker på opfattelsen fra fagforeningsdiskursen og anerkender, at der i dette felt er faggrænser der kan være truede, og at frivillige ikke skal overtage funktioner. Med ordvalget ”ikke udfylde nogle roller” giver hun udtryk for, at mentorprojektet ikke rykker ved denne fordeling, og at hendes rolle er en anden end fagpersonernes. Hun anerkender således, at diskursen eksisterer, idet hun trækker på den, men hun tilslutter sig ikke dens betydning i og med hun ikke udtrykker, at hun er bevidst om sin rolle og ikke skal ind og udfylde nogle roller der er fagbestemte.

Brobyggerdiskurs: Mentoren giver også udtryk for en brobyggerdiskurs, hvor organisering af mentorprojektet fordrer smidigere samarbejde og bedre kommunikation.

”Men jeg mener også, at det er helt tydeligt for mig at i denne her sag med den her unge fyr, der var det ikke blevet opdaget, hvis jeg ikke....så kunne hans studievejleder blive ved med sige at den går ikke den her, og så kunne han være blevet smidt ud”(Bilag 3, s.11, l. 37).

Ordvalget ”der var det ikke blevet opdaget” signalerer, at såfremt mentoren ikke havde været tilknyttet den unge, havde han ikke fået den hjælp, som han havde behov for. Det udtrykkes, at dette både bunder i den kontakt og relation, som hun har fået opbygget, og derved det indgående kendskab som hun har fået til den unge, men også i at hun kunne formidle kontakt mellem de involverede fagpersoner og de unge.

Mentoren trækker endvidere på en innovationsdiskurs og en supplementsdiskurs. Se venligst bilag 4 for den tekstnære analyse af disse diskurser.

7.1.6 Opsamling på analyse 1

Vi har i det første analysepunkt gennemarbejdet de fem interviews, med det formål interdiskursivt at identificere de diskurser der anvendes i italesættelsen af kommunal frivillighed og mentorprojektet. Vi har identificeret ni diskurser, som kan forstås som den diskursordenen der omhandler kommunal frivillighed indenfor vores undersøgelsesfelt.

Dernæst har vi undersøgt, hvorledes interviewpersonerne trækker på de identificerede diskurser. Formålet var at undersøge, hvilke af de identificerede diskurser interviewpersonerne hver især trækker på, og i hvilken grad de i deres italesættelser tilslutter sig de forskellige diskurser. Til dette anvendte vi de tidligere præsenterede tekstanalytisk begreber. Hensigten med denne opdeling og anvendelse er, at vi på denne måde kunne undersøge, hvilke af de identificerede diskurser der er mest fremtrædende i italesættelserne af kommunal frivillighed og mentorprojektet. Derudover var hensigten at undersøge, hvilke diskurser de interviewede fra hvert sit organisatoriske niveau trækker på. Nedenfor har vi opstillet en oversigt der viser, hvilke diskurser interviewpersonerne trækker på og i hvor høj grad de tilslutter sig de diskurser. Oversigten er således en opsamling på det vi kommer frem til i analysepunkt 1, og giver et overblik over hvilke diskurser der er mest fremtrædende. Dette vil vi i den videre analyse anvende, i forhold til hvordan kommunal frivillighed forstås.

Oversigt over diskurser og tilslutning

(XX= tilslutter sig i høj grad, X= tilslutter sig moderat, (X)= trækker på diskurs, men tilslutter sig den ikke. De tomme felter viser, at de ikke trækker på diskursen).

Økonomidiskurs	XX	XX		XX	XX
Innovationsdiskurs	XX	X		X	XX
Aktiv medborger- skabsdiskurs	XX	X	X	X	XX
Ansvarsdiskurs	XX	XX	(X)		X
Sektoropdelt diskurs		XX	XX	XX	XX
Supplementdiskurs		XX	X	XX	XX
Fagforeningsdiskurs	(X)		X	(X)	(X)
Hierarkidiskurs		X	XX	XX	X
Brobyggerdiskurs			XX		X
	Kommunal direktør	Afdelings- leder	Projektleder	Socialrådgiver	Mentor

Af oversigten fremgår det, at kommunaldirektøren i høj grad tilslutter sig diskurserne i den øverste del af oversigten, økonomi, innovations, aktiv medborgerskabs og ansvarsdiskursen. Han hverken tilslutter sig eller trækker på den sektoropdelte -, supplement-, brobygger-, eller hierarkidiskurserne. Han trækker på, men tilslutter sig ikke fagforeningsdiskursen. Afdelingslederen tilslutter sig ligeledes økonomi- og ansvarsdiskursen med høj grad af tilslutning, hvilket hun også gør med den sektoropdelte- og supplementsdiskursen. Hun tilslutter sig moderat diskurserne om innovation,

aktivt medborgerskab og hierarki. Afdelingslederen trækker ikke på fagforeningsdiskursen. Projektlederen tilslutter sig den nederste del af oversigten, og med høj grad den sektoropdelte diskurs, hierarki- og brobyggerdiskurs. Hun viser moderat tilslutning til fagforeningsdiskursen og supplement-, og aktivt medborgerskabsdiskursen og trækker på men tilslutter sig ikke ansvarsdiskursen. Hun trækker ikke på økonomi- og innovationsdiskursen. Socialrådgiverne tilslutter sig i høj grad økonomi-, den sektoropdelte -, supplements- og hierarkidiskursen og moderat innovation - og aktivt medborgerskabsdiskursen. De trækker på, men tilslutter sig ikke, fagforeningsdiskursen. De trækker ikke på ansvars- og brobyggerdiskursen. Mentoren tilslutter sig i høj grad aktivt medborgerskabs -, innovation -, den sektoropdelte og supplementsdiskursen. Hun tilslutter sig moderat ansvars-, hierarki-, og brobyggerdiskursen og trækker på, men tilslutter sig ikke fagforeningsdiskursen.

7.2 Analyse 2

I dette analysepunkt træder vi et skridt tilbage fra det tekstnære niveau, og bevæger os til diskursiv praksis niveauet. Vi vil gennemgå diskurserne og relationerne mellem dem i et forsøg på at lave et ”kort over diskurslandskabet” for italesættelser af mentorprojektet og kommunal frivillighed. Derved tydeliggøres diskurser, der præger konstruktionen af kommunal frivillighed, og hvorledes de er positioneret overfor hinanden. Ved at se på relationerne, undersøger vi, hvor diskurser deler betydning, og hvor de adskiller sig fra hinanden, og får indblik i, hvor og hvorvidt der kæmpes hegemoniske kampe i konstruktionen af kommunal frivillighed, hvilket behandles i analyse 3.

7.2.1 Relationer mellem diskurser

Den **økonomiske diskurs** er der generel tilslutning til, undtagen hos projektlederen¹⁴.

Interviewpersonerne trækker på en økonomisk diskurs i forhold til at beskrive Danmarks situation, og tilslutter sig den med høj grad af modalitet. Det fremstår således som en sandhed, at Danmarks økonomiske situation er i krise, og at der skal ske ændringer i vores samfundsindretning.

Tilslutningen til denne diskurs viser, at interviewpersonerne er indstillet på, at der i en eller anden grad skal tænkes anderledes med hensyn til indretningen af velfærdsstaten, og at der i dette indgår et økonomisk perspektiv i form af at mindske udgifterne. Når vi præsenterer dem for en diskurs, der

¹⁴ Vi tolker ikke nødvendigvis dette som at projektlederen ikke tilslutter sig diskursen, men hun trækker ikke på denne diskurs når hun besvarer vores spørgsmål. Vi finder det dog usandsynligt at hun ikke tilslutter sig den økonomiske diskurs, eftersom den har været en del af en større krise diskurs på globalt plan.

forholder sig kritisk til kommunal frivillighed, og udtrykker, at det er en måde for kommunerne at spare penge, trækker interviewpersonerne bl.a. på den økonomiske diskurs til at legitimere ændringer. Ved at trække på den økonomiske diskurs anerkender interviewpersonerne, at der skal spares penge i den offentlige sektor og finder, at kommunal frivillighed kan være en måde at gøre det. Vi ser derved relationer til en **innovationsdiskurs** i tilslutningen til at bløde op på grænserne mellem den offentlige sektor og frivillige. Præmissen for udvikling af kommunal frivillighed udtrykkes som en konsekvens af en økonomisk krisesituation, der fordrer en anderledes indretning af den danske velfærdsstat.

”og jeg tænker, at med de samfundsproblemer vi står overfor, og vores økonomiske situation vi står i i den kommende tid, så er det(mentorprojektet)en god måde at få borgerne ind på... øh... der sidder uanede mængder af positive og gode kræfter i landet” Mentor (Bilag 3, s. 4, l. 14).

I forhold til **aktivt medborgerskabsdiskursen** er der ligeledes tilslutning hos de fleste interviewpersoner, men det italesættes forskelligt, alt efter hvor i organisationen, personen er placeret. Generelt er der tilslutning til, at borgere skal bidrage med at løse velfærdsopgaver ved at engagere sig aktivt i deres lokalsamfund, og at dette er attraktivt, både for individet og for velfærdssamfundet. Aktivt medborgerskab-diskursen signalerer et ønske om forandring, men forandringen skal ske via individet, som skal agere anderledes end tidligere.

På øverste ledelsesniveau, dvs. hos kommunaldirektøren og hos afdelingslederen, bruges selve ordet aktivt medborgerskab om deres indsatser, hvor der inddrages frivillige, såsom mentorprojektet og derved kommunal frivillighed. I kraft af deres organisatoriske placering er deres ordvalg forbundet med, at de tænker i strategier for, hvorledes kommunen kan indrette sig, så det bliver muligt at aktivere borgere til at yde en frivillig indsats for kommunen under betegnelsen aktivt medborgerskab. Hermed ligger denne diskurs på lederniveau tæt op ad en **innovationsdiskurs**, hvor betydningen også dækker erfaring om, at der skal tænkes nyt og anderledes i den offentlige opgaveløsning. Når de anvender aktivt medborgerskab diskursen, er den fokuseret omkring, hvorledes borgere kan gøres mere aktive i deres lokalsamfund på baggrund af antagelsen om, at der er et ubrugt potentiale i forhold til at inddrage frivillige i kommunen. Dermed er der også relationer til **den økonomiske diskurs**, da en konsekvens af aktivt medborgerskab også er et anderledes bud på løsninger af velfærdsopgaver, som medfører mulighed for at bruge ressourcer fra civilsamfundet.

”...og det som jeg også er optaget af, er at den enkelte medborger meget mere aktivt deltager i forhold til løsning af diverse samfundsopgaver” Kommunaldirektør (Bilag 3, s. 4, l. 9).

Hos de øvrige interviewpersoner er der tilslutning til diskursen i kraft af anerkendelse af, at borgere må bidrage mere til samfundet, og at det er positivt at udføre frivilligt arbejde. Når de anvender diskursen om aktivt medborgerskab, sker det i forhold til individets rolle i samfundet, og samfundets behov for at individet skal engagere sig mere ud fra et økonomisk og værdimæssigt perspektiv. Dermed adskiller deres brug af diskursen sig fra ledelsens brug. På dette organisatoriske niveau er fokus mere på interviewpersonernes egen rolle som samfundsborgere og deres eget engagement, eller hvorledes de, deres klienter eller samfundet kan have gavn af aktivt medborgerskab.

”Aktiv medborgerskab, men jeg har på ingen måde nogen negativ følelse omkring det, og faktisk synes jeg vi har en forpligtelse til at yde hvad vi kan for et samfund, det med at læne sig tilbage og få det hele gratis det... jeg mener, at vi skal yde det vi kan”
Mentor (Bilag 3, s. 7, l. 20).

Projektlederen stiller sig kritisk i forhold til anvendelse af betegnelsen aktivt medborgerskab og finder, at det er et modeord uden konkret indhold. Hun tilslutter sig dog, at der er behov for at bruge frivillige i det offentlige, og at det vil være givtigt. Når projektlederen anvender denne diskurs, trækker hun samtidig på **en sektoropdelt diskurs** i og med, at hun trækker på opfattelsen af de ”særlige” egenskaber de frivillige beskrives med, som vil være en gevinst for kommunen ved brug af aktivt medborgerskab og dermed kommunal frivillighed.

”Altså jeg oplever at de frivillige vi har i mentorkorpset, jamen de gør det her fordi de har et stort hjerte, altså der er flere af dem der har børn derhjemme, altså så det er ikke fordi de ikke selv har børn eller ikke har familie, altså de har bare overskud og vil gerne hjælpe nogle lokale unge med at komme godt videre i livet, altså det synes jeg er rigtig imponerende” Projektleder (Bilag 3, s. 11, l. 13).

På tværs af organisatorisk placering hersker der således enighed om, at kommunal frivillighed kan betegnes som aktivt medborgerskab, med betydningen: at borgere må bidrage til løsningen af velfærdsopgaver i form af at engagere sig i deres lokalsamfund, og at dette er positivt for individet og samfundet.

Alle interviewpersoner undtagen projektlederen trækker på en **innovationsdiskurs**, når de skal beskrive, hvorledes velfærdsstaten kan løse økonomiske udfordringer. Der udtrykkes stor tilslutning til, at der skal tænkes anderledes i den offentlige sektor, og at dette blandt andet involverer kommunal frivillighed. Som skitseret i analyse 1 sker der med denne diskurs en opblødning af tidligere skel mellem den offentlige og frivillige sektor, og der lægges op til en ændring i samarbejdsrelationen. Der er relationer mellem **den økonomiske diskurs** og innovationsdiskursen,

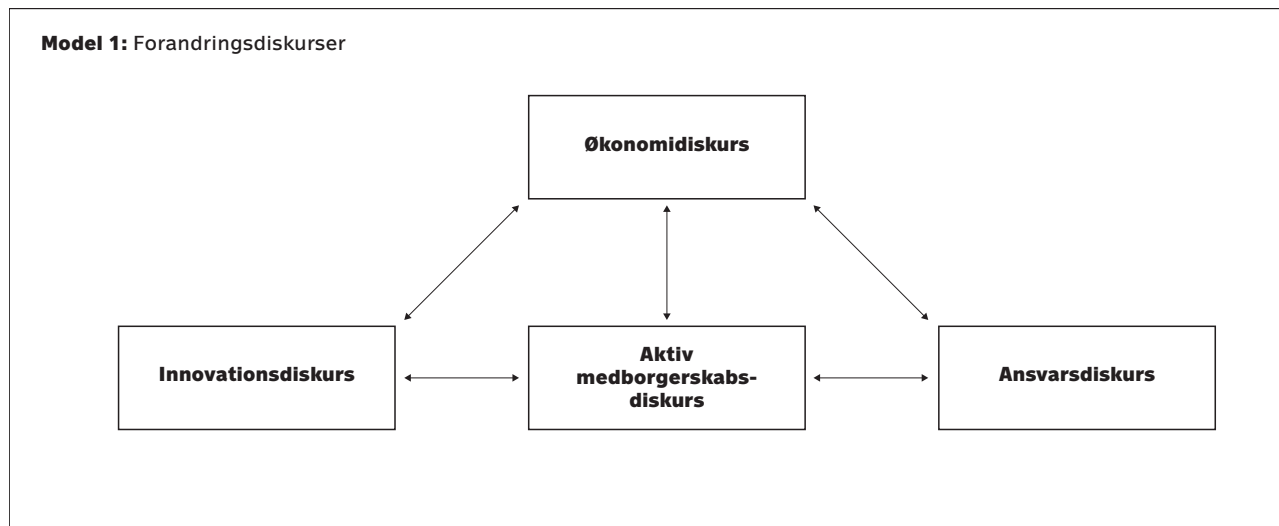
i form af, at der i begge anerkendes et behov for forandring af eksisterende indretning af løsninger af velfærdsopgaver på strukturelt niveau. Innovationsdiskursen bliver en konsekvens af en økonomisk diskurs, men samtidig udtrykkes der med en innovationsdiskurs et ønske om og et behov for at rykke ved nogle grænser, og nytænke den offentlige sektor. Italesættelsen af en innovationsdiskurs skaber billeder af nytænkning og effektivisering på strukturelt niveau, frem for besparelser som også kunne italesættes som en konsekvens af den økonomiske diskurs.

”Men vi har en økonomi der er under pres. Ikke bare i Roskilde, men på landsplan og globalt. Hele verdens økonomi er under pres. Så hvordan kan vi være med til at finde nogle andre veje, hvor vi indenfor den økonomiske ramme vi har, kan løse opgaverne” Afdelingsleder (Bilag 3, s. 9, l. 25).

Kommunaldirektøren, afdelingslederen og mentoren trækker på en **ansvarsdiskurs**, når de taler om det offentliges rolle og individets ansvar. Der er her relationer til **økonomidiskursen** og **aktivt medborgerskabsdiskursen** særligt i forhold til ønsket om forandring i løsningen af velfærdsopgaver. Ansvarsdiskursen retter sig mod en ændring af individets opfattelse af eget og velfærdstatens ansvar. Erfaringen i denne diskurs er, at velfærdstatens ansvar er blevet for omfangsrigt og i fremtiden ikke skal tage sig af alle sociale problemer, men individet skal tage mere ansvar, for sig selv, og for samfundet. Hermed er der særligt en relation til aktivt medborgerskabsdiskursen i forhold til, at de forandringer der ønskes for samfundet, skal ske via individet i form af en ændring af folks adfærd, fra passiv til aktiv. At kommunaldirektøren og afdelingslederen trækker på ansvarsdiskursen, kan vidne om at denne italesættelse også er del af en strategi for kommunen, i tråd med strategi for aktivt medborgerskab.

”...og så har vi i øvrigt nogle forventninger til hinanden som medborgere om at vi ligesom tager ansvar, vi kan ikke overlade det til den offentlige sektor...og så handler det også om det sociale... Ser man en hjemløs på gaden og ved man at det er en medborger kommunen, går man så bare videre fordi at man siger at det er kommunens ansvar, det er jo nok lidt den holdning mange har i dag, men den skal vi jo væk fra, ik.” Kommunaldirektør (Bilag 3, s. 2, l. 15).

Der skitseres således et net af betydningsrelationer mellem **økonomidiskurs**, **innovationsdiskurs**, **aktivt medborgerskabsdiskurs** og **ansvarsdiskursen**.

Betydningen i samtlige diskurser er et ønske om forandring af løsning af velfærdsopgaver, og kommunal frivillighed ses som en mulig del af denne. Den økonomiske diskurs står som den mest fremtrædende med høj modalitet. Derved fremstår det som en selvfølgelighed, at der må ske ændringer i samfundet for at afhjælpe den økonomiske krise. Dette afføder forskellige diskurser hvor betydningen er bud på samfundsforandring, men det udtrykkes på forskellige niveauer og ud fra forskellig perspektiver, hvilket adskiller diskurserne. Der skal ændres på borgeres opfattelse af deres ansvar i forhold til samfundet (ansvarsdiskursen), borgerne skal bidrage med løsninger på velfærdstatens opgaver (aktivt medborgerskabsdiskurs), og offentlige forvaltninger skal være mere nytænkende og risikovillige i forhold til at åbne op for andre måder at organisere velfærden, bl.a. ved at invitere frivillige ind (innovationsdiskursen). Dette net af diskurser vil vi fremover kalde for **forandringsdiskurser**, da den fælles betydning er ønsket om forandring. Citat fra interviewet med socialrådgiverne og kommunaldirektøren skitserer dette net:

”...der er helt vildt meget fokus på, hvordan kan man drage det frivillige mere ind, og jeg tror også det kommer automatisk, fordi der netop er besparelser, og jeg tror også det handler rigtig meget om økonomi i forhold til at alle kommuner skal spare, vi får ikke flere penge, tværtimod, og kravene bliver ikke mindre, hvordan skal man som kommune skulle løse den opgave med at man har færre penge og større krav, så må vi finde nogle muligheder, så er det man tænker innovativt (griner), og så er det man tænker frivilligt, der er måske noget man kan drage ind, eller drage folk ind udefra gaden... jeg synes faktisk tanken er okay, altså medborgerskab er okay, at man

hjælper hinanden lidt, næstekærlighed, det skal bare ikke erstatte, men som supplement synes jeg det er fint.” Socialrådgiver (Bilag 3, s. 8, l. 12).

”...men vi skal blive bedre til at undgå en yderligere vækst i de offentlige udgifter, fordi det har vi ikke råd til som samfund. Og der kan man sige, at den økonomiske hårde dagsorden kommer til at hjælpe med til den forandringsparathed, det ofte det man taler om, at der skal være en anledning til at lave nogle forandringer, og hidtil har vi bare betalt os fra det, og det jeg synes der er flere og flere der kan se, det er dels, det kan være vi havde råd til det, det viser historien så, det havde vi ikke, men det andet er, at det har frataget noget af det der aktivt medborgerskab fra borgerne, ved vi har institutionstilbud til alt i Danmark, det har vi af offentlige ansatte der løser opgaverne for borgerne, i stedet for de selv bidrager” Kommunaldirektør (Bilag 3, s.9, l. 35).

Næsten alle interviewpersoner trækker på en **sektoropdelt diskurs**, når de beskriver, hvad frivillige og det offentlige repræsenterer, og opfatter det sociale arbejde som opdelt i to sektorer.

Kommunaldirektøren adskiller sig fra denne tilslutning ved kategorisk at trække på en innovationsdiskurs, hvor en sammensmeltning af sektorer hersker, og hvor der ikke i samme omfang udtrykkes en opdeling i det sociale arbejde og ansvarsområder. De øvrige tilslutter sig med høj modalitet en opfattelse af en opdeling mellem den offentlige og den frivillige sektor, hvor frivillige besidder særlige kvaliteter, der ikke findes i det offentlige, og som blandt andet hænger sammen med, at de ikke får løn for deres indsats, og dermed er drevet af en særlig lyst og engagement. Det står i modsætning til det offentlige, som repræsenteres ved at have ansvar for løsningen af velfærdsopgaver og dermed lovmæssige forpligtelser. Dette medfører en opfattelse af det offentlige som værende tungt, bureaukratisk og ufleksibelt. Konstruktionen af kommunal frivillighed bliver i denne diskurs problematisk, da det udfordrer opdelingen mellem de to sektorer. Interviewpersonerne trækker bl.a. på denne diskurs, når de skal beskrive, hvorfor det er relevant at inddrage frivillige i kommunalt regi og begrundet det med, at frivillige kan noget andet end det offentlige.

”...så man kan sige det der kendetegner de frivillige mentorer og det sociale fællesskab de har, det er, jamen de er engagerede, de er ildsjæle og de vil gerne handle hurtigt, altså og der er jo, det står jo som et modstykke til den kommunale kultur” Projektleder (Bilag 3, s.8, l.18).

Samme tilslutning ses til **supplementdiskursen**, hvor samme interviewpersoner trækker på denne diskurs i forhold til at beskrive, at frivillige kun indgår i løsningen af velfærdsopgaver, som et supplement til det offentlige. Det er vigtigt for interviewpersonerne, at mentorprojektet og dermed kommunal frivillighed italesættes som et supplement til kommunens forpligtelser og

ansvarsområder. Vi ser her relationer til **den sektoropdelte diskurs**. Det er således af betydning fortsat at opretholde en opdeling mellem frivillige og det offentlige. Ved at italesætte kommunal frivillighed som et supplement, rykkes der ikke ved grænserne for at kommunen fortsat skal varetage de lovgivningsmæssige forpligtelser, og det ansvar, der følger dette, og de frivillige inddrages som et supplement i kraft af de særlige egenskaber de besidder. Med denne italesættelse af kommunal frivillighed opretholdes forståelsen af en sektoropdeling på baggrund af særlige sektorafhængige karakteristika.

”Fordi en meget tung sag som kræver dygtige socialrådgivere og pædagoger, og hvad har vi ellers, der kan sagtens stå en mentor ved siden af, som kun er der for den unge.” Mentor (Bilag 3, s.10, l.22).

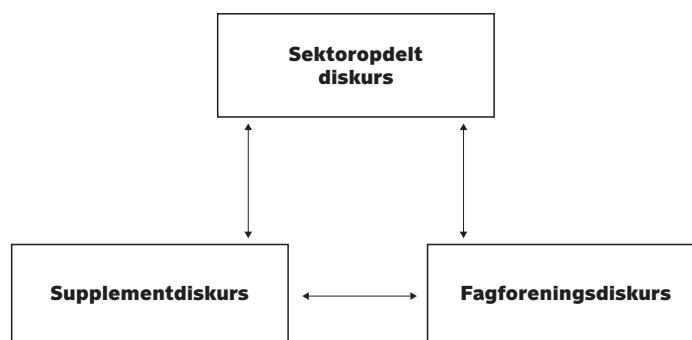
Dette kan tillige hænge sammen med tilstedeværelsen af en **fagforeningsdiskurs**, hvor det at beskytte faggrænser sikrer, at arbejdspladser ikke spares væk og overtages af frivillige, dominerer. Der er ikke tilslutning til denne diskurs fra alle interviewpersoner i forhold til en forståelse af kommunal frivillighed som en trussel for faguddannet ansat personale. Men de fleste anerkender diskursen, og trækker på den i forhold til at trække grænser mellem mentorer og ansat personale. Vi ser dermed relationer til **den sektoropdelte diskurs**.

”Jamen jeg har ingen intentioner om at jeg skal ind og lege socialrådgiver, eller på anden vis. Jeg er helt på plads med hvad min rolle er. Og jeg mener heller ikke at vi som frivillige skal ind og udfylde nogle roller som i forvejen er defineret.” Mentor (Bilag 3, s.11, l. 34).

Når der trækkes på fagforeningsdiskursen, sker det som oftest i forbindelse med en grænsedragning mellem kommunal frivillighed og fortsat behov for faguddannet personale. Hvis vi for en kort bemærkning bevæger os til social praksis niveauet, kan dette forklares med, at der i Danmark er tradition for en stærk fagforeningskultur, hvor fagbevægelsen har spillet en vigtig rolle i udviklingen af velfærdstaten, som vi kender den i dag, og muligvis ligger latent i bevidstheden hos vores interviewpersoner, når man taler indretning af velfærdsstaten¹⁵.

¹⁵ Vi beskæftiger os mere med social praksis i næste analyse i forhold til fremtrædende diskurser.

Model 2: Traditionelle diskurser

Der skitseres således et net af relationer mellem en **sektoropdelt diskurs**, **supplementdiskurs** og **fagforeningsdiskurs**, som i deres betydning trækker på en traditionel opfattelse af socialt arbejde, hvor der er en adskillelse af det sociale arbejde i en offentlig- og i en frivillig sektor. Der udtrykkes ikke ønske om samfundsforandring inden for disse diskurser, men nærmere en opretholdelse af eksisterende indretning. Den sektoropdelte diskurs står som den mest fremtrædende i dette net af diskurser, og de øvrige repræsenterer forskellige perspektiver på, hvorfor en adskillelse af sektorer er relevant og nødvendig. Som følge af den høje tilslutning til den sektoropdelte diskurs, trækkes der på en supplementdiskurs, da det i konstruktionen af kommunal frivillighed bliver vigtigt at få det kategoriseret som et supplement til eksisterende. For både at opretholde en form for opdeling mellem den frivillige og offentlige sektor, og samtidig opretholde et behov for uddannet personale, konstrueres kommunal frivillighed som det hverken kan, eller skal løse opgaver der kræver særlige fagkompetencer. Derved trækkes der på fagforeningsdiskursen ligeledes som følge af den sektoropdelte diskurs. Dette net af diskurser vil vi fremover kalde for **traditionelle diskurser**, da deres fælles betydning er den traditionelle forståelse af socialt arbejde.

For at samle op på ovenstående, tegner der sig overordnet to fremtrædende net af diskurser; forandringsdiskurser og traditionelle diskurser.

Der tegner sig et foreløbigt billede af, at når der trækkes på traditionelle diskurser, sker der en reproduktion af opfattelser, både af det frivillige arbejde, det kommunale system og opdelingen mellem de to. Disse diskurser har der været konsensus om i mange år og kan siges at have opnået

ideologisk karakter.¹⁶ Forandringsdiskurserne fungerer som elementer af nye ord der interdiskursivt trækkes på i konstruktionen af kommunal frivillighed. Ved at trække på forandringsdiskurserne i italesættelsen af kommunal frivillighed, vises tegn på forandring af diskursordnen med ændringer af det sociale arbejde til følge.

7.2.2 Kampe og hegemoni

Det er måske ikke overraskende at der tegner sig ovenstående to net af diskurser. Derimod finder vi det interessant, at de interviewede hver især trækker på og tilslutter sig diskurser fra begge net, og at der i empirien ses eksempler på områder, hvor der etableres betydningskonsensus om konstruktionen af kommunal frivillighed ved at trække på begge net af diskurser, og samtidig ses der eksempler på hegemoniske kampe i konstruktionen af kommunal frivillighed ved brug af samme diskurser.

Dette vises ved at inddrage de to diskurser vi har identificeret i forhold til konkrete italesættelser af mentorprojektet; brobyggerdiskursen og hierarkidiskursen.

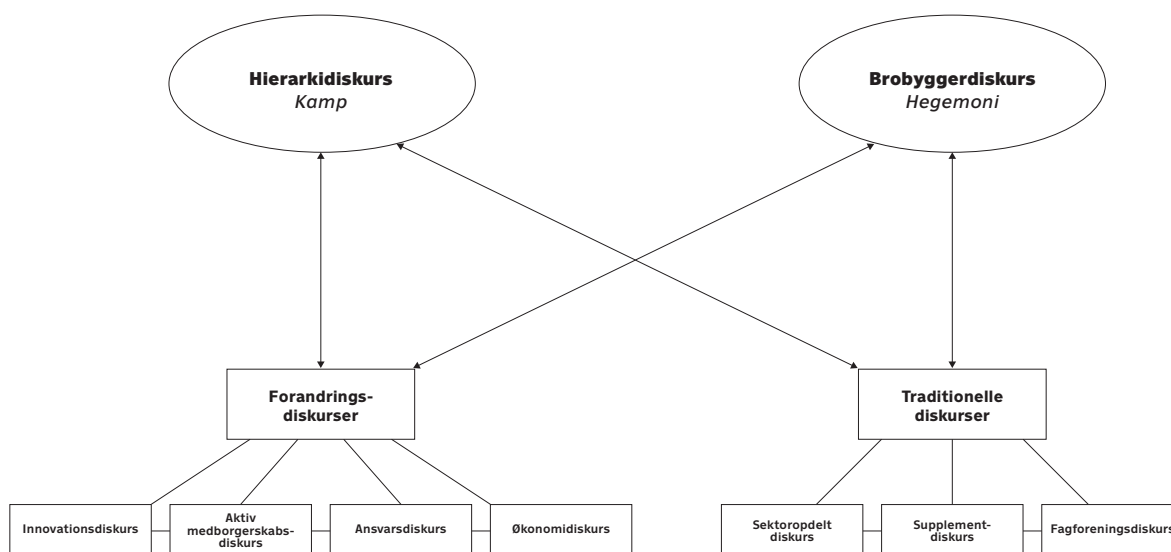
Når interviewpersonerne trækker på en **brobyggerdiskurs**, signaleres at kommunal frivillighed er en ny måde at sikre tidlig indsats og forebyggelse, i kraft af en organisering hvor kommunikation mellem frivillige og kommune er mere smidig. Der er således relationer mellem brobyggerdiskursen og **forandringsdiskurserne** i italesættelsen af kommunal frivillighed, ved der afprøves nye organisationsformer i mentorprojektet, der bløder op på opdelingen mellem frivillig og offentlig. Samtidig trækkes der på **traditionelle diskurser**, når mentorenes og kommunens egenskaber og kompetencer beskrives indenfor brobyggerdiskursen. Her er erfaringen, at det er muligt at få adgang til den unges fortrolighed via det særlige, som den frivillige kan, og kommunen tager så over med sine kvaliteter, myndighedsdelen. Der trækkes således på forandringsdiskurserne, når kommunens rekruttering og organisering af frivillige skal beskrives. Samtidig tages udgangspunkt i de traditionelle diskurser, hvor der skitseres en opdeling mellem frivillige og det offentlige i forhold til opgave og ansvar, samt en tilslutning til at de besidder forskellige egenskaber. På dette område synes der ikke at være kampe mellem de to net af diskurser i konstruktionen af kommunal frivillighed. I dette tilfælde er muligt at forene forandringsdiskurser og traditionelle diskurser, når mentorprojektet italesættes. Således synes der at være hegemoni om kommunal frivillighed, som et tiltag der kan bygge bro mellem ung og forvaltning, og sikre en

¹⁶ Mere om dette senere i dette analysepunkt.

tidlig og forebyggende indsats via en ny form for organisering hvor det offentlige har inviteret frivilligheden ind.

Anderledes ser det ud når interviewpersonerne italesætter mentorprojektet og trækker på en **hierarkidiskurs**. Her opstår kampe mellem de to net af diskurser i konstruktionen af kommunal frivillighed. Kommunen har startet mentorprojektet og har lovmæssige forpligtelser overfor målgruppen, derved synes det naturligt hos interviewpersonerne, at det er kommunen, der sætter rammerne for projektet og træffer de afgørende beslutninger. Kommunens rolle/placering er en konsekvens af nytænkning, og det at kommunen tænker frivillige ind som del af løsningerne på myndighedsområdet, er en anderledes indretning i forhold til at imødekomme krav, og der trækkes således på **forandringsdiskurserne**. Dette giver kommunen en hierarkisk placering over de frivillige. Denne indretning skaber en asymmetrisk relation mellem de frivillige og kommunen. Dette bryder med opfattelsen af samarbejdsrelationen i **de traditionelle diskurser**, hvor medbestemmelse og autonomi for de frivillige er væsentlig. Dermed begrænser organiseringen af mentorprojektet de frivilliges mulighed for medbestemmelse og selvstændighed, og udfordrer dermed en del af de herskende opfattelser af frivillighedens særegenhed i de traditionelle diskurser. I forhold til denne diskurs trues de frivilliges engagement, idet organiseringen af kommunal frivillighed indskrænker de frivilliges mulighed for medbestemmelse og autonomi. I hierarki diskursen opstår modsatrettede interesser i forhold til at italesætte mentorprojektet, og derved opstår der kampe mellem de to net i konstruktionen af kommunal frivillighed.

Model 3: Diskursorden for kommunal frivillighed

I denne diskursorden, der er præget af to net af diskurser med overordnede modsatrettede interesser, er det alligevel muligt at skabe betydningskonsensus om konstruktionen af kommunal frivillighed. Dette sker på områder hvor der trækkes på italesættelser af kommunal frivillighed som en nytænkende organiseringsform, med inddragelse af det særlige de frivillige kan, samt hvor det fremgår at frivillige indgår som supplement. På områder hvor der trækkes på italesættelser af kommunal frivillighed som en nytænkende organisationsform hvor frivillighedens medbestemmelse og autonomi udfordres, opstår der kampe. Der sker således en vekslen mellem hegemoni og kampe ud fra anvendelse af samme diskurser.

7.2.3 Ideologi

En mulig forklaring på at informanterne trækker på både traditionelle- og forandringsdiskurser, finder vi i Faircloughs brug af ideologibegrebet. Han trækker både på en forståelse af ideologibegrebet i tråd med Althusser, hvor diskurs, der har opnået status af ideologi, er styrende for individers handling, i form af at hverdagens betydningsproduktion har betydning for opretholdelsen af social orden (Jørgen og Phillips, 1999:26+86). Som tidligere nævnt har den sektoropdelte diskurs ideologisk karakter, da dens italesættelse af frivillighedens særegenhed udtrykkes med stor sandhedsværdi.

”...og det er også ud fra en tænkning om at frivillige ikke er bundet op på regler og normer og kan noget andet” Afdelingsleder (Bilag 3, s. 3, l. 23).

Samtidig tager Fairclough afstand fra de dele af Athussers teori, hvori individet gøres til passive ideologiske subjekter, der ikke har mulighed for at påvirke verden. Fairclough finder, at individer også er i stand til at handle kreativt og skabe egne forbindelser mellem de diskurser og ideologier, som de præsenteres for i deres praksis og dermed ændrer strukturer (Fairclough, 1992:91).

Fairclough mener dermed, at individer kan positioneres indenfor forskellige konkurrerende ideologier, og at dette kan føre til en følelse af usikkerhed.

Vi ser i oversigten fra analyse 1, at interviewpersonerne tilslutter sig ideologiske diskurser om en sektoropdeling med hver deres egenskaber og kvaliteter, men samtidig interdiskursivt trækker på og tilslutter sig forandringsdiskurserne i deres konstruktion af kommunal frivillighed. Dette viser, at samme interviewpersoner netop positionerer sig inden for forskellige diskurser og ideologier, og konstruktionen af kommunal frivillighed bliver en smule usikker, med både hegemoni og kampe til følge.

Faircloughs brug af ideologibegrebet kan således forklare, at interviewpersonerne tilslutter sig modsatrettede diskurser, og at der kan opstå både hegemoni og kampe i konstruktion af kommunal frivillighed, simpelthen som følge af at ideologiske diskurser udfordres ved italesættelse af nye diskurser indenfor diskursordnen.

På det diskursive niveau ser vi således, at de traditionelle diskurser har karakter af ideologiske diskurser som følge af vedvarende betydningskonstruktion. Forandringsdiskurserne præger ligeledes diskursiv praksis og har stor tilslutning. Her finder vi det relevant at inddrage anden teori til at forklare rammer, som er medvirkende til, at forandringsdiskurser indgår i konstruktionen af kommunal frivillighed.

7.3 Analyse 3

I dette analysepunkt retter vi fokus på den bredere sociale praksis, som den kommunikative begivenhed konstrueres i, og ser på sociale processer og ikke-diskursive kræfter, som skaber rammerne for den diskursive praksis. Det er i denne del af analysen, vi inddrager anden teori til at forklare den sociale praksis som påvirker konstruktion af kommunal frivillighed. Dette både i forhold til at forklare forandringsdiskursernes tilslutning, og til at forklare kampene mellem de to net af diskurser. Først præsenteres overvejelser i forhold til karakteren af anden teoretisk inddragelse, og dernæst begrundes valget af anden teori.

I analysen inddrages anden teori, i form af Mitchell Deans teorier om det moderne samfund og governmentality, til forklaring af hvorfor der ses stor tilslutning til forandringsdiskurserne, dernæst bevæger vi os til, hvorledes kampene mellem diskurserne kan forklares i forhold til strukturelle diskussioner om indretning af den danske velfærdsstat.

7.3.1 Social praksis og kriterier for valg af anden teori

Faircloughs kritiske diskursanalyse kritiseres for ikke at forholde sig til kriterier for hvilken karakter af teori der kan anvendes i analyse af social praksis. Vi finder det derfor nødvendigt, at tydeliggøre vores kriterier for valg af teori.

Vi søger forklaring på, hvorfor vi i empirien også finder stor tilslutning til forandringsdiskurserne. Vi må rette fokus til den sociale praksis der har påvirket rammerne for konstruktion af kommunal frivillighed, og søge vores forklaring i teorier der beskæftiger sig med samfundsudvikling og beskrivelse af vor tids velfærdssamfund. Vi må derfor inddrage teori, i form af modeller af virkeligheden der er formuleret på et højt alment abstraktionsniveau, som kan hjælpe os med at forstå og forklare samfundsmæssige fænomener (Ejrnæs og Guldager, 2008:129)HER. Endvidere finder vi typologier der forklarer eller kondenserer viden om samfundets indretning relevante for analyse af social praksis, da redskaber til at analysere rammerne for konstruktion af kommunal frivillighed søges bredt ud til generelle tendenser.

7.3.2 Governmentality

Vi finder Mitchell Deans perspektiver på magt og styring i den moderne velfærdsstat og hans begreb om *governmentality* anvendelig, ift. at forstå og forklare samfundsmæssige fænomener. Vi ser både en parallel til hans overordnede perspektiv om at et centralt træk ved den neoliberale styringsrationalitet er, at den ift. tidligere liberal styring ikke er imod statslig indblanding, men

benytter tværtimod statslige politikker til at skabe nye markeder, og til at udbrede markedstækningen til stadig flere samfundsområder. Dette er et paradigmatisk eksempel på, hvorledes neoliberalismen gør styringens målsætninger til dens midler: markedsgørelse er ikke bare det politiske mål, men også midlet til at nå dette mål.

Dean påpeger, at områder af samfundslivet, der tidligere var styret af kollektive eller almene interesser, nu gøres til genstand for private profitinteresser, som i den offentlige sektor først og fremmest er sket gennem skabelse af kvasi-markeder. Dvs. at det offentlige også skal fungere på præmisser, der minder om det frie økonomiske marked, bl.a. konkurrence mellem serviceydere og etos om ansvarliggørelse, effektivisering og rationalisering. Vi ser her en parallel til den økonomiske diskurs og innovationsdiskursen, der ønsker forandring af velfærdsstaten på strukturelt niveau. Hvilket vi vil undersøge videre i nedenstående analyse.

Endvidere ser vi en parallel til ansvarsdiskursen og aktiv medborgerskabsdiskursen. Vi vil i analysen undersøge, hvorledes disse diskurser bliver del af den type styring, der anvendes overfor civilsamfundet, hvor der ifølge Dean tænkes styring som noget, der foregår gennem mindre enheder, som f.eks. lokalsamfund eller frivillige organisationer (Dean, 2008:10). Styring, som præciseres som ”conduct of conduct”, vil hos Dean sige forskellige måder, hvorpå menneskers adfærd på kalkuleret vis forsøges formet ved påvirkning af deres ønsker, forhåbninger, interesser og overbevisninger. Formålet er dannelsen af kompetente og selvansvarlige borgere, og hvor dannelsen helst skal finde sted ved at borgeren danner sig selv, ved at han bliver ”indre-styret” (Dean, 2008:50)¹⁷.

7.3.2.1 Governmentality og kommunal frivillighed

Deans overordnede perspektiv omhandlende det neoliberalistiske samfund bl.a. konstruktion af kvasi-markeder, og hvordan de ses som løsning på velfærdsstatens høje udgifter, bureaukrati og afhængighed (Dean, 2008:239), ser vi som værende strukturer, der har betydning for de rammer, som konstruktion af kommunal frivillighed befinder sig i. Denne ”samfundstendens” som del af en større social praksis, er med til at påvirke, hvorledes kommunal frivillighed italesættes, og kan hjælpe os med at få indblik i, hvordan kommunal frivillighed kan forstås. Vi kan se paralleller til Deans overordnede perspektiv i økonomidiskursen og innovationsdiskursen, idet disse to befinder sig på strukturelt niveau, hvor det bliver udtalt som en nødvendighed at tænke nyt i forhold til løsning af velfærdsopgaver. Økonomidiskursen ud fra at der er en national og global økonomisk

¹⁷ Se venligst bilag 5 for en mere uddybende teorigennemgang.

krise, der gør det nødvendigt. Innovationsdiskursen ud fra et behov om at løse velfærdsopgaver på en mere effektiv måde for at imødekomme høje krav, hvor fokus er på nytænkning og en villighed til at bryde med gamle mønstre og indretninger. Vi ser altså en parallel mellem de tanker, der ligger i konstruktion af kvasi-markeder og italesættelser i økonomi- og innovationsdiskursen, hvor kommunaldirektøren bl.a. udtaler:

”...men vi skal blive bedre til at undgå en yderligere vækst i de offentlige udgifter, fordi det har vi ikke råd til som samfund. Og der kan man sige, at den økonomiske hårde dagsorden kommer til at hjælpe med til den forandringsparathed, det ofte det man taler om, at der skal være en anledning til at lave nogle forandringer, og hidtil har vi bare betalt os fra det (...) Altså vi har også en stor frivillig sektor, men den kunne være meget større, det kunne den. Så jeg synes det hele handler om kommunikation og italesættelse og iscenesættelse, kan vi gøre det på den gode måde (...) men altså som sagt, vi får et efterspørgselspres, så kan vi bare fastholde (det nuværende antal medarbejdere), så vil det (at inddrage flere frivillige) langsomt føre til det som jeg kalder en løbende effektivisering, men vi har fokus på ydelser, det er også det der ligger i innovationsdagsordenen, vi bevarer et stærkt velfærdssamfund (...) så det er ikke en sparedagsorden, men alligevel en erkendelse af, at hvis vi ikke gør det, så er det den grønhøster der kører igen, ik” Kommunaldirektør (Bilag 3, s. 9, l. 35).

I passagen ses, at kommunaldirektøren både udtaler det som nødvendigt at effektivisere det offentliges løsning af velfærdsopgaver grundet den økonomiske situation, men også grundet en tanke omhandlende effektivisering og rationalisering uden forbindelse til økonomisk krise. Dette kan ses som et spor af en neoliberalistisk styringsrationalitet, hvor fokus er på at udbrede markedstænkningen til flere samfundsområder, og i dette tilfælde at inddrage flere frivillige i løsningen af kommunens velfærdsopgaver ”...som en løbende effektivisering”.

Kommunaldirektøren fremsætter det som en nødvendighed at inddrage flere frivillige, og i fald det ikke bliver gjort, er det nødvendigt at spare på den hårde måde ”hvis vi ikke gør det, så er det den grønhøster der kører igen”.

Afdelingslederen udtaler:

”Det jeg tænker er at de offentlige institutioner skal tænke nogle nye tanker (...) men også skal turde kaste sig ud i og være lidt risikovillig og prøve at sige, vi kunne ikke vide med det mentorprojekt, om det ville være fuldstændig håbløst, det har det vist sig, at det er det så ikke. Og så kan vi se, at der hele tiden kommer nye udfordringer, og man skal turde risikere” Afdelingsleder (Bilag 3, s. 8, l. 24).

”...at kommuner også spejler noget af den udvikling der har været i andre organisationer end de kommunale i langt højere grad gør, at kommunen kommer til at fungere som en virksomhed på en anden måde” Afdelingsleder (Bilag 3, s. 8, l: 39).

Mentoren udtaler:

”..hvis kommunerne rundt omkring i landet gør noget smart, så er det her en rigtig god måde at gøre det på. At de simpelthen tænker problemer, hvad har vi af problemer, kunne det her være noget, der kunne være af interesse for frivillige at udføre? Og så simpelthen forme projektet og smide det ud til licitation, havde jeg nær sagt” Mentor (Bilag 3, s. 2, l.6).

I disse passager ses også paralleller til neoliberalistiske samfundstendenser omhandlende ikke at tænke den offentlige sektor som en modsætning til den private, men at bygge bro mellem disse traditionelle opdelinger (Dean, 2008:272). Afdelingslederen mener, at kommuner skal inspireres af, hvordan andre ikke-kommunale organisationer arbejder, med det formål at ændre på den nuværende indretning i kommunens løsning af velfærdsopgaver. Derudover udtaler hun det som ønskværdigt, at kommuner viser mere risikovillighed, og at mentorprojektet er et forsøg på dette. Det samme gør mentoren, som taler om udlicitering. Disse udsagn har tydelig karakter af, hvad man traditionelt ville placere i den private sektor.

Ovenstående viser, at kommunaldirektøren, afdelingslederen og mentoren i disse udtalelser omhandlende kommunal frivillighed også trækker på forståelser, der bl.a. stammer fra mere brede samfundstendenser omhandlende organiseringen af forholdet mellem sektorerne. Det viser, at de har overtaget nogle ”sandheder” fra det neo-liberale tankesæt om, hvordan det offentlige effektivt løser velfærdsopgaver. Deres høje tilslutning til økonomi- og innovationsdiskursen skal således også forstås i denne sammenhæng. Diskurserne kan forstås som en afspejling af og en drivkraft i forandringsprocesser mod eksisterende neo-liberalistiske tendenser i samfundet.

At der i empirien er høj tilslutning til aktivt medborgerskabsdiskursen og ansvarsdiskursen, kan ses i sammenhæng med en større social praksis omhandlende den magtudøvelse, der er på spil i nutidens velfærdsstater. Vi har i analyse 1 påvist, at størstedelen af de interviewede italesætter det som selvfølgeligheder og universel viden at 1: borgere skal bidrage til løsningen af velfærdsopgaver ved at engagere sig i sit lokalsamfund (aktivt medborgerskabsdiskursen), og 2: borgere forventer for meget af samfundet, og det derfor er nødvendigt med en ændring der fører til, at borgere tager mere

ansvar for sig selv og samfundet (ansvarsdiskursen). Disse udtalte ”sandheder” kan ses som led i en større social sammenhæng. De kan forstås ud fra Deans perspektiv omhandlende, at der i mødet mellem stat og borger finder en konstant kreativitet sted med henblik på at finde nye styringsredskaber, som kan sikre dannelse af kompetente og selvansvarlige borgere. Dannelsen skal helst finde sted ved at borgeren danner sig selv, ved at han bliver ”indre-styret”, og formålet er, at skabe borgere, der genkender sig selv som medlemmer af små fællesskaber, fx ”lokale ildsjæle”, der tager hånd om eget liv og er kompetente borgere (Dean, 2008:10). Disse styringsteknologier hvor formålet er kompetente borgere, kan identificeres i nedenstående passager udtalt af kommunaldirektøren:

”Det er også blevet meget trendy at være frivillig, ik, så det er i virkeligheden bare at spille med på den samfundstrend” Kommunaldirektør (Bilag 3, s.12, l. 35).

”Jeg tror vores næste vision det bliver det her med, i hvert fald det som jeg, og tror borgmesteren bakker fuldstændig op, at det kunne også være spændende, hvis der kom sådan en profil på kommunen, hvis du flytter til x-kommune så vidste du, at så lå det ligesom i kortene, at det ville være lidt taberagtigt, hvis ikke du, apropos iscenesættelse, hvis ikke du var med inden og lave noget frivilligt på den ene eller anden måde, det ville være min yndlingsvision, fordi så havde vi virkelig mobiliseret masserne var jeg ved at sige ik, og så er der altid nogen der kan, men bare at italesætte alle kan, det er jo...” Kommunaldirektør (Bilag X, s. 14, l.17).

Kommunaldirektørens udtalelser kan ses som værende styring ud fra Deans perspektiv om ”conduct of conduct”, som omfatter en eller anden form for overvejelse over og forsøg på at lede menneskelig adfærd (Dean, 2008:44). De, der søger at styre, her kommunaldirektøren, betragter menneskelig adfærd som noget, der kan reguleres, formes og rettes mod bestemte mål. Det fremkommer i passagerne, at kommunaldirektøren forsøger at rette borgeres adfærd mod en selvfølgelighed overfor at involvere sig aktivt i lokalsamfundet og bidrage i løsning af velfærdsopgaver. Denne form for styring er i udpræget grad en moralsk aktivitet, idet den hævder at vide, hvad der er god, dydig, passende og ansvarlig adfærd for såvel individer som kollektiver (Dean, 2008:45). Ved at kommunaldirektøren fremsætter det som en ønskværdig vision, at alle borgere kan yde en frivillig indsats, kan det ses som værende styring som en moralsk aktivitet der søger at indvirke på, hvordan ”de styrede” som ”de styrende” leder sig selv, med det formål at danne kompetente og ansvarlige borgere, hvor borgeren danner sig selv via ”indre-styring”.

Vi kan i empirien se, at den styring kommunaldirektøren præsenterer, er modtaget hos nogle af

interviewpersonerne, idet de kan siges at have overtaget sandheder omhandlende borgeres ønskværdige adfærd. Det har vi i analyse 1 påvist ved den høje tilslutning til aktiv medborgerskabs- og ansvarsdiskursen. Nedenstående citater anskueliggør det også:

Socialrådgiverne udtaler:

”Altså medborgerskab er okay, at man hjælper hinanden lidt, næstekærlighed (...) Der er masser af folk udenfor som har et stort hjerte og gerne vil gøre lidt ekstra, for søren ikke bruge de folk og de ressourcer der er” Socialrådgiver (Bilag 3, s. 8, l. 21).

Mentoren udtaler:

”Og faktisk synes jeg, vi har en forpligtelse til at yde, hvad vi kan for et samfund, det med at læne sig tilbage og få det hele gratis det... jeg mener, at vi skal yde det vi kan” Mentor (Bilag 3, s. 7, linje 20).

”og så tænkte jeg lidt at øh at øh, så betaler jeg tilbage til samfundet på min måde” Mentor (Bilag 3, s. 2, linje, 25).

”Der sidder uanede mængder af positive og gode kræfter i landet” Mentor (Bilag 3, s.4, l. 16).

I forlængelse af dette, vil vi brede den sociale praksis endnu mere ud. Vi har i kommunaldirektørens udtalelser identificeret styringsteknologier, som havende betydning for interviewpersonernes høje tilslutning til aktivt medborgerskabs- og ansvarsdiskursen. Vi finder det utilstrækkeligt kun at påvise, hvorledes kommunaldirektørens anvendelse af styringsteknologier, påvirker de interviewedes høje tilslutning til aktivt medborgerskabs- og ansvarsdiskursen. Den høje tilslutning må ses i et bredere perspektiv, og derfor inddrages den indledningsvis omtalte ”National Civilsamfundsstrategi” som konkret eksempel på, hvorledes den skitserede neo-liberalistiske samfundstendens kommer til udtryk i Danmark, samt hvorledes moderne styring konkret eksemplificeres. Dette skal ses som en udvidet forklaring på, hvorfor der i så høj grad trækkes på forandringsdiskurserne.

Den tidligere regering kom i 2010 med en ”National civilsamfundsstrategi”, hvor det bl.a. påpeges, at civilsamfundet er grundlaget for aktivt medborgerskab og sammenhængskraften i samfundet, og at civilsamfundet derfor udgør en samfundsmæssig værdi og ressource, som regeringen ønsker at værne om og udvikle. Regeringen skriver direkte, at de i ønsket om en styrket inddragelse af civilsamfundet i det sociale arbejde, vil udarbejde en strategi for systematisk inddragelse, og at det

konkrete mål er at 50 pct. af den voksne danske befolkning yder en frivillig indsats senest i 2020 (Regeringen, 2010:11). Der formuleres bl.a.:

”Regeringens mål er at fremme en frivillighedskultur, hvor borgere ser det som helt naturligt at de, udover at arbejde og uddanne sig, også involverer sig aktivt i det danske samfund” (Regeringen, 2010:24).

”Og de personer der yder en frivillig indsats får personligt noget ud af indsatsen. Fordi, det bare er rart at give. Fordi, det sociale samvær er givende. Og endelig fordi, det kan skærpe faglige kompetencer hos den frivillige, der kan bruges i andre sammenhænge i livet og give adgang til nye netværk, der kan have en betydning for job- og uddannelses muligheder” (Regeringen, 2010:24).

Disse formuleringer kan argumenteres som havende træk fra den omtalte neo-liberalisme, hvor markedstænkningen forsøges udbredt til flere samfundsområder, fx udtales det at formålet er, at strategisk og systematisk fokusere på de ressourcer, der ligger i inddragelse af civilsamfundet i det sociale arbejde. Derudover ses også, hvorledes det forsøges at styre borgeres adfærd via indre-styring. Det er styring af moralsk karakter ved at borgere forsøges påvirket på fx deres egne interesser og overbevisninger, her på grundlæggende velfærdsstatsværdier omhandlende solidaritet og næstekærlighed, samt mere moderne værdier omhandlende egenprofit, selvscenesættelse og selvrealisering.

Vi er opmærksomme på, at det er den tidligere regering, der har formuleret National Civilsamfundsstrategien, men trods det ser vi det som stadig gældende tendenser. Fx skriver Karen Hækkerup nuværende social- og integrationsminister i artikel i Jyllands-Posten d. 15 marts 2012, om regeringens planer vedrørende en socialreform, hvor prioritering skal sikre velfærd. Der udtales bl.a. at ”Systemdanmark trænger til et kvalitetsløft” og ”Et velfærdssamfund, der hjælper alle til at blive aktive medborgere”, samt siger hun:

”Det, jeg taler om, er et opgør med tendensen til at give mennesker krykker og kalde det socialpolitik. Vi skal flytte ansvaret for folks liv tilbage til de borgere, der er i stand til at løfte det ansvar. Vi skal turde kræve, at alle bidrager og tager ansvar for sig selv og fællesskabet. Vi skal minde os selv og hinanden om, at omsorg for andre mennesker ikke ydes via skattebilletten alene. Heller ikke i et velfærdssamfund, hvor også civilsamfundet og den frivillige sektor skal spille en stor rolle” (Hækkerup, 2012).

National Civilsamfundsstrategien viser en samfundstendens, der er rammedannende for konstruktionen af kommunal frivillighed, og bidrager til en nuanceret forklaring på den høje tilslutning til økonomi- og innovationsdiskursen. Derudover kan vi se en sammenhæng mellem interviewpersonernes italesatte selvfølgheder og den høje tilslutning til aktivt medborgerskabs- og ansvarsdiskursen, og regeringens forsøg på at styre borgere mod en ønskværdig adfærd. Regeringens udtalelser i National Civilsamfundsstrategien kan derved anvendes som underbyggende ift. vores ovenfor beskrevne antagelse om, at diskurserne kan forstås som en afspejling af og en drivkraft i forandringsprocesser mod eksisterende neo-liberalistiske tendenser i samfundet.

Opsamlende kan vi således argumentere for, at en af årsagerne til, at der i så høj grad tilsluttes og trækkes på forandringsdiskurserne, kan forklares ud fra sociale strukturer, hvor neo-liberalistiske tendenser og moderne styring er rammedannende for, den måde der trækkes på forandringsdiskurserne.

7.3.3 Velfærdsmodeller

Ovenstående neo-liberalistiske samfundstendenser og styringsmekanismer signalerer, at indretningen af velfærdsstaten er i forandring, hvor det offentlige rolle ændres og frivillighed løser flere opgaver end hidtil. I denne forbindelse finder vi det relevant at inddrage typologier om velfærdsmodeller i forhold til en analyse af de hegemoniske kampe, set i forhold til neo-liberalistiske tendenser, og relaterer det til indretning af velfærdsstaten.

En overordnet kontekst for frivillighed, er ofte tænkt i sammenhæng med hvilken rolle det offentlige system spiller. Der synes at være enighed om, at typen af det offentlige system spiller afgørende ind på den frivilliges samfundsmæssige rolle og placering (Henriksen, 1996:57). Der er enighed om, at Danmarks offentlige system, dets rolle og velfærdsmodel er kategoriseret som den universalistiske eller den skandinaviske velfærdsmodel. Der er udarbejdet forskellige typologier af velfærdsmodeller, de mest anvendte, og dem vi tager udgangspunkt i er hhv. Richard Titmuss' fra 1973 og Gösta Esping-Andersens fra 1990. Vi benævner modellerne; den universalistiske model, den residuale og den korporative model¹⁸.

¹⁸ Se venligst bilag 6 for en mere uddybende gennemgang af velfærdsmodeller.

De fleste landes samfundsmodel har elementer fra flere modeller, og kan sjældent placeres entydigt indenfor en af de skitserede modeller, det samme er gældende for Danmark. Men velfærdsstaterne varierer systematisk på en række dimensioner. Hvis man skal sammenfatte de vigtigste, er det først og fremmest omfanget og grænserne for statens ansvar for individuel og kollektiv velfærd. I den universalistiske model fylder statens ansvar for velfærden en væsentlig rolle og har et stort omfang, hvor ansvaret, i den korporative eller den residuale model er placeret i hhv. det private marked, familien og herunder i frivillige organisationer (Goul Andersen, 2001:186). Betydningen af det frivilliges rolle er således forskellig alt efter hvilken velfærdsmodel et samfund hovedsageligt er indrettet efter, og i Danmark er der således tradition for, at staten spiller en stor rolle for individets og kollektivets velfærd, og frivillige optræder som supplement (Klausen, 1996:117). Dette ses også i empirien ved brug af de traditionelle diskurser.

Indenfor flere områder tales der om, at der sker ændringer i den danske velfærdstat, og at den udvikler træk, der ligner andre velfærdsmodeller, bl.a. pensionsreformer og sundhedsvæsenet (Goul Andersen, 1999:42). Med en udvikling af velfærdstaten mod en øget inddragelse af frivillighed i opgaveløsningen finder vi, at der sker en ændring af statens ansvar for individuel og kollektiv velfærd. Med forandringsdiskurserne lægges op til, at dele af den offentlige opgaveløsning skal varetages af frivillige, og at dette kræver en ændring af opfattelsen af velfærdstaten.

Kommunaldirektøren udtaler, at denne ændring ikke er nem og at den bunder i grundlæggende tanker om samfundets indretning:

”...jeg har også i hele denne tankerejse skulle gøre vold på mig selv, og det skal jeg jo fortsat når man begynder at diskutere det konkret ik, fordi det er ikke det vi er uddannet til og vokset op med, det er nogle andre forforståelser om hvordan kører vores samfund, det er det jeg tror, hvis man vil forandring, så skal man gøre op med det” Kommunaldirektør (Bilag 3, s. 12, l. 19).

Afdelingsleder:

”Hvis man kigger tilbage, langt tilbage, så er meget af det offentlig jo starte med frivilligt arbejde. hvis man kigger tilbage til Tyskland og Italien, der er jo stadig mange hvor det er de kirkelige bevægelser der går ind. Det jeg tænker er, at de offentlige institutioner skal tænke nogle nye tanker...” Afdelingsleder (Bilag 3, s.8, l.21).

Han udtrykker hermed, at det er nødvendigt at ændre på den måde ”vi kører vores samfund” og vil man forandringer, må man gøre op med denne måde at tænke velfærd. I en ramme omhandlende velfærdsmodeller kan dette tolkes som et udtryk for, at Danmark skal gøre op med hidtidige måder at indrette velfærdstaten, såfremt denne forandring skal lykkes.

Afdelingslederen giver ligeledes udtryk for, at der bør ske ændringer i ansvarsfordelingen og det offentlige skal tænke nye tanker. Hun fremhæver i den forbindelse Tyskland og Italien, hvis velfærdsmodeller hovedsageligt kan forstås indenfor den korporale.

Med forandringsdiskurserne lægges der op til at der skal rykkes på grænserne, hvor statens ansvar mindskes og den frivillige sektor/civilsamfundets ansvar for individuel og kollektiv velfærd udvides.

Det har den konsekvens, at tidligere måder at opfatte samfundets indretning på, skal ændres og det er vanskeligt. Dette kæder vi sammen med begrebet path dependence, hvor forskere har påvist, at velfærdsstater ofte følger den ”sti” af velfærd, som de er startet (Powell og Barrientos, 2004:100). Det er således vanskeligt at ændre på opfattelsen og indretningen af den danske velfærdsstat, hvor store dele af fordelingen og udførelsen af velfærdsydelser sker via staten (Goul Andersen, 2000:126).

Med de traditionelle diskurser udtrykkes ønske om at bevare den hidtidige opdeling mellem statens og de frivilliges ansvar, hvor det italesættes, at frivillighed udelukkende fungerer som supplement. Endvidere optræder en fagforeningsdiskurs, der kæmper for at beskytte faggrupperes interesser i den offentlige sektor, hvilket også taler for en bevarelse af eksisterende opgavefordeling.

Adspurgt om det er en mulighed, at kommuner i fremtiden går ud og beder frivillige om hjælp til afgrænsede opgaver, svarer projektlederen:

”Det kunne det da sikkert godt, men det ville kræve at det offentlige fuldstændigt gik ind og redefinerede sig selv, altså. Og indtog en meget mere faciliterende og procesorienteret og altså netop den professionelle afgav magt til brugere og frivillige...og...det viste sig jo også bare....altså....det...det...altså hvad for nogle standarder skal der så være, hvem skal så definere en standard.....der er virkelig nogle gråzoner der. Hvordan sikre man så en vis standard for velfærd” Projektleder (Bilag 3, s.20, l. 16).

Projektlederen har svært ved at forestille sig en anden ansvarsfordeling mellem stat og frivillig, uden en markant ændring af det offentliges rolle, og hun er tøvende med at anerkende det som en reel eller ønskværdig mulighed. Endvidere gives der i empirien flere eksempler på, at kommunal frivillighed er et supplement til det offentliges tilbud og ansvar, og at det ikke går ind og erstatter, som også taler for en opretholdelse af eksisterende ansvarsfordeling.

”Jeg tænker det frivillige supplerer et offentlige, jeg tænker ikke at det tager over. Men jeg tænker det supplerer” Afdelingsleder (Bilag 3, s.2, l.6).

Dette taler for, at kampene mellem de to net af diskurser i konstruktion af kommunal frivillighed ligeledes kan tolkes som kampe mellem opfattelser, der hersker omkring indretningen af velfærdstaten. Der trækkes på traditionelle diskurser, når der hersker en opfattelse af at velfærdstaten skal bevare en hovedsagelig universalistisk velfærdsmodel, og der trækkes på forandringsdiskurserne, når der hersker en opfattelse af, at der skal ske forandringer mod mere residuele- eller korporale velfærdsmodeller. Dette viser, at konstruktionen af kommunal frivillighed er konstrueret i en social praksis, hvor der ligeledes hersker kampe mellem interesser i forhold til bevarelse af den velfærdsindretning vi har i dag, og forandringer mod en indskrænkning af statens ansvar og udvidelse af civilsamfundet.

7.3.3.1 Velfærdsmodeller og kommunal frivillighed

Kampene kan ligeledes forstås i bredere historisk kontekst for samarbejdet mellem det offentlige og den frivillige sektor. Her er det undersøgt hvilke konsekvenser, det vil have for indretningen af velfærdssamfundet, såfremt et øget samarbejde etableres (Klausen, 1996:117).

Historisk beskrives samarbejdsrelationen mellem det offentlige og den frivillige sektor som god, bl.a. fordi det er præget af høj grad af *harmoni*, hvor der er tale om gensidighed, ideologisk overensstemmelse og vilje til pragmatiske konsensusløsninger, samt lav grad af *konkurrence* (markedsstyring). Endvidere har samarbejdet været præget af *omvendt kolonisering*, hvor frivillige organisationer kunne sætte deres præg på udviklingen i den offentlige sektor og samfundet, via inddragelse i beslutningsprocesser og påvirkning af offentlig debat. Samarbejdet har ikke været så præget af *offentlig omklamring*, hvilket betyder at statens regler og normer styrer, og kan resultere i en formynderisk form for arbejdsdeling og samarbejde (Klausen, 1996:119).

Vi finder, at de kampe der er skitseret i hierarkidiskursen, kan forklares med Klausens begreber. I de konkrete italesættelser af mentorprojektet opstår der kampe mellem de to net af diskurser, når der trækkes på hierarkidiskursen. Som skitseret tidligere hersker der ikke betydningskonsensus om frivilliges placering og rolle i en organiseringsform som kommunal frivillig, og der opstår kampe, når frivillighedens medbestemmelse og autonomi trues. Vi ser disse kampe som en tendens til, at der med kommunal frivillighed sker en ændring i samarbejdsrelationen, i retning fra *harmoni* til *konkurrence* og fra *omvendt kolonisering* til *offentlig omklaring*.

Med bevægelsen fra *harmoni* til *konkurrence* tænkes særligt på ændringen i den samfundsmæssige indretning der er påvirket af neoliberale tendenser, som vi beskæftigede os med i tidligere afsnit.

Med disse følger en udvikling væk fra kollektive eller almene interesser, som nu gøres til genstand for markedsgørelse og private profitinteresser. Hermed vanskeliggøres gensidighed og ligeværdighed, som er central i de traditionelle diskurser. Endvidere vanskeliggøres præmisserne for en grundlæggende ideologisk overensstemmelse og konsensusøgning, da der som oftest vil være en bestiller og en udfører, og dermed naturligt repræsenterer forskelligrettede interesser, om end med samme mål.

Sættes begreberne om bevægelsen *omvendt kolonisering* til *offentlig omklaring* sammen med kampene i hierarkidiskursen, ses der en tendens til *offentlig omklamring*, hvor det er kommunens regler og normer der er styrende. Dette skaber kampe i hierarkidiskursen, da det sker på de frivilliges medbestemmelse og autonomis bekostning. Sættes *offentlig omklamring* i en social praksis omkring kommunal frivillighed, trækkes der igen spor til neoliberale strømninger, hvor det offentliges styreform udføres på markedslignende vilkår, med krav om effektivisering og effekt. Ved øget inddragelse af frivillige, er det offentlige nødt til at videreføre disse til samarbejdet med de frivillige, som må indordne sig under dette (la Cour, 2004:39). Dette medfører igen en asymmetrisk samarbejdsrelation, der skaber kampe.

Projektlederen giver udtryk for den ovenfor skitserede udvikling, da hun adspurgt om kommunal frivillighed er en fremtidig samarbejdskonstellation mellem offentlig og frivillig.

”Det tænker jeg kun kan lykkes hvis kommunen også er villig til at afgive noget magt, ellers kommer der ikke til at ske på en ligeværdig måde. Ellers bliver det bare en ny form for BUM model. Altså hvor kommunen går ind og bestiller frivillige til at udføre nogle specifikke opgaver og så får vi nok rykket lidt for meget i værdien bag det frivillige arbejde.” Projektleder (Bilag 3, s. 20, l. 9).

Med øget samarbejde mellem sektorerne, hvor der sker en ændring i karakteren, altså fra harmoni og omvendt kolonisering til noget andet, kan det få konsekvenser for både den måde vi tænker og indretter fremtidens velfærdssamfund, da der opstår et nyt mix af ordningsformerne; stat, marked og civilsamfund (Klausen, 1996:121).

Sættes vores fund fra analyse 2 i en bredere social praksis, og anskues med fokus på velfærdsmodeller, kan kampene mellem de to net af diskurser tolkes som kampe mellem hvorledes den danske velfærdsstat ønskes indrettet, og der kæmpes på strukturelt niveau mellem at bevare hovedsageligt en universalistisk indretning og at indføre ændringer der mindsker statens ansvar.

Vi finder således, at kampene om at betydningsfastlægge kommunal frivillighed afspejler et billede af kampe om opfattelser af velfærdsstatens udvikling. De hegemoniske kampe, der optræder mellem de traditionelle diskurser og forandringsdiskurserne, er påvirket af kampe, der kæmpes på strukturelt niveau i forhold til hvorledes den danske velfærdsstat ønskes indrettet. Vi bevæger os således på tværs af Faircloughs niveauer og det dialektiske forhold mellem niveauerne bliver tydeligt. Når kommunal frivillighed italesættes konkret i en kommune, trækkes der interdiskursivt på traditionelle diskurser og diskurser, der repræsenterer forandring. Italesættelsen af kommunal frivillighed i form af bl.a. mentorprojektet, er således både konstitueret af kampe på mere strukturelt plan omhandlende indretningen af velfærdsstaten, og samtidig fungerer de konkrete italesættelser konstituerende for konstruktionen ikke bare af kommunal frivillighed, men også af indretningen af velfærdsstaten. Således kan kampe repræsenteret i betydningsfastlæggelsen af kommunal frivillighed også repræsentere kampe på mere strukturelt plan, her i forhold til betydningsfastlæggelsen af hvorledes den danske velfærdsstat kan indrettes.

7.3.4 Opsamling på analyse 3

Når Faircloughs niveau om social praksis inddrages, bredes analysen. Samfundsteorier og modeller hjælper os med at forklare både kampe mellem diskurserne, og sammenhænge mellem at der samtidig ses høj tilslutning til forandringsdiskurserne.

Denne tilslutning kan forklares som en konsekvens af et samfund, der er præget af neo-liberale tendenser, der legitimerer ændringer i samfundsindretningen, og hvor moderne styringsmekanismer påvirker individet til at styre sig selv mod mere personligt ansvar frem for et kollektivt statsligt ansvar, under benævnelsen aktivt medborgerskab. Dette skifte i ansvarsfordelingen ses både som konkrete italesættelser i empirien, og kan samtidig relateres til en mere strukturel kamp om indretningen af den danske velfærdsstat.

8. Kritiske refleksioner

I forhold til vores egen rolle må vi reflektere over positionering og forforståelse. Med vores positionering og valget af fokus på diskursive processer er vi interesserede i at afdække selvfølgheder og interesseret i, hvordan nogle udsagn bliver accepteret som sande og andre ikke. Dette kan være svært, specielt når man arbejder med diskurser, som man kender, og til en vis grad er en del af. Det kan være svært at se dem som socialt konstruerede betydningssystemer, der kunne være anderledes, idet vi kan dele mange selvfølgheder i det indsamlede materiale. For at kunne afdække disse er det derfor vigtigt, at vi i så vid udstrækning som muligt forsøger at fremmedgøre os fra materialet og sætter parentes om vores egen ”viden”, som vi kender det fra den fænomenologiske tradition (Jørgensen og Phillips, 1998:15). Dette har vi bestræbt os på, men kan ikke fuldstændig sige os fri for, at vores profession som socialrådgivere har gjort, at vi kan gå til feltet uden at være præget af selvfølgheder, som vi undersøger. Vi har fundet hjælp i tekstnære analysebegreber til at sikre, at selvfølgheder, som vi identificerer i empirien, også kan påvises tekstuel. Der har været enkelte situationer, hvor vi mente at identificere bestemte diskurser i empirien, men efterfølgende ikke kunne underbygge dem tekstuel, altså hvor vores fortolkning af det læste gjorde, at vi automatisk tolkedes det som en bestemt diskurs. Det gav anledning til refleksion over, hvorvidt vi ”faldt i” en selvfølghed om området.

Ved metodisk at skitsere kriterierne for, hvorledes de tekstnære analyseredskaber benyttes, gøres det klart for læseren, hvordan vi identificerer diskurser og fastlægger tilslutning. De tekstnære analysebegreber indebærer imidlertid også fortolkning. Begreber som ordvalg, metafor og ordbetydning giver plads til fortolkning i forhold til, at det er andres udsagn, som vi meningstilskriver. Ved at begrunde, hvorledes vi finder sammenhæng fx mellem ordvalg og en bestemt diskurs, gøres fortolkningsprocessen åben, og læseren kan stille spørgsmål ved vores slutninger. Modalitetsgrebet levner ikke samme rammer for fortolkning, men samtidig kan modalitetsbegrebet oplødes af andre begreber som fx ethos, der igen bygger på fortolkning. Når det er sagt, finder vi, at al socialkonstruktivistisk analyse og diskursanalyse, bygger på en fortolkende tradition, som kan føres tilbage til hermeneutikken. Vi tilslutter os Rendtorff i hans påstand om, at man går galt i byen, hvis man fastholder, at socialkonstruktivismen og hermeneutik umiddelbart udtrykker to traditioner, der ikke kan forenes. Der er ikke modsætninger mellem de to, idet man snarere bør sige, at socialkonstruktivismens kritiske perspektiv forudsætter hermeneutisk fortolkning som betingelse for overhovedet at gå i gang med analyserne (Rendtorff, 2003:101).

Havde vi anlagt en hermeneutisk position, var vores tilgang anderledes. Vi havde været mere fokuseret på selve fænomenet kommunal frivillighed, hvorledes det kommer til udtryk i empirien, og hvorledes det giver mening at forstå det, mens vi med en socialkonstruktivistisk position er fokuseret på forudsætningerne for forståelse af kommunal frivillighed.

En mulig fejlkilde i vores empiri, der kan have påvirket vores analyse, er interviewet med kommunaldirektøren. Vi finder, at hans kommunikative sikkerhed kan have påvirket os og bevirket, at vi ikke har fået præsenteret ham for moddiskurser i samme omfang som i andre interviews. Traditionel sociologisk interviewteori bygger bl.a. på en åben ikke-styret og tillidsfuld kommunikation, hvilket giver mening, hvis personen er ”ikke-magtfuld”. Men situationen er en anden, hvis interviewereren står overfor professionelle kommunikatører, der er vant til at styre samtalen. Det kan være nødvendigt at bryde med den traditionelle interviewmetode og gå mere ”krigerisk ” og konfronterende til interviewet for at ”vråde sandheden ud af modvillige magthavere” (Thuesen, 2011). Omvendt er det ikke sandheden om kommunal frivillighed, som vi søger hos kommunaldirektøren, men hans italesættelser af fænomenet netop som kommunaldirektør. Vi er interesseret i kommunens visioner og ideologier på området, og det er disse, som han er professionel til at kommunikere. Men at det kræver en anden tilgang at interviewe professionelle kommunikatører, som det pointeres af Thuesen, kan vi kun tilslutte os (Thuesen, 2011). Vi har endvidere haft den tanke, at det, at han fremfører forståelse af kommunal frivillighed ved udelukkende at trække på forandringsdiskurser, kan have påvirket os. Vores forståelse af fænomenet er mere konstrueret ud fra en blanding, og derfor har vi oplevet, at han trak på diskurser, som vi ikke umiddelbart kunne kategorisere. Vi har muligvis ikke formået at sætte egen forforståelse i parentes på grund af overraskelse over diskurser og graden af tilslutning, som vi blev præsenteret for. Omvendt har det også været vigtigt for os i vidt omfang at lade interviewpersonen styre rækkefølgen i samtalen og valget af delaspekter i interviewet samt lade svaret afgøre næste spørgsmål. Dette har muligvis været lidt af en balancegang ift. omtalte interview og kan have den konsekvens, at der er identificeret mindre tilslutning til traditionelle diskurser.

9. Konklusion

Vi ønskede at undersøge, hvordan man kan forstå kommunal frivillighed og hvorledes forståelsen skabes.

Forståelsen skal, efter vores teoretiske og metodiske valg, findes i hvorledes det italesættes, og ud fra hvilke diskurser der trækkes på i konstruktionen af fænomenet. I diskursordenen for kommunal frivillighed identificeres ni diskurser: økonomidiskurs, innovationsdiskurs, ansvarsdiskurs, aktiv medborgerskabsdiskurs, sektoropdelt diskurs, fagforeningsdiskurs, supplementsdiskurs, brobyggerdiskurs og hierarkidiskurs. Diskursordenen for kommunal frivillighed udgør rammen for forståelsen af fænomenet.

Forståelsen af kommunal frivillighed finder således sted i anvendelsen af disse diskurser.

Disse diskurser opdelte vi i to overordnede net; forandringsdiskurser og traditionelle diskurser, og fandt med anvendelse af brobyggerdiskursen og hierarkidiskursen både eksempler på kampe mellem de to net, og på hegemoni i betydningsfastlæggelsen af kommunal frivillighed.

Vi finder, at de traditionelle diskurser tegner forståelsen af den eksisterende opfattelse af socialt arbejde med en opdelt og adskilt opfattelse af hhv. det frivillige sociale arbejde og socialt arbejde i offentligt regi. Disse diskurser har opnået ideologisk karakter efter mange års anvendelse og betydningskonstruktion.

Forandringsdiskurserne har ligeledes stor tilslutning, og repræsenterer nye diskurser, der trækkes på i konstruktion af kommunal frivillighed, som er medvirkende til at forandre diskursordenen. Med anvendelse af disse diskurser forstås det som nødvendigt, ud fra økonomiske præmisser, at tænke en anderledes og innovativ indretning af velfærdstaten, hvor individet må tage større ansvar for sig selv og samfundet og bidrage til løsning af velfærdsopgaver. Kommunal frivillighed forstås, ved anvendelse af forandringsdiskurser, som et innovativt tiltag, hvor der skabes nye samarbejdsformer mellem det offentlige og det frivillige, som kan kategoriseres som aktivt medborgerskab.

Forandringen af det sociale arbejde sker ved at der trækkes interdiskursivt på diskurser udenfor diskursordnen. Ift. kommunal frivillighed er det ovenstående forandringsdiskurser af markedslignende karakter, som repræsenterer noget nyt i opfattelsen af det sociale arbejde og derved ændrer diskursordenen.

Vores indledningsvise formodning om, at kommunal frivillighed var et signal om forandring i måden socialt arbejde opfattes, viser sig således også i vores undersøgelse. Der sker en ændring i

opfattelsen af socialt arbejde med konstruktion af kommunal frivillighed i og med, at der trækkes interdiskursivt på nye diskurser i italesættelsen, som medfører forandring af diskursordenen. Vores indledningsvise formodning om, at kommunal frivillighed er et brud med den sektoropdelte opfattelse af socialt arbejde, viser sig dog ikke helt at holde. Der tegner sig et billede af, at den sektoropdelte opfattelse af socialt arbejde stadig står stærkt i konstruktionen af kommunal frivillighed, eftersom der også vises stor tilslutning til traditionelle diskurser i konstruktionen. Kommunal frivillighed forstås i nogen udstrækning på samme præmisser som traditionelt frivilligt arbejde som et supplement til det offentliges ansvar og med særlige egenskaber for relationsdannelse, med særligt engagement og motivation, med en særlig autonomi og behov for medbestemmelse.

Det er imidlertid også i forhold til denne særegenhed, at der opstår kampe i konstruktionen af kommunal frivillighed. Der vises med brug af hierarkidiskursen, hvor der opstår kampe i forhold til, hvorvidt det er acceptabelt, at kommunen skal være øverst hierarkisk og ”omklamre” frivilligheden, eller hvorvidt de frivillige skal byde løs for at bevare denne medbestemmelse. Konstruktion af kommunal frivillighed indebærer således også forståelsen af, at frivillighedens særegenhed, i form af medbestemmelse og autonomi, trues med dette fænomen. Her ses således kampe mellem hhv. traditionelle diskurser og forandringsdiskurser om konstruktionen af kommunal frivillighed. Omvendt ses, ved brug af brobyggerdiskursen, at det er muligt at skabe betydningskonsensus mellem de to net af diskurser om kommunal frivillighed. Her er opfattelsen af kommunal frivillighed som et tiltag, der kan bygge bro mellem borger og forvaltning, og sikre en tidlig og forebyggende indsats, via en ny form for organisering hvor det offentlige har inviteret frivilligheden ind.

Kommunal frivillighed kan således også forstås som et fænomen hvor der er stor grad af betydningskonsensus mellem forandringsdiskurser og sektoropdelte diskurser i betydningsfastlæggelsen, men samtidig et fænomen hvor der ligeledes kæmpes mellem samme diskurser.

Disse eksempler på både kampe og hegemoni i konstruktionen af kommunal frivillighed forklarer vi med Faircloughs ideologibegreb. Her er det muligt for individer både at tilslutte sig diskurser af ideologisk karakter og konkurrerende diskurser. De traditionelle diskurser finder vi havende ideologisk karakter og derved styrende for individets handlinger. Samtidig finder vi, at forandringsdiskurserne har stor sandhedsværdi og udfordrer de ideologiske diskurser. Dette forklarer, hvorfor vi kan se tilslutning til konkurrerende diskurser hos de samme interviewpersoner.

Den høje tilslutning til forandringsdiskurserne forklarer vi ved at inddrage Mitchell Deans perspektiver på neo-liberalistiske strømninger i samfundet i forhold til at der trækkes på den økonomiske diskurs og innovationsdiskursen i konstruktion af kommunal frivillighed. Begrebet om governmentality anvendes i forhold til at analysere de indre styringsprocesser, der er på spil i forhold til at trække på ansvars- og aktiv medborgerskabsdiskursen.

Disse tendenser finder vi lægger op til en anderledes indretning af velfærdstaten, hvor kommunal frivillighed bliver et eksempel på en ændring i ansvarsfordelingen mellem staten og den frivillige sektor/civilsamfundet, der stiller spørgsmål ved, hvorvidt der pt. er gang i en udvikling væk fra den universalistiske velfærdsmodel mod en mere residual - eller korporal velfærdsmodel. Vi finder, at kommunal frivillighed er konstrueret i en social praksis, hvor der hersker kampe mellem interesser i forhold til bevarelse af den velfærdsindretning, som vi har i dag, og forandringer mod en indskrænkning af statens ansvar og udvidelse af civilsamfundets, og at de præger forandringsdiskurserne og de traditionelle diskurser.

Vores indledningsvise formodning om, at der i øjeblikket kæmpes en definitionskamp om, hvad kommunal frivillighed er, er således også det, vi finder i undersøgelsen. I denne formodning indgik endvidere, at forskellige interesser og magtforhold påvirker denne proces. Dette finder vi repræsenteret ved interesser, der taler for neo-liberalistiske tendenser i samfundet og moderne styringsteknologier, der styre individer mod en ændring af ansvarsfordelingen i velfærdstaten, og italesætter kommunal frivillighed som en innovativ ændring af forholdet mellem stat og civilsamfund i form af aktivt medborgerskab i en presset økonomisk tid. Overfor dette står interesser, der taler for en bevarelse af eksisterende, og italesætter kommunal frivillighed via traditionelle diskurser, hvor det er vigtigt at de hver især bevarer deres særegne karakteristika for at bevare en opdeling mellem stat og civilsamfund, hvor ansvaret for individuel og kollektiv velfærd er placeret hos staten.

Skabelsen af kommunal frivillighed kan således forklares som eksempel på nye tendenser i samfundsudviklingen, der kæmper om at ændre indretningen af velfærdsstaten. Disse ændringer affødes af en generel tilslutning til, at Danmark befinder sig i en økonomisk krisesituation, der kræver, at der tænkes anderledes i forhold til indretning af velfærdstaten, hvor statens rolle som ansvarlig for individuel og kollektiv velfærd ændres, og hvor frivillige/civilsamfundet tænkes ind som en mulig medansvarlig i forhold til samfundets velfærdsopgaver. Dette i kraft af

styringstendenser, der forsøger at gøre borgere mere ansvarlige for eget og andres liv, og attraktivt engagere sig i lokalsamfundet med frivilligt arbejde, skabes en åbning for, at der kan konstrueres nogle nye forestillinger/selvfølgheder om socialt arbejde, hvor kommunal frivillighed er et eksempel herpå

10. Perspektivering

Hvordan bidrager undersøgelsens fund med ny viden på området? Vi går hermed tilbage til litteraturstudiet omhandlende kommunal frivillighed. Forskning om kommunal frivillighed er af begrænset omfang. Den omfatter hovedsageligt kvantitative undersøgelser, der bl.a. påviser kommunal frivilligheds omfang og anvendelsesområder (se afsnit 2.2 om kommunal frivillighed).

Der kan derfor argumenteres for, at vores undersøgelse af, hvordan kommunal frivillighed forstås, bidrager med ny viden. Bidraget kan ses som værende en udvidelse af eksisterende viden på området ikke mindst grundet dens diskursanalytiske vinkel. Undersøgelsen bidrager med en nuanceret forklaring af, hvad der er på spil i en kompleks konstruktion af feltet, som resulterer i en detaljeret beskrivelse af forståelse af fænomenet, der ikke tidligere er gennemført. Vi kortlægger interesser og magtrelationer, der er på spil i konstruktionen, og hvorledes de påvirker den måde, hvorpå kommunal frivillighed italesættes. Vi har ud fra et konkret eksempel påvist, hvorledes der er sammenhæng mellem italesættelse af kommunal frivillighed og større samfundsmæssige problematikker. Undersøgelsen giver indblik i, at den måde, hvorpå vi taler om socialt arbejde og vores praksis, er med til at konstituere samfundsudvikling, samtidig med at udviklingen har konsekvenser for det sociale arbejde. Vi har således påvist, at når der i sprogbrug anvendes ord og formuleringer fra neo-liberalistiske strømninger, udmønter det sig blandt andet i nye ansvarsfordelinger. Her konkret i udformningen af et mentorprojekt hvor fokus er på civilsamfundets inddragelse.

På et mere abstrakt plan og i forlængelse af ovenstående finder vi undersøgelsen anvendelig som redskab ift. at gøre opmærksom på diskurser som en form for social praksis, der har betydning for, hvorledes forståelser konstrueres. At være opmærksom på og have indsigt i den diskursive praksis, som man deltager i, giver mulighed for på nuanceret måde at forstå interesser og kampe, der ofte er på et givet område. I forhold til denne undersøgelse ville det at præsentere resultaterne fx for personer, der beskæftiger sig med kommunal frivillighed, kunne bidrage med opmærksomhed på egne forståelser og selvfølgeligheder. Det ville kunne give et billede af, hvorledes egne forståelser præges af sociale strukturer, men også hvorledes man er medskabere af de sociale strukturer.

Mentorprojektet ligger forvaltningsmæssigt på myndighedsområdet. Der eksisterer ingen forskning omhandlende kommunal frivillighed på dette område som påvist i litteraturgennemgangen. Dette er

ikke overraskende, da der i meget begrænset omfang eksisterer kommunal frivillighed på dette felt. Ikke desto mindre bliver det særlig interessant, idet det er et ubetrådt område. Derfor kan analysen konkret anvendes af offentlige forvaltninger, der anvender kommunal frivillighed eller har planer om at gøre det. Vi tænker, at vores resultater er særligt anvendelige for projekter på myndighedsområdet, idet undersøgelsen viser, at der på dette område grundet særlige regler kan være konflikt imellem frivillighedens autonomi/selvbestemmelse og myndighedsområdets ansvar/kontrolfunktion, fx overfor unges trivsel.

Undersøgelsen kunne lægge op til en generel diskussion om anvendelse af kommunal frivillighed på myndighedsområdet, hvor der med udgangspunkt i hierarkidiskursen kunne stilles spørgsmålstejn ved, om området egner sig til kommunal frivillighed grundet en kompleks kombination af autonomi og kontrol. Med udgangspunkt i brobygger-diskursen kunne på den anden side hævdes, at anvendelse af kommunal frivillighed på myndighedsområdet netop gør det muligt på et område med konstant offentlig diskussion om kommuners manglende indsats at kunne fremme kommuners forebyggende indsats med en anden form for hjælp og se de frivilliges autonomi som en ressource. Vores betragtninger kunne ved oplæg for relevante aktører give flere vinkler på sagen og lægge op til videre diskussion for anvendelse af kommunal frivillighed på myndighedsområdet.

11. Abstract

In a time with increased political focus on ways of making more use of volunteer social work in the public sector, the phenomenon public volunteering (kommunal frivillighed) emerges. This defines a form of social work which is defined and organized by councils, that recruit external individual volunteers. Its name and organization raises questions as in the field of social work in Denmark, where a sharp line divides how voluntary social work and social work in the public sector are perceived. Scientists, who also question this perception, find that the sharp line has been erased by many years of cooperation between the two sectors.

Public volunteering represents both sides of the divided perception in one phenomenon, and our focus is to study how this new phenomenon is perceived and how this perception is constructed.

Through a social constructivist perspective and Fairclough critical discourse analysis, we focus on how public volunteering is constructed in a municipality that uses public volunteering.

We find changes in how social work is perceived in the context of public volunteering, because the construction is made by interdiscoursesivity with discourses of market-like character. Understood from Mitchell Deans perspective on modern society and Governmentality, we find that the use of these discourses is a symbol of neo liberalistic tendencies, which is supported partly through internal management processes. The construction of public volunteering is based on battles and hegemony between discourses representing the divided perception of social work and new market-like discourses, which try to change existing perceptions of social work.

We find this constitutes an overall change in society, where the welfare state is under development. The constructional battles reflect interests who fight on a structural level, over how the Danish welfare state should have a different distribution of responsibilities in which government and civil society's roles must be changed to the division of responsibility as seen in more residual or corporal welfare models.

12. Litteraturliste

Anker, Jørgen (1995): *De frivillige sociale organisationer*, Socialforskningsinstituttet, København 1995.

Billekop, Stine (2011): *Pilotundersøgelse af fire kommuners inddragelse af frivillige*. Frivilligrådet 2011. København

Boolsen, Merete Watt (2006): *Kvalitative analyser*, Hans Reitzels Forlag, København 2006.

Bundesen, Peter, Henriksen, Lars Skov og Jørgensen, Anja (2001): *Filantropi, selvhjælp og interesseorganisering. Frivillige organisationer i dansk socialpolitik 1840-1990'erne*. Odense universitets forlag. Odense 2001

Burr, Vivien (1995): *An Introduction to Social Constructionism*. Sage, London 1995.

Center for frivilligt socialt arbejde (2011): "Den frivillige sociale indsats", Årsrapport 2010, Socialministeriet, maj 2011.

Chouliaraki, Lilie og Norman Fairclough (1999): *Discourse in late modernity, rethinking critical discourse analysis*. Edinburgh University Press 2005

Collins, Finn (1997): *Social reality*. Routledge, New York 1997.

Collins, Finn; Jørgensen, Marianne Winter og Phillips, Louise (1999): *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag 1998.

Dean, Mitchell (2008): "Governmentality – Magt og styring i det moderne samfund", Forlaget Sociologi, 1999.

Dyrberg, Torben Bech, Hansen, Allan Dreyer og Torfing, Jacob (2001): *Diskursteorien på arbejde*. Roskilde Universitetsforlag 2011.

Ejrnæs, Morten og Guldager, Jens (2010): "Helhedssyn og forandring: i sociologi, socialt arbejde, sundhedsfagligt og pædagogisk arbejde", Akademisk Forlag 2010.

Esmark, Anders, Laustsen, Carsten Bagge og Andersen, Niels Åkerstrøm, Niels (2005): *Socialkonstruktivistiske analysestrategier*. Roskilde Universitetsforlag 2005.

Fairclough, Norman (1992): *Discourse and social Change*. Polity Press. Cambridge 1994.

Fairclough, Norman (1995): *Critical Discourse Analysis*, Boston: Addison Wesley 1995.

Fairclough, Norman (2003): *Analysing discourse. Textual analysis for social research*, London: Routledge, 2003.

Fairclough, Norman (2008): *Kritisk diskursanalyse*. Hans Reitzels Forlag. København 2008.

Rendtorff, Jacob Dahl (2003): *Socialkonstruktivisme og hermeneutik*, i Hansen, Allan Dreyer og Sehested, Karina (red.): *Konstruktive bidrag*, Roskilde Universitets Forlag, 2003.

Henriksen, Lars Skov(1996): *Lokal frivillig organisering i nye omgivelser*. ALFUFF, Aalborg Universitet 1996

Ibsen, Bjarne, Boje, Thomas og Fridberg, Torben (2006): *Den frivillige sektor i Danmark, omfang og betydning*. Socialforskningsinstituttet. København 2006

Ibsen, Bjarne, Boje, Thomas og Fridberg, Torben (2008): *Det frivillige Danmark, kort fortalt*. Sydansk universitetsforlag. Odense 2008

Järvinen, Margaretha og Bertilsson, Margareta (1998):*Socialkonstruktivisme. Bidrag til en kritisk diskussion*. Hans Reitzels Forlag. København 1998.

Jørgensen, Anker (1996): *De frivillige sociale organisationer*. Socialforskningsinstituttet, København 1996

Jørgensen, Marianne Winter og Phillips, Louise (1999): *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde universitets Forlag 1999.

Klausen, Kurt Klaudi (1996): *Den tredje sektor og det offentlige i velfærdsstatslig belysning*. I: Toft Rasmussen, Elisabeth og Koch-Nielsen, Inger: *Den tredje sektor under forandring*, Socialforskningsinstituttet, København 1996.

Koch-Nielsen, Erling og Michaelsen, Kirsten (2003): *Kommunal frivillighed, tre casestudier*. Center for frivilligt socialt arbejde, Odense 2003

Koch-Nielsen, Inger (2005): *Frivilligt arbejde: den frivillige indsats i Danmark*. SFI. København 2005

Kvale, Steiner og Brinkmann, Svend (2009): *Interview. Introduktion til et håndværk*. 2. udgave. Hans Reitzels Forlag. København 2009.

Lorentzen, Håkon (1994): *Frivillighetens integrasjon : staten og de frivillige veferdsproduzentene*, Universitetsforlaget, 1994.

Løvendahl, Brita (1996): *Med hjerte og omtanke, en håndbog i frivilligt socialt arbejde*, Dafolo, Ældre sagen, 1996.

Mik-Meyer, Nanna og Villadsen, Kasper (2007): *Magtens former. Sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren*, Hans Reitzels Forlag, København 2007.

Månsson, Sven-Axel; Meeuwisse, Anna og Swärs, Hans (2004): *Perspektiver på sociale problemer*. Hans Reitzels forlag.

Regeringen (2010): *"National civilsamfundsstrategi – en styrket inddragelse af civilsamfundet og frivillige organisationer i den sociale indsats*, Regeringen, oktober 2010.

Rasborg, Klaus; Fuglsang, Lars og Olsen, Poul Bitsch (2007): *Videnskabsteori i Samfundsvidenskaberne, på tværs af fagkulturer og paradigmer*, Roskilde Universitetsforlag 2004.

Selle, Per (1995): *Frivillig organisering i Norden*, Tano, og Jurist og Økonomiforbundet, 1995.

Socialministeriet (1997): *Frivilligt socialt arbejde i fremtidens velfærdssamfund*. Betænkning 1997.

Titmuss, Richard (1974): *Social Policy*. London. Allan and Unwinn.

Toft Rasmussen, Elisabeth og Korch- Nielsen (1996): *Den tredje sektor under forandring*. SFI. København 1996

Trost, Jan og Jeremiassen (2010): *Interview I praksis*, Hans Reitzels Forlag, København 2010.

Wenneberg, Søren Barlebo (2002): *Socialkonstruktivisme. Positioner, problemer og perspektiver*. Samfundslitteratur 2002

Tidsskriftsartikler:

Goul Andersen, Jørgen (1999): *Den universelle velfærdsstat er under pres, men hvad er universalisme*. Grus nr. 56/57

Goul Andersen, Jørgen (2001): *Socialpolitik i et internationalt perspektiv - medborgerskab og markedskonformitet*. I festskrift i anledning af Socialministeriet 75 års jubilæum 2001. København, Socialministeriet.

Henriksen, Lars Skov (1999): *Frivillig organisering : Aktuelle tendenser og fremtidige perspektiver på forskningen*, Dansk Sociologi, Årg. 10, nr. 3, 1999.

Henriksen, Lars Skov (2006): *Velfærdsarkitektur og frivillig løsningskapacitet*, Social årsrapport 2006 : om frivilligt socialt arbejde, Casa 2006.

Klausen, Kurt Klaudi (1996): *Den tredje sektor og offentlige i velfærdstatslig belysning*. I Den tredje sektor under forandring. SFI. København 1996

la Cour, Anders (2004): *Frivilligt socialt arbejde som paradoks*, Social kritik årg. 16, nr. 95, 2004.,

la Cour, Anders (2010): *Statens frivillighedspolitik op på briksen*, Social kritik. - Årg. 22, nr. 122(2010).

Powell, Martin og Barrientos, Armando (2004): *Welfare regimes and the welfare mix*. European Journal of Political Research 43, pp.83-105.

Thuesen, Frederik (2011): *Navigating Between Dialogue and Confrontation: Phronesis and Emotions in Interviewing Elites on Ethnic Discrimination* I Qualitative Inquiry, 2011.

Villadsen, Kaspar (2006): *Udfordring, redningsmand eller noget helt tredje? : det frivillige arbejde i velfærdspolitiken*, Social årsrapport 2006 : om frivilligt socialt arbejde, Casa 2006.

Artikler:

Branden, Mads (2011): *"Hold nallerne fra de frivillige"*, Danske Kommuner, 12.05.2011.

Branden, Mads (2011): *"Roskilde-mentorer vil redde rødderne"*, Danske Kommuner, 03.03.2011.

Hækkerup, Karen: *"Prioritering skal sikre velfærden"*, debatindlæg i Jyllands-Posten 15.03.2012 s. 24.

Mandag Morgen: *"Guide til fremtidens velfærdsalliancer – gode råd om samarbejde om social forebyggelse"*, Mandag Morgen Innovation ApS, 2011.

Hjemmesider:

www.stm.dk

www.roskilde.dk

13. Bilagsoversigt

Bilag 1: Kriterier for forskningsgennemgang	104
Bilag 2: Spørgeramme interviewguide	105
Bilag 3: Transskriberede interviews, vedlagt som cd-rom.	
Bilag 4: Uddrag af tekstanalyse 1	110
Bilag 5: Teoretisk gennemgang af Dean Mitchell perspektiver og governmentality begrebet	121
Bilag 6: Gennemgang af typologier om velfærdsmodeller	123

Bilag 1: Kriterier for litteratursøgning.

I forsøget på at danne os et overblik over feltet har vi søgt via forskellige databaser; danbib., google, bibliotek.dk, google scholar. Vi har søgt på undersøgelser, bøger, rapporter, artikler, tidsskrifter. Emne ordene for vores søgninger har været: frivilligt socialt arbejde, socialt arbejde, socialpolitik, private hjælpeorganisationer, frivillige organisationer, kommuner, den offentlige sektor, den frivillige sektor, velgørenhed, kommunal frivillighed, civilsamfund, aktivt medborgerskab, solidaritet. Da der er udgivet meget på området har vores søgning har primært været fokuseret om udgivelser efter 1990.

Efterfølgende har vi opdelt kilderne i temaerne: Frivilligt arbejde og socialpolitik, historiske oprids, magtforhold, hvordan inddrages frivillige(håndbøger ect.), frivillighed som diskurser, solidaritet og medborgerskab, krav til frivillige(evaluering, dokumentation, effekt NPM ect.), diskurser/governmentality, samarbejde ml. offentlig og frivillig sektor, fakta/statistik, frivillighed på individ niveau, erfaringer fra samarbejde, frivillige hvervet af kommunen, fremtidens velfærdsstat og forventninger til det fremtidige frivillige arbejde. Nogle tekster falder ind under flere temaer, hvilket vi også har taget hensyn til, og registreret under begge temaer.

Bilag 2: Spørgeramme til interviews

Spørgeramme kommunaldirektør:

Forskningsspørgsmål: hvilke diskurser kan identificeres i måde kommunal frivillighed italesættes/hvordan italesættes kommunal frivillighed, indblik i diskurser.

Hvilke tanker gør du dig om kommunal frivillighed? Hvordan vil du beskrive det?

Hvorfor er det væsentligt at inddrage frivillige i kommunes tiltag?

I forhold til Roskilde kommunes mentorprojekt, er kommunal frivillighed så den betegnelse du vil bruge? Nej: hvad kalder du det så? Ja: Synes du det er en god betegnelse?

Hvorfor har Roskilde kommune valgt at introducere mentorprojektet?

Hvilke interesser er der for Roskilde kommune ift. at inddrage frivillige?

Kan du huske hvilke spørgsmål der blev stillet til projektet/kommunal frivillighed? Hvilken respons fik du?

Præsentation af moddiskurser

Tænker du at der er en stor forskel på hvad frivillige kan og hvad kommunalt ansatte kan? Ser du en forskel på det sociale arbejde?

Der er nogle der mener, at frivillige kan noget særligt, er du enig i dette? Og kan du beskrive det særlige de kan?

Har der været situationer hvor du har præsenteret projektet/kommunal frivillighed for andre?

Hvordan beskrev du projektet/kommunal frivillighed der?

Formanden for Frivilligrådet har udtrykt skepsis ift. kommunal frivillighed, hun finder det problematisk at de to former for socialt arbejde blandes, hvad tænker du om det? Har du nogle erfaringer ift. dette?

Kritikere af kommunal frivillighed siger, det er en måde for kommunerne at spare penge, hvad siger du til det?

Andre udtaler, at det er en positiv gevinst og en nødvendighed for samfundet at inddrage mere frivillighed i den offentlige opgaveløsning? Hvad tænker du om det?

Hvad tænker du det signalerer, at Roskilde kommune inddrager frivillige i opgaveløsningen? Er det vigtigt at signalere dette?

Spørgeramme afdelingsleder

Forskningsspørgsmål: hvilke diskurser kan identificeres i måde kommunal frivillighed italesættes/hvordan italesættes kommunal frivillighed, indblik i diskurser.

Hvilke tanker gør du dig om kommunal frivillighed? Hvordan vil du beskrive det?

Hvorfor er det væsentligt at inddrage frivillige i afdelingens tiltag?

I forhold til Roskilde kommunes mentorprojekt, er kommunal frivillighed så den betegnelse du vil bruge? Nej: hvad kalder du det så? Ja: Synes du det er en god betegnelse?

Hvorfor har Roskilde kommune valgt at introducere mentorprojektet?

Hvilke interesser er der for Roskilde kommune ift. at inddrage frivillige?

Har der været situationer hvor du har præsenteret projektet for ansatte i forvaltningen? Hvordan beskrev du projektet der?

Kan du huske hvilke spørgsmål der blev stillet til projektet/kommunal frivillighed? Hvilken respons fik du?

Præsentation af moddiskurser

Tænker du at der er en stor forskel på hvad frivillige kan og hvad kommunalt ansatte kan? Ser du en forskel på det sociale arbejde?

Der er nogle der mener, at frivillige kan noget særligt, er du enig i dette? Og kan du beskrive det særlige de kan?

Har der været situationer hvor du har præsenteret projektet/kommunal frivillighed for andre?

Hvordan beskrev du projektet/kommunal frivillighed der?

Formanden for Frivilligrådet har udtrykt skepsis ift. kommunal frivillighed, hun finder det problematisk at de to former for socialt arbejde blandes, hvad tænker du om det? Har du nogle erfaringer ift. dette?

Kritikere af kommunal frivillighed siger, det er en måde for kommunerne at spare penge, hvad siger du til det?

Andre udtaler, at det er en positiv gevinst og en nødvendighed for samfundet at inddrage mere frivillighed i den offentlige opgaveløsning? Hvad tænker du om det?

Hvad tænker du det signalerer, at Roskilde kommune inddrager frivillige i opgaveløsningen? Er det vigtigt at signalere dette?

Spørgeramme projektleder

Forskningsspørgsmål: hvilke diskurser kan identificeres i måde kommunal frivillighed italesættes/hvordan italesættes kommunal frivillighed/ indblik i diskurser.

Er kommunal frivillighed den betegnelse i bruger om mentorprojektet? Nej: hvad kalder du det så?

Ja: Synes du det er en god betegnelse?

Hvilke tanker gør du dig om kommunal frivillighed i øvrigt? Hvordan vil du beskrive det?

Hvorfor har Roskilde kommune valgt at introducere mentorprojektet i Roskilde kommune?

Hvorfor er det væsentligt at inddrage frivillige i afdelingens tiltag?

Har der været situationer hvor du har præsenteret projektet for ansatte i forvaltningen? Hvordan beskrev du projektet der?

Kan du huske hvilke spørgsmål der blev stillet til projektet? Hvilken respons fik du?

Når du introducerer de frivillige til projektet, hvordan omtaler du det?

Drøfter du med de frivillige, hvad det har af betydning for dem og kommunen at være frivillig i en kommune? Kan du komme med et eksempel på en sådan drøftelse?

Tænker du at der er en stor forskel på hvad frivillige kan og hvad kommunalt ansatte kan? Ser du en forskel på det sociale arbejde?

Præsentation af moddiskurser

Der er nogle der mener, at frivillige kan noget særligt, er du enig i dette? Og kan du beskrive det særlige de kan?

Formanden for Frivilligrådet har udtrykt skepsis ift. kommunal frivillighed, hun finder det problematisk at de to former for socialt arbejde blandes, hvad tænker du om det? Har du nogle erfaringer ift. dette?

Hvilke spørgsmål stiller de frivillige ofte?

Er du blevet bedt om at præsentere projektet ud af til? Kan du huske på hvilken måde gjorde du det?

Hvordan blev det modtaget?

Hvis du skulle beskrive hvilke interesser der er for Roskilde kommune ift. at inddrage frivillige, hvordan ville du gøre det?

Kritikere af kommunal frivillighed, siger det er en måde for kommunerne at spare penge, hvad siger du til det?

Andre udtaler, at det er en positiv gevinst og en nødvendighed for samfundet at inddrage mere frivillighed i den offentlige opgaveløsning? Hvad tænker du om det?

Spørgeramme socialrådgiver

Forskningsspørgsmål: hvilke diskurser kan identificeres i måde kommunal frivillighed italesættes/hvordan italesættes kommunal frivillighed/ indblik i diskurser.

Hvordan fandt I ud af at Roskilde kommune et mentorkorps? Hvordan blev det introduceret for Jer?

Kan I huske hvordan det blev beskrevet?

Hvad tænkte I om det dengang? Hvad var reaktionen i afdelingen.

Har I introduceret projektet for nogen unge? Hvad fortalte I om det? Hvad var deres reaktion?

Hvilken betydning har det, at projektet er arrangeret af en kommune? Fordele og ulemper ved at kommuner inddrager frivillige?

Vi kalder denne type frivillighed for kommunal frivillighed, hvad synes I om denne betegnelse?

Mener I at frivillige kan noget særligt? Ja: hvilket?

Præsentation af moddiskurser

Er der noget ved projektet som I finder vanskeligt fordi det er kommunalt?

Tænker I at kommuner i fremtiden skal inddrage frivillige mere?

Hvad tror I den unge synes om at mentorerne er frivillig?

Flere af dem vi har interviewet, beskriver at kommunen i fremtiden kan være den part der identificere områder hvor frivillige kan supplere det offentlige og tilrettelægge indsatsen, som mentorprojektet, hvad tænker I om den udvikling?

Der er nogle der mener et projekt som mentorprojektet er en måde for kommunen at spare penge, hvad tænker I om det?

Spørgeramme mentor

Forskningsspørgsmål: hvilke diskurser kan identificeres i måde kommunal frivillighed italesættes/hvordan italesættes kommunal frivillighed, indblik i diskurser.

Hvordan fandt du ud af at Roskilde kommune havde brug for frivillige til et mentorkorps? Hvorfor tiltale det dig?

Har du lavet frivilligt arbejde tidligere? Ja: hvilke erfaringer har du med dig derfra?

Hvad giver det dig at være mentor?

Hvilken betydning har det at projektet er arrangeret af en kommune?

Vi kalder denne type frivillighed for kommunal frivillighed, hvad synes du om denne betegnelse?

Synes du, at du er kommunal frivillig?

Mener du at frivillige kan noget særligt? Ja: hvilket?

Præsentation af moddiskurser

Er der noget ved projektet som du finder vanskeligt fordi det er kommunalt?

Tænker du at kommuner i fremtiden skal inddrage frivillige mere?

Hvad tror du den unge synes om at du er frivillig?

Der er nogle der mener et projekt som mentorprojektet er en måde for kommunen at spare penge, hvad tænker du om det?

Har der været situationer hvor du har præsenteret projektet/kommunal frivillighed for andre?

Hvordan beskrev du projektet/kommunal frivillighed der?

Formanden for Frivilligrådet har udtrykt skepsis ift. kommunal frivillighed, hun finder det problematisk at de to former for socialt arbejde blandes, hvad tænker du om det? Har du nogle erfaringer ift. dette?

Bilag 4: Uddrag af tekstnæranalyse 1.

Diskurser på øverste ledelsesniveau, interview med kommunaldirektør:

Ansvarsdiskurs: Denne diskurs kan identificeres, og kommunaldirektøren tilslutter sig forståelsen af, at velfærden er gået for vidt, at borgere kræver for meget af samfundet, og at noget af ansvaret derfor skal lægges mere væk fra velfærdsstaten og over til borgeren. Hvorledes han tilslutter sig diskursen, vises ud fra nedenstående passager.

”Så vi er havnet i det, norsk sociolog jeg ikke husker navnet på, han siger de skandinaviske lande er havnet i en velfærdsfælde, fordi når du har et så højt serviceniveau, så har du også, det jeg var inde på indledningsvis, hvad jeg har betalt i skat i år, det er så et astronomisk beløb kan jeg røbe, så sidder man selyfølgelig aaahh, så skal det kraftedeme også være i orden, det er der mange der sidder og tænker, og det skal vi væk fra, vi kan ikke bruge det til noget” (Bilag 3, s. 9, l. 21).

I passagen anvendes metaforen ”velfærdsfælde” som et billedsprog, der understøtter den forståelse, at velfærden er gået for vidt. Der udtales, at velfærdssamfundet er havnet i/faldet i en ”fælde” der, grundet et højt serviceniveau i samfundet, har ført til, at befolkningen forventer og kræver, at samfundet stort set varetager og løser alle samfundsopgaver. Ordvalget ”fælde” giver negative associationer, som når det bliver sat sammen med ”velfærd” hentyder til, at den velfærd vi har, har udviklet sig i en negativ retning eller har haft negative konsekvenser. Befolkningen har fralagt sig ansvaret, og i stedet forventes det af samfundet, at det løser velfærdsopgaverne. Ordet ”fælde” signalerer også, at det er en udvikling der er sket gradvist, og de ulemper, der nu kan identificeres, er utilsigtede ”man er havnet i en fælde”, samtidig med at ”man sidder fast i fælden”, og derfor en situation og udvikling der er svær at ændre.

Tidsangivelsen i passagen er, med enkelte undtagelser, konsekvent i nutid ”er”, hvilket markerer kategorisk modalitet. Derudover ses styrkende markører, som understreger den høje grad af sikkerhed. Der henvises til en sociolog, der underbygger sikkerheden i udsagnet, ”skal” anvendes som underbygger en utvivlsom sandhed omhandlende at denne udvikling ”skal vi væk fra”, samt anvendes ”mange”, der henviser til, at der ikke er få, men mange mennesker det drejer sig om, og derfor er det betydningsfuldt. Den høje grad af modalitet udviser høj grad af sikkerhed, og kommunaldirektøren tilslutter sig derved fuldstændig sit udsagn.

Der anvendes personlig pronomen ”vi”, som henviser til alle i de skandinaviske lande, og derfor er noget, der er gældende for os alle. Han trækker således på en fællesskabsfølelse med det formål at

signalere, at det går ud over alle, samt at det kun er ved at stå sammen, at vi kan ændre denne situation, vi er havnet i.

Kommunaldirektøren italesætter i passagen nedenfor, en tilslutning til at borgere skal tage mere ansvar.

”og i øvrigt så har vi også nogle forventninger til hinanden som medborgere om at vi ligesom tager ansvar, vi kan ikke overlade det til den offentlige sektor...” (Bilag 3, s. 2, l. 13).

Der kan også i denne passage argumenteres for høj modalitet. Der ses kategorisk modalitet, og der anvendes personlig pronomen ”vi” flere gange. Der trækkes således på en fællesskabsfølelse, der ved at henvise til os alle sammen, på det diskursive niveau i forhold til konsumptionsprocessen viser at ved at fremføre at ”vi” alle sammen må gøre en indsats, forsøges der at vække noget hos modtageren som kan bidrage til større ansvarsfølelse. Der forekommer i passagen en enkelt ”hedge” i form af ”ligesom”, som modererer den ellers høje grad af sikkerhed i udsagnet.

Kommunaldirektøren udtaler med høj grad af sikkerhed at ”vi har forventninger til hinanden”, og at vi ”kan ikke overlade til den offentlige sektor”, samtidig med at han med lavere grad tilslutter sig ”at vi ligesom tager ansvar”. En forklaring på dette kan være at kommunaldirektøren fuldt ud tilslutter sig diskursens visioner/tanker, men er usikker på hvorvidt borgere vil tage det nødvendige ansvar.

Fagforeningsdiskurs: Kommunaldirektøren udtaler i forbindelse med at han taler om at civilsamfundet i for lidt grad inddrages i løsningen af velfærdsopgaver, at:

”...grunden til at det ikke er lykket i Danmark, det er fordi der er gået sådan en rettigheds tænkning...altså, professions tænkning i det, at professionerne, altså Danmarks Lærerforening, BUPL, FOA osv., har været meget defensive ift. denne dagsorden...” (Bilag 3, s. 2, l. 35).

”...men jeg kan jo ikke rykke noget, hvis ikke de faglige organisationer er med, sådan er det i Danmark, ik” (Bilag 3, s. 2, l. 40).

Kommunaldirektøren trækker i disse passager på en fagforeningsdiskurs, men ser den som en diskurs, der besværliggør mulighederne for at inddrage civilsamfundet i løsningen af samfundsopgaver. I begge passager er der høj modalitet. I første passage tales der delvist i nutid ”er” som viser kategorisk modalitet, samt objektiv modalitet og styrkende markører som ”i Danmark” og ”meget”. I anden passage anvendes også objektiv modalitet med styrkende markør ”i Danmark”, som sammen med første passage viser høj grad af sikkerhed og at kommunaldirektøren fuldstændig tilslutter sig sit udsagn.

Diskurser på afdelingsledelsesniveau. Interview med afdelingsleder.

Aktiv medborgerskabsdiskurs: Vi kan også identificere diskursen om aktivt medborgerskab i interviewet med afdelingslederen. Adspurgt om kommunen anvender betegnelsen kommunal frivillighed om mentorprojektet, svarer hun:

”det er det ikke, vi kalder det aktivt medborgerskab...ja det er et ord for det samme, men....men det vi godt vil signalere, det er, at der er borgere i Roskilde Kommune som har lyst til at gå ind og gøre en forskel. Borgere som ikke er ansat, borgere som ikke får løn for det, men borgere som er aktive i deres lokalsamfund, så derfor har vi valgt at bruge betegnelsen aktivt medborgerskab”(Bilag 3, s. 1, l.5).

Ved at se på ordbetydningen af ”kommunal frivillighed” udtales, at det sidestilles med aktivt medborgerskab omhandlende borgere der ved en frivillig indsats ønsker at gøre en forskel og være aktive i lokalsamfundet. Det italesættes som værende noget kommunen udadtil ønsker at signalere, og derfor kan forstås som en strategi. Ordvalget ”aktivt medborgerskab” vælges frem for frivillig, frivilligt arbejde, frivillighed eller fx. Kommunal frivillighed. Det er således af betydning for afdelingslederen, at benytte et ordvalg, der signalerer noget andet end ord, der forbindes med frivillighed.

Hun nævner selv, at det bl.a. er fordi der indholdsmæssigt er forskel på mentorprojektet og andet frivilligt arbejde, i og med at kommunen definerer rammerne for mentorprojektet, hvilket hun giver udtryk for ikke er muligt ved frivillighed, og derfor er det nødvendigt at benævne det anderledes.

”Det der er særligt ved det her, det er jo at vi stiller nogle.....almindeligvis når man siger frivillighed, så er der ikke nogen betingelser i det i forhold til kommunen.....vi samarbejder med nogle frivillige....det vi gør her, det er, at vi har en rolle med i det, det er derfor vi definerer det anderledes end frivillighed” (Bilag 3, s. 1, l.17).

En anden årsag er, at det er meldt ud ledelsesmæssigt, at man har en strategi med fokus punkter, bl.a. omhandlende aktivt medborgerskab. Kommunaldirektøren anvendte samme diskurs, og afdelingslederens ordvalg kan forstås som udtryk for, at kommunen/kommunaldirektørens italesættelser er ved at ændre på kommunens indretning. Ved at benytte dette ordvalg, lever afdelingen således op til krav fra direktionen om at forvalte deres strategi til konkrete tiltag i praksis. Ordvalget kan tillige være et eksempel på solidaritet mellem afdelingslederen og kommunaldirektøren og være en del af en social strategi.

Afdelingslederen tilslutter sig ikke fuldstændigt diskursen om aktivt medborgerskab, hvilket viser sig i, at hun udtrykker sig tøvende i hendes forklaringer, med tænkepauser som signalerer lav modalitet. Endvidere siger hun at aktivt medborgerskab er et ord for det samme som kommunal

frivillighed, og signalerer dermed, at det kan være en tilfældighed, at hun benytter netop dette ord og at betydningen er den samme. Projektet og måden at lave socialt arbejde er en ny måde, og det nævnes flere gange, at dette er nyt og der er usikkerhed om hvordan det udvikler sig. Den lave modalitet kan være et signal om, at der ikke er opnået betydningskonsensus omkring projektet, dets indhold og benævnelse.

Innovationsdiskurs: Afdelingslederen trækker på en innovationsdiskurs, hvor fokus er på behovet for at finde nye løsninger af velfærdsopgaver. Nye løsninger indebærer villighed til at bryde med gamle mønstre, og mentorprojektet italesættes som en sådan løsning, hvor frivilligt - og offentlige socialt arbejde kombineres på en ny måde.

”Vi har jo før henvist til frivilligt arbejde, vi har siddet med Børns Vilkår... det har vi prøvet...øh hvor det bliver ligesom to organisationer overfor hinanden. Hvor her fletter vi, vi fletter frivilligheden og vores måde at tænke” (Bilag 3, s.2, l.21).

Afdelingslederen siger, at ved at inddrage frivillige på denne måde, undgår man at det kommunale og det frivillige sidder overfor hinanden. Hun trækker på en sektoropdelt forståelse af, at den frivillige verden og den kommunale har forskellige interesser og repræsenterer noget forskelligt. Ved at bruge frivillige som i mentorprojektet skal to forskellige sektorer samles i et, som udtrykkes ved at anvende metaforen ”vi fletter frivilligheden og vores måde at tænke på”. På den måde italesættes kommunal frivillighed/mentorprojektet som et nyt tiltag der forener to adskilte sektorer, og som noget andet end det der er prøvet ”vi har siddet med Børns Vilkår... det har vi prøvet”.

”Vi har ikke prøvet at arbejde på denne måde før. Vi har prøvet at samarbejde med frivillige, men vi har ikke prøvet at arbejde på den måde, at frivillige på den måde er koblet sammen. Vi tænker lidt, at vi har rådhuset, kommune, det offentlige på den ene side og vi har det frivillige på den anden side, og sådan midt i mellem der har vi et udviklingsfelt, et innovativt felt” (Bilag 3, s.1, l2).

I dette citat benytter afdelingslederen ordvalget ”koble sammen” med samme effekt som ovenfor. Her trækkes også på den sektoropdelte diskurs, hvor der er en skarp skillelinje mellem det offentlige og det frivillige. Der trækkes også på en innovationsdiskurs, idet det italesættes, at der mellem de to sektorer er plads og villighed til at skabe noget nyt ”...midt i mellem der har vi et udviklingsfelt, et innovativt felt”, som viser en tilslutning til at afprøve nye løsninger. Samtidig er der svækkende markører i de konkrete formuleringer i form af adverbier som ”sådan”, ”tænker lidt” og brug af subjektiv modalitet, som efterlader spor af lav modalitet og tilslutning. Dette kan hænge

sammen med, at mentorprojektet er en ny måde at arbejde på, hvilket medfører en usikkerhed omkring hvordan projektet skal beskrives.

Diskurser på afdelingsledelsesniveau, interview med projektleder.

Aktiv medborgerskabsdiskurs:

Adspurgt om, hvorfor hun ikke har anvendt begrebet aktivt medborgerskab, svarer hun:

”Jeg synes det er lidt et fluffy begreb, aktivt medborgerskab, og jeg bliver selv lidt forvirret over, hvad vi som kommune egentlig mener med det. Altså eh så altså derfor bruger jeg ikke rigtig det der aktivt medborgerskab” (Bilag 3, s. 9, l. 28).

I denne passage får vi indblik i projektlederens personlige holdning til begrebet aktivt medborgerskab. Transitivt fremhæves hun som aktør, og det fremhæver, at hun har et personligt forhold til den måde kommunen anvender begrebet aktivt medborgerskab på. Hun benytter ordvalget ”fluffy begreb”, og viser dermed at hun finder begrebet ukonkret og svært at anvende, idet kommunen ikke har haft en diskussion af hvad der ligger i det. Derudover anvender hun subjektiv modalitet, svækkende markører som ”lidt”, ”eh så altså” og ”det der”, der underbygger at hun i lav grad tilslutter sig kommunens anvendelse af begrebet.

I denne passage ses, at hun trækker på en aktiv medborgerskab-diskurs, når hun udadtil taler om mentorprojektet:

”ja lidt når vi taler om det, så er der tolv Roskilde borgere der laver noget aktivt medborgerskab” (Bilag 3, s. 9, l. 32).

Passagen viser projektlederens holdning til begrebet som beskrevet ovenfor, idet hun udtrykker sig ved lav modalitet. Hun udtrykker sig ved lav affinitet ”lidt” og ”noget”, der viser at hun lægger afstand og ikke tilslutter sig udsagnet. På det diskursive niveau kan dette ses i sammenhæng med, at hun udadtil må vise loyalitet med kommunens visioner og strategier, og hendes udsagn kan ses som en social strategi.

Disse passager giver ikke indblik i, hvorvidt hun tilslutter sig en diskurs om aktivt medborgerskab i form af at borgere skal engagere sig og være aktive i lokalsamfundet, men de siger noget om hendes holdning til kommunens brug af begrebet.

Projektlederen trækker et andet sted i interviewet på diskursen aktivt medborgerskab i forhold til de frivillige i mentorprojektet:

”Altså jeg oplever at de frivillige vi har i mentorkorpset, jamen de gør det her fordi de har et stort hjerte, altså der er flere af dem der har børn derhjemme, altså så det er ikke fordi de ikke selv har børn eller ikke har familie, altså de har bare overskud og

vil gerne hjælpe nogle lokale unge med at komme godt videre i livet, altså det synes jeg er rigtig imponerende” (Bilag 3, s. 11, l. 13).

Ordvalget ”hjælpe nogle lokale unge” og ”det synes jeg er rigtig imponerende” viser, at hun tilslutter sig en aktiv medborgerskab diskurs, idet hun ser de frivillige mentorer som borgere, der engagerer sig i lokalsamfundet og bidrager med at løse velfærdsopgaver.

Supplementdiskurs: Projektlederen trækker på en supplementsdiskurs, hvor kommunal frivillighed ikke går ind og erstatter de kommunale tilbud og forpligtelser.

”Når vi vurderer som myndighed, at vi ikke skal tilbyde en ung, som er kriminalitetstruet eller har begået kriminalitet, hvis vi vurderer, at vi ikke skal tilbyde dem noget fra offentlig side, så har det givet mulighed for alligevel at give en ung noget støtte, øhh som sådan en forebyggende, altså et forebyggende tilbud kan man sige, ik” (Bilag 3, s.12, l.7).

Projektlederen beskriver mentorprojektet som et tiltag, der ikke erstatter en foranstaltning, men som et tilbud, der ligger ud over kommunens forpligtelser. Hun benytter ordvalget ”når vi vurderer som myndighed” og vælger at inddrage afdelingens placering på myndighedsområdet i sin argumentation for, at den lovpligtige vurdering ligger til grund for, hvorvidt afdelingen kan tildele en mentor eller er forpligtet til at tilbyde en foranstaltning. Hun signalerer med ordvalget, at de er bevidste om deres ansvar som myndighed i forhold til at efterleve lovmæssige krav i forhold til unge, der er truede i deres trivsel og udvikling. Hvis der vurderes, at der ikke er lovhjemmel til iværksættelse af foranstaltning efter serviceloven, kan det overvejes om den unge ”alligevel” skal have et tilbud af forebyggende karakter. Med ordvalget ”alligevel” vises tilslutningen til, at mentorprojektet ligger udenfor kommunens lovmæssige forpligtelse, da der med dette ord signaleres, at når det er vurderet at de unge ikke har krav på eller behov for en foranstaltning via serviceloven, kan der ”alligevel” tilbydes støtte af forebyggende karakter.

Første del af passagen indeholder ikke svækkende markører, og projektlederen tilslutter sig diskursen med høj modalitet. Derimod vises der usikkerhed i sidste del af passagen, hvor hun har tænkepause forud for anvendelse af ordet forebyggelse og anvender svækkende markør ”sådan” og ”ik”. Dette kan dels hænge sammen med, at mentorprojektet er et nyt tiltag, og der kan være usikkerhed om, hvordan det kategoriseres. Samt hvorvidt grænserne er flydende i forhold til, om mentorprojektet altid bliver brugt som forebyggende tilbud ud over kommunens forpligtelser. Dels kan det skyldes interviewsituationen, og at hendes manglende forberedelse kommer til udtryk som usikkerhed.

Diskurser på afdelingsniveau, interview med socialrådgivere:

Hierarkidiskurs: Socialrådgiverne trækker på en hierarkidiskurs og tilslutter sig en opfattelse af, at det er kommunen, der har styringen i forhold til projektet, samt kommunen der sætter rammerne.

Til spørgsmålet om, hvorledes mentorprojektet er opstået, svarer socialrådgiveren

”Altså det er mere kommet ovenfra og ned, tror jeg, end neden fra og op” (Bilag 3, s. 2, l. 32).

Her italesættes en opfattelse af, at mentorprojektet er opstået på ledelsesniveau, og ikke er noget medarbejdere selv har startet. Udsagnet har en svækkende markør ”tror jeg”, som viser en usikker tilslutning til udsagnet, idet det viser en personlig holdning, og dermed ikke en sandhed.

”Jamen også fordi jeg tror igen det der med, at det ikke er et behov vi har givet udtryk for vi havde, altså så skal vi begynde at lede efter de unge som skal projekt, så når det kommer ovenfra, så er det lidt... det er noget andet, hvis vi havde givet udtryk for, at vi har faktisk en masse unge, som vi ikke ved hvad vi skal gøre af, kan vi ikke få et eller andet til dem, eller fedte noget sammen, så tror jeg godt vi kunne sparke nogle flere unge ind.” (Bilag 3, s. 3, l. 18).

Der påpeges også i passagen, at det er ledelsen, der har sat projektet i gang og ikke socialrådgiverne. Ordvalgene ”det er ikke et behov vi har givet udtryk for vi havde” og ”det er noget andet, hvis vi havde givet udtryk for” hvor ordvalget ”give udtryk for” hentyder til et projekt der i en vis grad er blevet presset ned over hovedet på socialrådgiverne, idet det ikke er noget, de har givet udtryk for, der var behov for, og der anes en utilfredshed i forhold til dette. Der anvendes derudover personlig pronomen ”vi” flere gange, som henviser til socialrådgiverne på den pågældende afdeling, og der trækkes derved på en fællesskabsfølelse omhandlende at socialrådgiverne står sammen som gruppe i forhold til at projektet i en vis grad er noget de har fået påtvunget. Der tales i nutid ”er”, men der er enkelte svækkende markører som ”tror” og ”er det lidt”, som dog omformuleres af socialrådgiveren til ”det er noget andet”, som viser høj modalitet. Derved kan der identificeres, om end ikke fuldstændig, så høj tilslutning til udsagnet. At mentorprojektet er placeret i kommunalt regi og at der i italesættelsen trækkes på en hierarkidiskurs fremkommer også af passagen nedenfor:

”Så jeg tror faktisk det gjorde ham mere usikker som mentor i hans egen rolle, fordi der lige pludselig var nogen der holdt øje med hvad han gør, og så er det lige pludselig ikke længere så frivilligt (Tjek utydelighed her), så er der nogen der skal sikre, at det han gør... selv om jeg ikke gjorde det, så på en eller anden måde så snakker jeg jo stadig med den unge, er det ok at have ham her og sådan noget, ik. Så tror jeg faktisk det gjorde noget at være tilknyttet kommunen som frivillig, at der faktisk er flere der holder øje” (Bilag 3, s. 11, l. 36).

I ordvalget ”nogen der holdt øje” og ”flere der holder øje” udtaler socialrådgiveren, at det ikke er muligt for de frivillige i mentorprojektet at frit gøre som de selv synes, idet der er kommunalt ansatte der holder øje og på en måde tjekker hvad de laver. Der anvendes objektiv modalitet i forhold til, at der holdes øje med de frivillige ”var nogen der holdt øje med” og ”at der faktisk er flere der holder øje”, som udtrykker høj sikkerhed. Derimod udtrykkes lavere modalitet andre steder i passagen ”jeg tror” og ”så tror jeg”. Denne subjektive modalitet viser, at socialrådgiveren forbinder sig med usikkerhed til udsagnet omkring, hvorvidt det gør den frivillige mere usikker at kommunen holder øje.

Flere steder i interviewet, trækkes der på en hierarkidiskurs i forhold til den myndighedsdel/kontrol/ansvar, der ligger hos kommunalt ansatte, og hvordan dette har indflydelse på at frivillige inddrages. I nedenstående tre passager bliver dette italesat.

”...men lige præcis inden for vores område og med udsatte unge og børn, er man bare nødt til at være, der er bare også så meget kontrol, og hvor der er sådan mere alvorlige ting man sidder og arbejder med, der synes jeg, det er en mere hårfin grænse hvor er det man kan, altså hvor det frivillige kan tage over eller et eller andet, ik” (Bilag 3, s.10, l. 20).

”I og med at jeg stadig har kontakt med en ung, så er jeg på som kontrol” (Bilag 3, s. 12, l. 7).

”Fordi vi har et ansvar, så er det super svært at give slip, fordi det er stadigvæk os der skal følge op” (Bilag 3, s. 12, l. 19).

Det udtales, hvorledes det i inddragelsen af frivillige mentorer fra mentorprojektet, kan være svært at kombinere myndighedsdelen og frivillige. Socialrådgiveren tilslutter sig fuldstændig udsagnet omhandlende vanskeligheden i denne kombination, idet hun udtrykker sig på en måde der kan kategoriseres som sandhedsmodalitet ”der er bare også så meget kontrol”, ”så er jeg på som kontrol”, ”vi har et ansvar”, ”det er stadigvæk os der skal følge op”. Derved bliver det udtrykte fremstillet som en uomtvistelig sandhed. Ordet ”kontrol” udtrykkes i to af de tre passager, og ser vi på ordbetydning, knyttes der af socialrådgiverne en betydning til ordet omhandlende, at kontrol er noget, de er omfattet af som et grundlæggende vilkår, som der ikke sættes spørgsmålstegn ved. Dette grundvilkår betyder, at forholdet mellem socialrådgiveren og den frivillige har svært ved at være ligeværdigt, idet der ligger en betydning omhandlende, at den der har kontrol funktionen også har en magt, og her overfor de frivillige der hierarkisk er under socialrådgiverne.

Fagforeningsdiskurs: Socialrådgiverne trækker på denne diskurs, men tilslutter sig ikke en forståelse omhandlende at det ved øget inddragelse af frivillige i det offentliges opgaveløsning vil gå ud over faggrænserne, og at frivillige vil overtage arbejdspladser.

Til spørgsmålet om der har været nogen i afdelingen, der har følt sig fagligt truet at mentorerne, svarer de:

”Næh det tror jeg ikke. Heller ikke kontaktpersonerne, fordi alle er klar over, at de går ikke ind og erstatter en kontaktperson” (Bilag 3, s. 7, l. 7).

”Jeg tror faktisk ikke der har været skepsis over for mentorprojektet” (Bilag 3, s. 9, l. 10).

Socialrådgiverne tilslutter sig udsagnet, men ikke i så høj grad, idet de udtrykker sig ved lav affinitet ”det tror jeg ikke” og ”jeg tror faktisk ikke”. Høj modalitet ses dog ved anvendelsen af sandheds modalitet ”alle er klar over, at de går ikke ind og erstatter”. Derved veksles der mellem høj og lav grad af modalitet.

Sektoropdelt diskurs: Der trækkes på en sektoropdelt diskurs, hvor den frivillige sektor opfattes som mere fri og innovativ, mens den offentlige opfattes som mere tung og bureaukratisk som følge af mange regler og lovgivningsmæssige forpligtelser.

Socialrådgiverne svarer på spørgsmålet, om de tænker der er noget som, de frivillige mentorer kan, som de ikke kan:

”At stå til rådighed døgnet rundt, det gør vi ikke, og det giver en anden kontakt det med at de kan ringe hele døgnet rundt, der er ikke noget der hedder lukketid” (Bilag 3, s. 5, l. 26).

I ordvalget ”at stå til rådighed døgnet rundt, det gør vi ikke, og det giver en anden kontakt” ligger der en opfattelse af, at mentorerne kan noget andet end socialrådgiverne. De er mere fleksible, og kan derved få en anden kontakt til de unge, i modsætning til socialrådgiverne, som grundet at de er offentligt ansatte ikke er til rådighed døgnet rundt, og derved ikke kan tilbyde det samme. I ordvalget ”lukketid” bliver det kommunale og frivillige sat op imod hinanden, og forskellen mellem at være fleksibel og bureaukratisk understreges. Socialrådgiverne tilslutter sig i høj grad udsagnet, idet der tales i nutid, og det udtalte omhandlende forskellen mellem hvad mentorerne og socialrådgiverne kan fremsættes som en uomtvistelig viden.

I nedenstående passage italesættes også en sektortankegang, hvor socialrådgiverne udtrykker, at grundet det at mentorerne er frivillige, kan socialrådgiverne ikke instruere dem i hvad de laver.

”Men dem kan man ikke sætte nogle mål op for, det er frivilligt, du kan ikke sige, du skal gøre det og det og det, for hvem skal følge op på, at han gør det, der er ikke nogen opfølgelses forpligtelse i det” (Bilag 3, s. 11, l. 1).

Ordvalget ”dem kan man ikke sætte nogle mål op for, det er frivilligt” udtrykker en forståelse af, at der ikke kan sættes krav til mentorerens udførelse af en opgave, idet de er frivillige. Modsat en

offentlig ansat, hvor der ville være regler og lovgivningsmæssige forpligtelser at følge i udførelsen af en opgave. Der understreges således også her en skarp inddeling af den frivillige - og offentlige sektor, som værende meget forskellige. Udsagnet har høj grad af modalitet, der er ingen svækkende styrkemarkører, og der anvendes sandheds modalitet. Derved tilslutter socialrådgiverne i høj grad udsagnet og en sektoropdelt diskurs.

Diskurser på praksisniveau, interview med mentor:

Innovationsdiskurs: Mentoren trækker på en innovationsdiskurs i forhold til den nye måde at tilrettelægge socialt arbejde, som mentorprojektet italesættes som:

”..hvis kommunerne rundt omkring i landet gør noget smart, så er det her en rigtig god måde at gøre det på. At de simpelthen tænker problemer, hvad har vi af problemer, kunne det her være noget, der kunne være af interesse for frivillige at udføre? Og så simpelthen forme projektet og smide det ud til licitation, havde jeg nær sagt. Lidt på samme måde, som det her blev gjort, hvor der bliver en rigtig interessant annonce i avisen og jeg garanterer folk vil myldre til”(Bilag 3, s.2, l.6).

Ordbetydningen af ordet ”licitation” er værd at bemærke, idet mentoren anvender et ord der forbindes ved erhvervslivet, og vidner om ønske om en effektiviseringsproces ved løsning af sociale problemer. Mentoren signalerer, at kommunerne bør slippe tanken om, at sociale problemer kun kan løses i offentligt regi og tænke i mere effektive løsningsmodeller, hvor opgaver kan løses med højere kvalitet til lavere pris. Hun trækker på liberale/konservative diskurser, hvor fokus er på at effektivisere opgaver ved at sende dem i udbud. Ved at anvende dette ord trækker hun på en effektivitetstanke og anvender en innovationsdiskurs ved at åbne op for, at frivillige kan indgå i denne effektiviseringsproces. Dette beskriver hun med, at mentorprojektet er en del af denne diskurs ved at sige, ”så er det her en rigtig god måde at gøre det på”. Dermed signalerer hun, at frivillige kan indgå som en del af opgaveløsningen i den offentlige sektor, og at de repræsenterer et tilbud af høj kvalitet og i hvert fald til en lav pris.

Der er høj grad af modalitet i tilslutningen til diskursen, hvilket understøttes af styrkende markører i form af formuleringen ”hvis kommunerne gør noget smart” så vælger de denne løsning. Hun bruger en svækkende markør ”havde jeg nær sagt” efter licitering. Dette kan bunde i, at hun forbinder dette ord med mere liberalistiske egenskaber end hun egentlig kan tilslutte sig, da hun i interviewet giver udtryk for være socialdemokrat.

Supplementdiskurs: Derimod tilslutter mentoren sig en supplementdiskurs, hvor frivillige kan indgå som et supplement til den kommunale opgaveløsning.

”Fordi en meget tung sag som kræver dygtige socialrådgivere og pædagoger, og hvad har vi ellers, der kan sagtens stå en mentor ved siden af, som kun er der for den unge”
(Bilag 3, s.10, l. 22).

Med denne passage udtrykker mentoren, at der fortsat skal være uddannet personale, i hvert fald i en tung sag. Men med ordvalget ”stå ved siden af” signaleres, at mentorprojektet er et tilbud ved siden af det kommunale. Mentoren siger også, at der er behov for et tilbud ”som kun er der for den unge”. Med dette signaleres, at de professionelle kan have andre interesser og fokus andre steder, end kun på den unge. Ved at mentoren kommer med netop denne egenskab, kan det tolkes som, at mentoren kommer med noget andet og dermed ikke truer faggrænserne(fagforeningsdiskurs) og tilbyder noget udenfor systemet, dvs. et supplement. Der er ingen svækkende markører i formuleringen, mentoren formulerer sig i nutid, og derved tilslutter hun sig denne diskurs med høj modalitet.

Bilag 5: Teoretisk gennemgang af Mitchell Deans perspektiver og governmentality begrebet.

Governmentality-analyser eller governmentality-studier kan betegnes som værende samlebetegnelser for en særlig type kritisk sociologisk magtanalyse.

Michel Foucault som var fransk filosof og professor, lancerede begrebet "Governmentality" ved en forelæsning i 1978 (Dean, 2008:29). Foucault er en central teoretiker indenfor diskursanalysen, der stort set bliver anvendt af alle andre diskursanalytiske teoretikere i større eller mindre grad. Hans tilgang er socialkonstruktivistisk, og derved er han kritisk indstillet overfor selvfølgelig viden, og ideen om, at der findes en objektiv sandhed. Han udtaler *"Sandheden er en diskursiv konstruktion, og forskellige vidensregimer udpeger, hvad der gælder for sandt og falsk"* (Jørgensen og Phillips, 1999:22). Foucault påpeger derudover, at det er diskurserne, som sætter rammerne for, og er med til at skabe bestemte subjekter og dertilhørende bestemte handlemåder og bestemte kapaciteter. (Mik-Meyer & Villadsen, 2007:20). Dette knyttes an til magtudøvelse, som Foucault ser som produktiv, og som et fænomen, der påvirker "formelt frie individer, deres handlinger og selvopfattelse" (Ibid.: 20). Ifølge Villadsen reformulerede Foucault magtbegrebet ved at udtrykke:

"Magten udgår ikke fra et center; magt udøves i decentraliserede relationer; magt er produktiv snarere end repressiv, magt udøves på frie individer med henblik på at forme eller "sikre" deres handlingsudfoldelse; og, ikke mindst, sandhedsproduktion og magtudøvelse er gensidigt betingede" (Dean 2008, 11).

Dette er Foucaults karakteristik af magtens karakter i moderne samfund, og governmentality-begrebet kan ses som led i denne forståelse.

Foucault fokuserer på forholdet mellem borger og samfund, og han undersøger rammesætningen for individets udfoldelse. Mitchell Dean har taget begrebet "governmentality" op fra Foucault, og videreudviklet det til governmentalityanalysen. Vi anvender Deans udlægning af den moderne styrings specifikke karakter, som han udlægger det i "Governmentality – Magt og styring i det moderne samfund". Vi laver ikke en governmentalityanalyse, men anvender nogle af de begreber Dean bruger med henblik på at forklare, de rammer de identificerede diskurser indgår i, således forklare forholdet mellem diskursiv og social praksis.

Vi finder Deans overordnede perspektiv anvendeligt. Han påpeger, at et centralt træk ved den neoliberale styringsrationalitet er, at den ift. tidligere liberal styring, ikke er imod en stærk stat og statslig indblanding, men benytter tværtimod statslige politikker til at skabe nye markeder, og til at udbrede markedstænkningen til stadig flere samfundsområder. Dette er et paradigmatiske eksempel

på, hvorledes neoliberalismen gør styringens målsætninger til dens midler (refleksiv styring): markedsgørelse er ikke bare det politiske mål, men også midlet til at nå dette mål.

Dean påpeger, at områder af samfundslivet der tidligere var styret af kollektive eller almene interesser, nu gøres til genstand for private profitinteresser, som i den offentlige sektor først og fremmest er sket gennem skabelsen af kvasi-markeder. Dvs. at det offentlige også skal fungere på præmisser, der minder om det frie økonomiske marked, bl.a. konkurrence mellem serviceydere og en etos om ansvarliggørelse, effektivisering og rationalisering.

Dette overordnede perspektiv finder vi anvendeligt som en forklaring på, den høje tilslutning til økonomidiskursen og innovationsdiskursen, og beskrivelse af de rammer de indgår i, samt hvad det er tegn på.

Endvidere finder vi governmentality-analysens beskæftigelse med styring anvendelig, som en forklaring på den høje tilslutning til ansvars- og aktivmedborgerskabsdiskursen. Styring præciseres som ”conduct of conduct”:

”Styring kan være en hvilken som helst form for kalkuleret og rationel aktivitet. De udføres af en mangfoldighed af autoriteter og organer, benytter sig af en mangfoldighed af teknikker og vidensformer og søger at forme vores adfærd ved at operere gennem vores ønsker, interesser og overbevisninger. Styring udøves med henblik på specifikke, men skiftende mål og har relativt uforudsigelige konsekvenser, effekter og resultater.” (Dean, 2008:43)

Omdrejningspunktet i styring (som i ”conduct of conduct”) er at lede menneskelig adfærd og, at lede individet mod selv-ledelse i det moderne samfund. Styring i dette perspektiv forudsætter i nogen grad, at individet har en frihed til at tænke og handle (Ibid:50). Formålet er dannelse af kompetente og selvansvarlige borgere, hvor dannelse helst skal finde sted ved at borgeren danner sig selv, ved at han bliver ”indre-styret” (Ibid:10). Ansvars- og aktivt medborgerskabsdiskursen kan i denne sammenhæng forstås som værende del af den type styring der anvendes overfor civilsamfundet, hvor der ifølge Dean tænkes styring som noget der foregår gennem mindre enheder, som f.eks. lokalsamfund eller frivillige organisationer (Ibid:10).

Bilag 6: Gennemgang af typologier om velfærdsmodeller.

Der er enighed om at Danmarks offentlige system, dets rolle og velfærdsmodel er kategoriseret som den universalistiske eller den skandinaviske velfærdsmodel. Det er udarbejdet forskellige typologier af velfærdsmodeller, de mest anvendte, og dem vi tager udgangspunkt i er hhv. Richard Titmuss' fra 1973 og Gösta Esping-Andersens fra 1990. Vi benævner modellerne; den universalistiske model, den residuale og den korporative model.

Indenfor den universalistiske model, ses velfærd som en integreret del af samfundet.

Velfærdsydelser er i denne model ideelt set institutionaliseret som en normal og legitim del af samfundet, som alle har ret til og som tilvejebringes primært udenfor markedet via staten.

Adgangen til services er universelt tilgængelig via medborgerskabet og målet er at maksimere den individuelle uafhængighed af både markedet og familien. Staten spiller her en væsentlig rolle som ansvarlig for individuel og kollektiv velfærd (Titmuss, 1974:31 og Esping-Andersen, 1990:27 og Goul Andersen, 2001:185)

Den residuale model er i familie med den universalistiske, idet den er typisk individfokuseret og skattefinansieret. Den er dog ikke udstrakt til at omfatte hele befolkningen via medborgerskab, men sigter mod at målrette ydelser til de svageste. Her anses det for at være modstridende statens ansvar, at støtte folk der kan selv. Staten er således en nødfunktion der træder midlertidigt til, såfremt markedet eller familien bryder sammen. Ansvarer ligger grundlæggende hos individet, og der er tale om en markedsmodel, der reducerer socialpolitik til et spørgsmål om økonomisk individualitet og det frie initiativ (Titmuss, 1974:30 og Esping-Andersen, 1990:26 og Goul Andersen, 2001:185)

"... the case for minimum government, central and local, maximum liberation from the state intervention, a residual role for (preferable) a voluntary social policy, and maximum permission (or freedom) for the individual to act according to his own conscience and to spend his own money as he wishes in the private market without let or interference from official and bureaucrats "who cannot know best" (Titmuss, 1974: 33)

I den korporative model spiller arbejdsmarkedsbaserede forsikringsordninger en væsentlig rolle, og behov skal dækkes via præstation på arbejdsmarkedet; man gør sig her fortjent til velfærdsydelser gennem sin arbejdspræstation. Det herskende princip er her præstationsprincip, frem for rettighedsprincip. Det er her det private marked der tilvejebringer velfærdsservice, og opfattelsen er at sociale problemer ikke bør overlades til staten, men løses i familien, af kirken, det lokale fællesskab eller det private marked (Titmuss, 1974:31, Esping-Andersen, 1990:27 og Goul Andersen, 2001:184)

De fleste landes samfundsmodel har elementer fra flere modeller, og kan sjældent placeres entydigt indenfor en af de skitserede modeller. Men velfærdsstaterne varierer systematisk på en række dimensioner. Hvis man skal sammenfatte de vigtigste er det først og fremmest omfanget og grænserne for statens ansvar for individuel og kollektiv velfærd. I den universalistiske model fylder statens ansvar for velfærden en væsentlig rolle og har et stort omfang, hvor dette ansvar, i den korporative eller den residuale model, er placeret i hhv. det private marked og familien og herunder i frivillige organisationer(Goul Andersen, 2001:186). Betydningen af det frivilliges rolle er således forskellig alt efter hvilken velfærdsmodel et samfund hovedsageligt er indrettet efter og i Danmark her staten en stor rolle for individets og kollektivets velfærd.